

VORBIREA ȘI SCRIEREA ROMĂNEASCĂ

STUDIU INTRODUCȚIV
ÎN FILOZOFIA LIMBII

I

Gramatică Ortografie Punctuație

DE

G. D. SCRABA

Motto: *Filozofia limbii este
pavăza naționalității.*

BUCUREȘTI

Editura Librăriei SOCEC & Comp., Societate Anonimă

1926

Prețul Lei 40.—

91746

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITĂȚII
BUCUREȘTI

Cota 213 880

Inventar 646 888

VORBIREA ȘI SCRIEREA ROMĂNEASCĂ

STUDIU INTRODUCȚIV
ÎN FILOZOFIA LIMBII

I

Gramatică

Ortografie

Punctuație

DE

G. D. SCRABA

Motto: *Filozofia limbii este
pavăza naționalității.*

BUCUREȘTI

Editura Librăriei SOCEC & Comp., Societate Anonimă

1926

69217.

Biblioteca Generală Universitară

BU

213 880 Dublet

Cota

Inventar

646.888

213 880 Dublet

DIN PUBLICAȚIILE AUTORULUI:

La Sociologie par rapport à la Philosophie
(epuizat).

La dialectique historique.

Revista de studii sociale, anul I și II (epuizat).

Starea socială a săteanului român.

Sociologie.

Religia și poezia (epuizat).

Suceava, studiu istoric (epuizat).

Viața popoarelor (epuizat).

Cărți de citire (în colaborare).

Vasile Conta.

I. Eliade-Rădulescu.

R.V. A 158/83

PREFAȚĂ

Filozof practic, Cicerone — în deosebire de filozofii vechi și moderni — a căutat să tragă existența divinității din viața socială a popoarelor, prin această afirmare a lui: „*consensus omnium populorum probat deum esse*“.

Studiile științifice asupra istoriei religiunilor confirmă pentru timpurile de astăzi că toate popoarele au avut asupra noțiunii de divinitate o concepție asemănătoare, chiar sub variantele mitloogice care ascund această noțiune.

Se poate spune însă: popoarele și-au împrumutat concepțiile. Faptul este evident. Dar dacă aprofundăm cît de puțin chipul cum neamurile împrumută unele de la altele noțiunile, ideile, ne convingem de îndată că aceste împrumuturi își au rostul lor. Omul împrumută aceea de care are nevoie, ori cel puțin corespunde felului său de a simți ori de a se manifesta.

Împrumuturile primesc apoi schimbări după felul de concepție a diferitelor popoare ori după felul lor de viață. Dar, pe deasupra, fondul rămîne: *unitatea spirituală de concepție a tuturor popoarelor asupra lumii date*.

Iar pentru că vorbirea este manifestarea materială a vieții sufletești, pe baza afirmărilor de mai sus rezultă că vorbele nu fac decît să traducă în chip diferit pentru felurilele popoare aceleași noțiuni identice.

Se poate vorbi dar de o filozofie a limbii.

Filozofii, cum au fost Kant, Hegel și chiar oamenii de știință ca Humboldt au căutat s'o realizeze.

Puteau ei însă oare să renunțe la concepțiile lor metafizice ori științifice?

În orice caz nu au făcut-o, iar un studiu valabil asupra filozofiei limbii nu a căpătat un „*consensus omnium*“.

S'a spus atunci că o clasare a cuvintelor dintr'o limbă — mai bine zis a noțiunilor — nu e posibilă pentru că alta este limba poporului, alta a învățatului și alta a filozofului.

Poporul însă nu se prea amestecă în abstracțiuni, iar savanții și filozofii întrebuițează și limba poporului.

În interesul filozofiei și al sociologiei, m'am încercat să îndeplinesc această clasare — adînc convins că ea va arăta superioritatea limbii noastre — ponegrită de multe ori chiar de unii cari aveau datoria s'o apere.

Clasarea a ținut mai mult de un an, de zeci de ori refăcută în parte și în totul.

Nu voi lămuri aici de cît o singură dificultate, de o însemnătate cu totul mărginită. Cuvintele *vară* și *săptămîna*, de pildă, ca noțiuni de timp, le pusesem la un loc. Dar aceste două vorbe atrăgeau cu ele altele, care stricau toată clasarea; pentru că *vara* e un fenomen natural, *săptămîna* o convenție socială, de înțelegere între oameni. Deosebirea între viața naturală și cea utilitară; distincția dintre afecțiune, emoție și voință; dintre acțiune și activitate; dar mai cu seamă dintre existență și valoare, dintre viața naturală, cea activă și cea pasivă, etc. erau piedici greu de învins, neștiind de la început care anume pot fi cerințele limbii. Multe teorii personale ori pe care le adăsisem de la alții, mi-au fost spulberate cu această ocazie. Limba era neertătoare pentru orice abatere de la legile ei, neștiute încă de mine.

Dar odată clasarea îndeplinită, am constatat cu surprindere, chiar pentru mine care știam cum m'a condus limba însăși, că ea este cu totul unitară, și că nici o altă clasare nu e posibilă, nu numai pentru limba românească, ci și pentru oricare altă limbă din lume.

Limba, înfățișând în timp și în spațiu mintea și simțirea omenirii întregi, nu poate fi mărginită la capodul unii judecăți individuale, ori cit de genială ar fi.

A conchide, cum au făcut unii gânditori că limba e un produs al naturii, un dar divin, o creare genială a omenirii, înseamnă a concepe o teorie, iar nu a vedea realitatea care e cu totul alta.

Limba a fost zămislită încetul cu încetul de omenire, sprijinindu-se și servindu-se de metafore și legende în vasta dramă a vieții ce și-a găsit întotdeauna ultimul refugiu în creierul omului.

Dar sensibilizarea acestei epopei vecinice s'a îndeplinit cu rost, prin cea mai strânsă logică a sforțării intelectuale — ce a scăpărat uneori poate o singură clipită — lăsînd în urmă-i *cuvîntul*: traducere adecvată a existenței. Uitarea s'a întins apoi asupra sforțării intelectuale îndeplinite — vorba cu înțelesul ei însă a rămas, dar și aceasta nu pentru a traduce aceea ce determină existența însăși, ci numai aceea ce mulțumește utilitatea practică:

Constituirea de existență, materială și spațială; manifestarea de temporalitate și de mișcare, au trecut în inconștient, deși din ele a răsărit limba întregă. Să lămurim. Cuvintele plastice: *nuc, cer, astăzi, curge*, în înțelesul lor profund destăinuiesc determinările de existență arătate mai sus; ele indică însă și anumite particularizări de valoare afectivă și utilitară. Fiecare știe ce este nucul utilitar, prea puțini îl pot clasa printre modalitățile de existență, și așa mai departe.

Aceasta nu înseamnă însă că acele cuvinte din limbă

au fost găsite prin o sforțare genială. Nu, dimpotrivă, nevoea practică a îndrumat pe om să-și creeze valori, iar acele valori traduceau modalități de existență, care pentru el rămâneau învăluite de viața însăși...

Aceasta o arată filozofia limbii, pe care o clasare a cuvintelor o evidențiază.

Și pentru că limba este ereditară, ea a rămas, s'a dezvoltat, s'a perfecționat, a depășit formele trecătoare și momentane.

Statuile templelor antice au dispărut unele fără urme, noțiunile au supraviețuit vecinic, în vestminte reînnoite și diferite după felurile neamuri de oameni.

Dacă între diferitele limbi există unele deosebiri în înțelesul pe care îl au cuvintele, ele sunt de așa natură încât nu ating profunzimea existenței.

Dar, pentru că fondul este și rămîne același, alături de unitatea gândirii apare unitatea limbii; alături de unitatea limbii, unitatea formelor gramaticale.

Au avut mare dreptate acei care s'au silit să înlocuiască o stearpă analiză gramaticală care dăinuiește încă, printr'o analiză intelectuală. Scrierea de față e o încercare vădită, în această direcțiune.

Clasarea cuvintelor din limba românească, obiectul celui de a doua părți a introducerii în filozofia limbii române, va lămuri mai bine cele indicate aici; afirm anticipat însă că limba este mai stabilă în concepțiile ei chiar de cit matematicile care presupun totuși ipoteze, pe cînd limba prin înțelesul ei profund rămîne desăvîrșită, înscrisă pe arama existenței¹⁾.

O dificultate de ultimul moment:

Care e ortografia limbii române?

Acea a Academiei? Academicianii cunoscători în

¹⁾ Partea a III-a a lucrării, un dicționar care să grupeze și să explice toate cuvintele din limbă — deși în lucru asiduu — rămîne problematică...

ale limbii nu o întrebuițează cu toții. Ea pare decretată pentru alții.

Academia a admis fonetismul, dar un fonetism particular care nu se potrivește cu cerințele limbii românești.

Academia nu arată cel puțin motivele care au îndemnat-o să scrie: *pentrucă, ceeace, cutoatecă*, vorbe care după accentul românesc, dacă ar alcătui cel puțin înțelesuri particulare, ar trebui citite: *pențrucă, ceeâce, cutoățecă*; pe cînd la fiecare din aceste componente avem în vorbire cîte două accente.

Canoanele academiei au și contradicții: *eu, iepure, chema, băieți, baie, brăe*.

Ortografia trebuie să isvorască și ea din natura limbii ¹⁾.

Inchei cu nestrămütata convingere că lucrarea aceasta va contribui la multe rectificări — cel puțin gramaticale — isgonind multe obscurități de idei, multă vorbărie, și va da tinerimii mijlocul de a privi mai de aproape limba prin prisma adevărului.

Cu toții avem nevoie de idei lămurite.

Să înlocuim dar pe cît mai mult basmele — în deosebi cele gramaticale.

Autorul.

22 Februarie 1926.

---

¹⁾ A trebuit astfel să mă ocup și de această cercetare, care m'a nevoit apoi să mă interesez și de gramatică. Aceasta a făcut ca lucrarea de față să servească drept introducere în Filozofia limbii.

Vorbirea și scrierea românească.

INTRODUCERE

I. Limba și manifestările ei. Filozofia și științele limbii.

Felul propriu de înțelegere între diferitele neamuri omenești se numește limbă.

Limba se manifestă prin vorbire.

Analizată, vorbirea apare mai întâi ca o facultate naturală a omului. Acesta este graiul (limbajul).

Graiul se înfățișează generic, pentru toate neamurile omenești, și în acelaș timp specific, pentru fiecare dintre ele, prin ceea ce le este propriu (idiom).

Vorbirea apare în al doilea rând ca o facultate de sensibilizare materială *prin vorbe* a stărilor sufletești ale omului, ajunse imagini stabile (noțiuni) și legături logice (judecăți).

Noțiunile sunt însă numai prima treaptă a imaginilor stabile, iar judecățile prima treaptă a legăturilor logice. Intre vorbele: *dulce, plăcut, suav, încântător, înălțător, divin*, e o întregă gamă, cel dintii dintre aceste cuvinte reprezentînd o simplă imagine afectivă, cea de a doua o noțiune pe jumătate spiritualizată, celelalte *idei* desbărate de materialitate: *lucruri dulci; lucruri plăcute; loc încântător; faptă înălțătoare; muzică divină*.

De la vorba *sufiu* s'a trecut la *suflet*.

Intr'un cuvînt, noțiunile pierzîndu-și materialitatea de la începutul concepției lor, s'au ridicat la concepții

spirituale, iar prin aceasta vorbele ajung cuvinte, iar vorbirea cuvîntare.

Faptele de gîndire au și ele o gamă a lor. De la judecata simplistă: *zahărul este dulce*, la raționamentul că *lucrurile dulci măresc căldura animală prin faptul că ele conțin cărbunele necesar arderii animale*, e o mare deosebire în felul judecăților; pentru că judecata vizează un simplu scop material, pe cînd raționamentul un scop mai înalt, nedepășind însă materialitatea.

Dar de la faptele de gîndire prin judecăți și raționamente, omul s'a ridicat la cugetare, care prin însăși natura ei exclude ori ce utilitate materială.

Dar și cugetarea are două trepte: cugetarea finalistă, spre pildă: trebuie să ne purtăm astfel încît maxima noastră de purtare să devie o lege universală (Kant), și cugetarea contemplativă: două lucruri umplu sufletul de admirație și respect: cerul instelat deasupra și legea morală înlăuntru nostru (Kant).

S'o spunem în treacăt, fără a putea insista aici, că prin clasarea cuvintelor din limbă reese că prin contemplarea afectivă omenirea s'a ridicat la *religie*; prin cea emoțională la *artă*; prin cea voluntară la *morală*.

Misterul și supranaturalul, frumosul și sublimul, binele și libertatea morală au fost cheile lor de boltă.

În orice caz, omenirea s'a ridicat de la o logică materialistă la una pur spiritualistă, descotorosită de la un anumit punct de orice materialitate, și care constituie cîmpul vast al cugetării.

Această de a treia față a limbii, cea spirituală, se sprijină pe cele dintii: pe cea naturală, pentru că limba nu se poate îndeplini decît individual, prin persoana omenească; iar pe de altă parte ea are nevoie de materialitatea exprimării. Scrierea — această minunată invenție a omului, care a apărut, după cît se pare, concomitent cu vorbirea, — are posibilitatea nu numai de

a concretiza gândirea exprimată, ci și gândirea ne arătată încă altora prin vorbire.

Scriitorul poate să nu fie vorbitor, după cum vorbitorul poate să nu fie de loc scriitor și nici chiar gânditor; dar vorbele, pentru unul cât și pentru altul, sunt mijloacele exprimării proprii, fie într'un fel, fie în celalalt.

Cu toate acestea, vorbirea și scrierea nu aparțin numai individualității omenești.

Vorbirea are și o altă menire: pe acea a încheșării de *raporturi sociale* (conveșuirea și intervenirea în societate) și de *relații sociale* (purtarea reciprocă și înțelegerea), fie ele de natură materială utilitară ori spirituală; determinînd viața publică și în urmă pe cea politică în înțelesul larg al acestui cuvînt.

Această caracterizare finalistă a spiritualității vorbirii, constituie cea de a patra față a ei, pe acea de natură socială.

Adăogînd că scrierea pe lingă menirea ei de a concretiza gândirea individuală are și pe aceea de a păstra în societate și prin societate ceea ce aceasta găsește că trebuie reținut din produsul gândirii individuale, ajungem la concluzia că vorbirea se înfățișează ca o funcție unitară sub patru fețe: naturală, materială, spirituală și socială.

Aceasta ni arată studiile dianologice, și semantice asupra celiî dintîi chestiuni din filozofia limbii: ce este limba și care sunt manifestările ei.

Filozofia limbii este un studiu teoretic, de psihologie, logică și sociologie¹⁾. Asupra limbii se pot face însă și studii formale, practice, pentru că vorbele se

¹⁾ Aceste vederi asupra filozofiei limbii sunt deduse din clasarea cuvintelor după înțelesul lor psihologic și logic.

În filozofia limbii, provizoriu, stabilim două părți pînă acum: *Dianologia*, știința gândirii din punct de vedere al limbii și *Semantica*, știința înțelesului cuvintelor.

Filozofia limbii pentru a-și putea păstra valoarea de care

pot studia și din punct de vedere material, al formelor pe care ele le înfățișează în întrebuintărea lor.

Aceste studii constituiesc *știința limbii*.

Din știința limbii fac parte:

1) **Limbistica**, care studiază istoric și comparativ formarea limbilor din punct de vedere naturalist.

2) **Filologia**, care se ocupă istoric și comparativ de studiul cuvintelor din diferitele limbi, pentru a deduce din formarea lor materială și spirituală, întrebuintărea lor la acelaș popor, precum și înrudirea pe care pot s'o aibă între ele la popoare diferite.

Scopul ultim al filologiei este de a deduce din studiul operilor literare la diferite popoare, viața lor socială sub toate raporturile pe care le pot înfățișa.

Filologia se bazează în primul rînd pe critica textelor și gramatica proprie diferitelor limbi. Este un studiu de erudiție — dar care, pentru filologia modernă, ne avînd reguli stabile, dă ocazie să se ocupe de ea mulți iubitori de vorbă ori de discuții¹⁾.

3) **Gramatica** cercetează natura cuvintelor și formele pe care ele le iau în limbă.

Gramatica *generală* se ocupă de reguli comune tuturor limbilor; gramatica *comparată* studiază asemănările pe care acele reguli le prezintă; iar cea *istorică* se ocupă de origina acelor reguli. În sfîrșit, gramatica *specială*, se ocupă de formele vorbirii și scrierii unei singure limbi, deducînd regulile de urmat.

Scopul gramaticii speciale este dar cu totul practic: de a vorbi și a scrie corect o limbă.

---

are nevoie trebuie să rămînă înainte de toate un studiu pozitiv — cel mai pozitiv dintre toate — lipsit de concepții metafizice și chiar de ipoteze științifice.

Incontestabil că un astfel de studiu asupra filozofiei limbii deschide perspective mari, dar care depășesc cadrul ei.

¹⁾ Din această cauză am exclus în cercetarea de față ori ce concluzie filologică; de care de altfel nici nu era nevoie, limba românească găsind în structura sa proprie, după cum se va vedea, toate explicațiile necesare filozofiei ei.

II. Gramatica și regulile ei.

Elementul esențial din orice limbă este cuvântul. În adevăr, cuvântul din punct de vedere general oglindește în el întreaga viață a omenirii, iar din punct de vedere al limbii, trecutul, prezentul și chiar viitorul ei.

Să luăm cuvântul *stat*.

Stat vine de la vorba a *sta*, și ne duce cu gândul la primele așezări omenesti stabile în viața naturală pe care au dus-o la începutul lor și fără de care traiul nu li-ar fi fost posibil; apoi la înălțarea materială spirituală și socială a acelei vieți în trecerea gradată prin formele pe care statul le-a îmbrăcat de la cea militaristă de la început, uneori teologică, întotdeauna despotică și autocratică, apoi monarhică, democratică etc., pînă la concepția de astăzi a statului modern.

Viitorul însuși stă în cutele acestui steag care filfăe peste întreaga omenire: unitatea de stat dînd unitatea de progres a unui popor.

Cuvîntul *stat* este dar o noțiune care poate fi analizată sub toate cele patru raporturi pe care ni le arată orice cuvînt din limbă: *naturală, materială, spirituală și socială*.

Această analiză se poate îndeplini din punct de vedere al formii, descompunîndu-l în elementele din care este alcătuit (sunete și silabe pentru vorbire, litere și silabe pentru scriere).

Apoi, din analiza articulațiilor pe care le poate căpăta un cuvînt, se pot deduce natura și clasarea cuvintelor, precum și regulile generale de limbă asupra vorbirii și scrierii lor.

Mai putem însfirși studia legăturile pe care le primesc cuvintele în vorbire și scriere cu celelalte cuvinte din limbă, și rolul pe care ele îl pot avea.

Toate acestea ni le arată gramatica... Gramatica este dar știința care caută să afle regulile urmate de

limbă în întrebuințarea cuvintelor prin vorbire ori scriere. Gramatica are două părți¹⁾:

Gramatica analitică se ocupă de analiza cuvintelor, pentru a determina natura părților din care sunt alcătuite, în scop de a deduce regule pentru scrierea lor.

Gramatica sintetică se ocupă de rolul pe care îl pot avea cuvintele, după natura lor, în vorbire și scriere, precum și de regulile pe care le urmează limba în legăturile dintre cuvinte, cu alte vorbe de sinteza lor în judecăți, raționamente și cugetări.

---

¹⁾ Facem această subîmpărțire a gramaticii în *analitică* și *sintetică* pentru că o găsim mai logică, și mai cu seamă pentru a înlătura unele confuziuni.

În gramaticile uzuale, în loc de gramatică analitică se întrebuințează ori termenul *etimologie*, care pe lângă că este impropriu, are uzual înțelesul de știința care se ocupă de origina materială a cuvintelor — ceea ce se potriviva întrucât era vorba de o ortografie etimologică, la noi eșită din uz —; ori de *morfologie*, adică știința formelor pe care le îmbracă cuvintele în vorbire și scriere — ceea ce nu cuprinde întreg cadrul gramaticii analitice.

În loc de gramatică sintetică s'ar putea mai cu ușurință întrebuința numirea de sintaxă — știința care tratează de ordinea cuvintelor în scriere și vorbire — ceea ce nu ar fi complet. În avantajul culturii generale, în fața termenului de analiză e mai bine să se întrebuințeze cel opus al său, de *sinteză*. Aceasta cu atât mai mult, cu cât orice gândire fiind o sinteză, exprimarea ei îi păstrează caracterul.

În gramatică se mai vorbește de *fonetică*, care se ocupă de sunete și de articulația lor, — aceasta este însă o știință de specialitate, făcînd de drept parte din limbistică.

În ce privește *ortografia*, termenul se potriviva prea bine cînd era vorba de o ortografie dedusă după reguli etimologice. Astăzi însă, cînd la noi se scrie așa cum se vorbește, ortografia — dreapta scriere — reesă din însuși studiul gramaticii; a scrie gramatical înseamnă în acelaș timp a scrie ortografic.

Este drept că după înlăturarea cirilicii, ortografia ei tot a mai dăinuit la noi alături de încercările unii scrieri latiniste, apoi romaniste (italienistă, franțuzistă) și care se mai văd și astăzi cînd fonetismul nu se mai poate înlătura, fiind cu totul intrat în uz.

În interes superior, nu numai în acel al limbii, ni trebuie și aici o unificare.

Termenii de *analitică* și de *sintetică*, au mai fost întrebuințați la noi și de alți autori. (Cf. R. Ionașcu: „Gramaticii romîni“ Iași, 1914).

A. GRAMATICA ANALITICĂ

I. Sunete și litere.

1. **Natura sunetelor.** Elementele constitutive ale cuvintelor sunt sunetele.

Pentru unitatea limbii și frumuseța ei, înlăturăm de la început pronunțările regionale. Rămân totuș unele nuanțe de care trebuie să ținem seamă în arătarea lor prin scris.

Aceste reguli de scriere se impun numai atunci când isvorăsc din însuși geniul limbii ¹⁾, prin cercetări mai aprofundate.

a) **Sunete și litere simple.** Făcînd analiza cuvintelor din limbă deosebim mai întîi sunete simple.

Aceste sunete își au în limba noastră semnele lor anumite, numite litere.

Totalitatea acestor litere alcătuește alfabetul.

Sunetele sunt de două feluri: vocale și consoane.

Vocalele sunt: *a, e, i, o, u, ă, î*, atît pentru sunete cît și pentru litere.

Pentru scrierea unor cuvinte străine se adaogă înșă și următoarele litere: *y, ö, œ, ë, ï, ä, ø, ù* și

---

¹⁾ Acest termen de *geniul limbii*, întrebuințat de Eliad, nu trebuie privit din punct de vedere metafizic.

Geniul limbii este real. El se referă la simțemintul estetic al unui popor în ce privește modulațiile de vorbire prin accent, efonie, așezarea logică a cuvintelor, etc.

compuse de ale lor: Ypsilanti, Masaryk, Lloyd, Byron Dyck, Petöfi, Roentgen, Noël, Aix, Camoëns, Azaïs, Eylau, Clemenceau, About, Aubigny, Saône, Cook, Aar, Beethoven, Blücher, Bloemfontein, Poincaré, Caylus, Foë, Guy, etc.

Consoanele: *b, c, d, f, g, h, j, l, m, n, p, r, s, ș, t, ț, v, z*, precum și literile străine: *k, q, w, x*, în cuvinte ca următoarele; *Kant, Kepler, Kosciuszko, Kaufmann, Thiers, White, Washington, Wundt, Wilson, Philippeville, Graz, Kotzebue, Cromwell, Cherbourg, Shakespeare, Kreuznach, Krüger, Kalisz, Avignon, Bouillon, Bossuet, Besançon, Locke, Chantilly, Lodz, Gall, Abbeville, Annecy, Asquith, Quinet, Bordeaux* etc.

În genere trebuie să respectăm în scrierea românească ortografia cuvintelor străine, afară de a acelor care prin vechimea lor în limba noastră și-au căpătat deplină încetățenire: Franța (France) Austria (Österreich), Teba, Temistocle, Tesalia, Fenicia, Frigia, etc. Acelaș lucru îl facem pentru unele nume de familii românești care prin trecutul lor merită să le respectăm ortografia aleasă de ei: Kogălniceanu, Negruzzi, Kalinderu, Quintescu, Take Ionescu.

Scriem însă chilogram, kilometru; cuvântul chilo fiind pe deplin încetățenit prin frecvența lui întrebuințare în limbă.

b) Vocalele compuse. Prin unirea vocalelor între ele iau naștere sunetele compuse. Acestea sunt *diftongii* și *triftongii*.

Prin această contopire, vocalele *i* și *u* își pierd din sonoritatea lor față de celelalte vocale.

Una față de cealaltă însă, aceste două vocale au aceeaș tărie, ceea ce ne dă în limbă doi diftongi *iu*, după cum *i* ori *u* își pierd din sunet, ca în cuvintele: *iute*, *pusti*.

În ceilalți diftongi, *e* își pierde din sonoritate față de *o* și *a*, iar *o* față de *a*.

Avem astfel, diftongii:

ai, ei, îi, oi, ui, ai, îi; din cuvintele: *mai, tei, copii, doi, lui, săi, îi*;

ia, ie, io, iu; din cuvintele: *iad, ierni, cioc, ciut, au, eu, iu, ou, ău, iu, uu*; din cuvintele: *lau, leu; viu, bou, tău, riu, superfluu*.

ua, din cuvîntul: *ua!*

ea, eo; din cuvintele: *stea, pleosc*.

oa; din cuvîntul *oaste*.

Asupra diftongilor avem de observat următoarele:

i din diftongul *ie*, ca în cuvintele: *ierni, biet, miez, fiere, mierlă, miere, piez, vier, boier, iereu, ieroglif, ienicer, iezuit, Iehova*, etc.; nu trebuie confundat cu un alt *i*, care apare în vorbire în cuvinte în care *e* nu-și pierde din sonoritate față de *i*, pentru că acel *i* nu este organic, în cuvinte, ci *eufonic*, adică adaos în limbă pentru a da mai multă putere lui *e*, asprindu-l întru cîtva.

Acest *i* eufonic mult slăbit față de *e* de cît în diftongul *ie*, în care *i* este mai sonor, nici nu se arată prin scris.

Avem dar: *eu, el, ea, ei, ele, ești, este, ezer, epure, ert, es, hurue, bulfee, verme, vespe, eftin, eri, mercuri, persic, fer, mere, caer, trebue, ie, femee*, căci *e* primește accentul, iar *i*, un simplu adaos eufonic. Cuvintele *feruginos, epuraș, ertare, eșire, vermișor, etc.* arată prea bine că atunci când *e* își pierde accentul nu se mai pronunță *ie*.

i eufonic mai apare la cuvintele terminate printr'o consoană, ca *aș, totuș*, pe care de asemenea nu avem de ce să-l mai scriem. În cuvintele *acelaș și aceiaș*, apare de asemeni acest *i* eufonic, pe care nu trebuie să-l confundăm cu *i* din pluralul acestor cuvinte. Scriem dar: *acelaș, aceiași; aceeaș, aceleași*.

În cuvintele: *ou, opt, os*, se aude un *u* slab de

tot înaintea lui *o*, pe care de asemenea nu-l scriem, fiind eufonic.

Un *u* eufonic mai puternic apare în limbă din necesitatea pronunțării: *omul, ziua, zisu-ți-a*, etc.; pe acesta suntem nevoiți să-l scriem, întrebuintarea lui fiind cerută de limbă.

Cuvintele terminate în consoana *r* îndulcesc pe acest *u* eufonic, prefăcându-l în diftongul *iu* pe care însă îl înlocuim prin *u*: *cerul, sporul, hoherul* etc., nu *ceriul*, etc.

În cuvintele *viu, cărămiziu*, etc., *iu* este însă diftong: *viul, cărămiziul*, etc., (deși apare și la acestea *i* eufonic dialectical: *cărămiziiul*, etc.).

În cuvintele: *bou, codru, acru* și altele, *u* nu e eufonic.

Triftongi în limba română sunt:

eai, eau, eoa, iai,iei, iau, oai, din cuvintele: *ceai, șleau, fleoancă, iai, iau* (aceste două din urmă de la verbul *a lua*), *miei, șerpoaică*.

Nu sunt diftongi: *iea, oiu, aiu*, din cuvintele: *iească, voiu, raiu*, pentru că *i* și *u* din aceste cuvinte sunt eufonice. Scriem dar: *ească, voi, rai*.

În limbă se întâmplă cu diftongii și triftongii un fenomen numit al contragerii. În adevăr, cuvintele *pălărie, hîrtie* și altele la care *i* nu este eufonic, primind articolul *a*, ar trebui să ne dea *pălăriea, hîrtiea*, etc. Diftongul *ea* însă, urmînd după un *i* se pronunță și numai *a*. Scriem dar *pălăria, hîrtia, viața, mială, iapă*, etc., întrebuintînd forma contrasă *a* în loc de *ea*¹⁾.

¹⁾ Unii scriitori cred că urmează strict ortografia fonetică, scriind: *voia, vorbiască*, etc., păstrînd în scrierea celui dintîi din aceste cuvinte pe *i* eufonic în locul lui *e* (voe, voea) care este adevărata terminațiune a cuvîntului, iar în cel de al doilea, luînd pe *i* de la terminația infinitivului și înlăturînd pe *e* de la terminația indicativului (*esc, ești, ească*). La imperfect scriem însă *vorbeam*, alături de *vedeam*, fiindcă *i* și *e* de la aceste cuvinte fac parte din rădăcină, iar terminația este *am*.

Acelaș lucru se întîmplă cu *u* urmat de *i* ca formă a pluralului: *erou, eroi; nou, noi*: în care cuvinte *ui* ne dă forma contrasă *i*.

Tot o contragere este și intîlnirea a două vocale din două cuvinte deosebite, fie că una dintre ele dispare — în scris o înlocuim prin apostrof — fie că ambele se pronunță împreună ca un diftong — în scriere le despărțim prin liniuță (trăsătură de unire).

Această contragere este eufonică și nu se produce de cît atunci când unul dintre cuvinte își poate pierde accentul: *n'a dat, ascult'o, s'a stins, n'a scris înc'odată vine 'n casă, c'un pai, c'o sapă; mi-a dat, văzîndu-i, prinde-o, ne-au văzut, ne-aude, dă-ne, care-i* (este).

Această contragere nu are loc când cuvintele nu-și pot pierde accentul: *la anul, nu arde, fu ascultat*, etc., producînd uneori o discordanță neplăcută pentru ureche: *ca astăzi, cu unul*, etc.

Contragerea prin dispariție (eliziune) are loc chiar pentru unele consoane ca: *r, l, n*, pe care le numim sonore, cînd le urmează o vocală prea slabă față de cea accentuată în cuvînt: *cal, cai; stele, stea; pun, pui; pier, piei*.¹⁾

c) Consoanele compuse. În limba românească ca și în toate limbile, se găsesc cuvinte cu două ori trei consoane la un loc și care se citesc nedespărțite.

Grupe de două consoane în aceeaș silabă sunt alcătuite mai ales prin sunetele *r, s, c, l*, ca primă consoană: *corb, sbor, clei, colb*; și de *r* și *l*, ca a doua: *brad, bleg*, etc.

În genere, consoanele compuse se scriu cum se aud: *școală, știubei, cujbă, cfit, Neamț, mînz, dirz, sfert, sfînt*.

¹⁾ În cuvîntul *stea*, (în loc de *stelă*, *e* și *ă* au dat diftongul, ceea ce face să se introducă un *u* eufonic, cînd articulăm acest cuvînt: *steaua*.

În aceste combinaări de consoane pronunția rămâne deosebită pentru fiecare consoană în parte, în afară de următoarele cazuri:

a) Când după *s* urmează o consoană, afară de *l* și *n*, pronunțarea lui *s* se asprește fără însă să-și piardă sunetul: *sbor, sdrob, sgîrc, svînt, isvor, smead, smeu, sbanț, sbicesc*. Când însă îi urmează *l*, și *n*, atunci *s* se preface uneori în *z*, cum se și scrie: *zloată, zlot, zlătar, hazna, cîzlar, îndrăznesc*; dar: *înlesni, plesni slei*, etc.

b) Când după *c* urmează un *s*, aceste două consoane se pronunță ca un singur sunet și se scriu cu *x*: *vax, fix, nex, doxă, Xenia, Xenofont, Saxon, Xenopol*. Se scriu însă separat, în: *ticsi, îmbîcsi* și alte cuvinte vechi românești.

c) Cuvintele din alte limbi care aveau pe *qu*, se scriu în limba românească: *ca, ga, cv, ch: calitate, egvație, cvarț, chintă*, așa cum se pronunță obicnuit.

Consoanele în grupe de câte trei în aceeași silabă, întotdeauna încep cu *s* și *ș*: *scriu, sdrob, sfrijit, sgribuli, sprinceană, strivire, ștreaf, ștreang* și altele câteva.

Întotdeauna însă, cînd rămîne nedomerire între *s* și *ș*, preferăm pe *s*, ca mai potrivit cu eufonia limbii.

Duplicarea consoanelor. În cuvintele compuse din prepoziția *în* și un alt cuvînt următor care începe cu, *n*, se aud ambii *n*, de aceea scrim: *înnoesc, înnod, înnot, înnăscut*. Scrim însă înainte și înapoi, cu cîte un singur *n*, fiind compuse din *în* și *ainte*; *în* și *apoi*; deși în vorbire se pronunță pentru eufonie uneori: *în nainte, în napoi*.

Nota 1. — Dublarea lui *s* în unele cuvinte, fără ca să se audă doi *s*, este o greșeală împotriva ortografiei fonetice. Acea dublare nu este nici cel puțin necesară, de oare ce înțelesul acelor cuvinte se stabilește prin însăși întrebuințarea lor în scriere ca și în vorbire.

Cuvintele nu sunt obiecte de prăvălie care să trebuească cinstit etichetate pentru a nu înșela pe cumpărători. Ironizarea cuvintelor „vie“ și „sară“, cele cu trei înțelesuri, de către Costache Negruzzi, nu a fost se vede îndestulătoare. Scriem dar: *casă de locuit și casă de bani; masă de lemn și masa corpurilor; rasele omenești, rase de animale și rase călugărești.*

Regula ortografiei fonetice e să scriem așa cum vorbim.

Nota 2. — Limba românească întrebuintează alfabetul latin în locul celui cirilic înlocuit treptat de Văcărescu (în Gramatica lui din 1787), care îl reduce de la 40 literela 33, și apoi de I. Eliade Rădulescu, care introduce treptat literele latine în alfabetul cirilic, pînă îl elimină cu desăvîrșire. Prin un decret al domnitorului Cuza din 1860 alfabetul latin e introdus oficial la noi.

Iată alfabetul cirilic cu numirea literilor care îl compun :

А, а (az) = a; Б, б (buche) = b; В, в (vede) = v; Г, г (glagol) = gh; Д, д (dobru) = d; Е, е (iest) = e; Ж, ж (jivete) = j; З, з (zealu) = z; И, и (ije) = i; І, і = (i); К, к (cacu) = ch; Л, л (lude) = l; М, м (mislete) = m; Н, н (naș) = n; О, о (on) = o; П, п (pocoi) = p; Р, р (riță) = r; С, с (slovă) = s; Т, т (tferd) = t; У, у (uc) = u; Ф, ф (ferta) = f; Х, х (her) = h; Ц, ц (ot) = o; Ч, ч (șta) = șt; Ш, ш (ști) = ț; Ъ, ъ (cervu) = ce; Щ, щ (șa) = ș; Ы, ы (ior) = ă; Ь, ь (ieri); Ъ, ъ (ier) = ă; Ы, ы (iet) = e; Ю, ю = iu; Іа, іа (iaco) = ia; Іе, іе = ie; Іа, іа (ia) = ia; Іус, іус = â; Іе, іе (je) = ie; Іа, іа = ia; Іси, іси = x, es; Пси, пси = psi; Т, т (thita) = t, ft; V, v (ijița) = y.

„Tatăl nostru“ din evanghelia cu învățătură de Coresi (1581):

ТѢТЪЛЪ НОСТРОС ЧѢ ЕШИ А ЧЕРИ . СѢНИЦКЕСКЪ-СЕ НОУМЕЛЕ
 КЪТЪ . СЪ ВІЕ АПЪРЖЦІА ТѢ . ФІЕ ВѢА ТѢ КОУМЪ А ЧЕРИ АШѢ ШІ
 ПРѢ ПЪМЪНІТЬ . ПІТА НОАСТРОЖ СЪЦІУСЪ ДѢ-НЕ НОАШ АСТЪЗІ .
 ШІ ІАТЪЖ НОАШ ГРЕШАЛЕЛЕ НОАСТРЕ КОУМЪ ЕРТЪМЪ ШІ НОН ГРЕ-
 ШИЦНАВР НОШРИ . ШІ НЪ НЕ ДЪЧЕ А НЪПѢСТЕ ЧѢ НЕ ИЗЪБЪВЪЩЕ
 ПРѢ НОН ДЕ ХІТАКЪСЪЛЪ . КЪ А ТѢ Е АПЪРЖЦІА ШІ ПОУТЪКЪК
 ШІ СЛѢВА А ВЕСІЕ . АМИНЪ .

Acest alfabet de la numele unuia Chiril, care l-a inventat, este o imitare a celui grecesc, care începea cu α (alfa), β (beta) etc., de unde vine și numirea de *alfabet*. Fiindcă în scriere se întrebuițează pentru notări câteva din literile grecești, dăm și acest alfabet:

A	α	=	alfa	=	a	N	ν	=	ny	=	n
B	β	=	beta	=	b	Ξ	ξ	=	xi	=	x
Γ	γ	=	gamma	=	g	O	$\omicron$	=	omicron	=	o
Δ	δ	=	delta	=	d	Π	π	=	pi	=	p
E	ϵ	=	epsilon	=	e	P	ρ	=	rho	=	r
Z	ζ	=	dzeta	=	dz	Σ	σ	=	sigma	=	s
H	η	=	eta	=	e	T	τ	=	tau	=	t
Θ	θ	=	theta	=	th	Υ	υ	=	ypsilon	=	y
I	ι	=	iota	=	i	Φ	ϕ	=	fi	=	f
K	κ	=	kappa	=	k	X	χ	=	hi	=	h
Λ	λ	=	lambda	=	l	Ψ	ψ	=	psi	=	ps
M	μ	=	my	=	m	Ω	ω	=	omega	=	o

Pentru numerație se întrebuițea în cel grec și cirilic tot-literile. Dăm aici numerația cirilică și latină, față de cea nouă întrebuițată azi:

а	=	I	=	1	кѣ	=	XXIX	=	29
в	=	II	=	2	л	=	XXX	=	30
г	=	III	=	3	м	=	XL	=	40
д	=	IV	=	4	н	=	L	=	50
е	=	V	=	5	ѣ	=	LX	=	60
ѕ	=	VI	=	6	о	=	LXX	=	70
з	=	VII	=	7	п	=	LXXX	=	80
и	=	VIII	=	8	ч	=	XC	=	90
с	=	IX	=	9	р	=	C	=	100
і	=	X	=	10	с	=	CC	=	200
дѣ	=	XI	=	11	т	=	CCC	=	300
вѣ	=	XII	=	12	ф	=	CD	=	400
гѣ	=	XIII	=	13	ѣ	=	D	=	500
дѣ	=	XIV	=	14	х	=	DC	=	600
еѣ	=	XV	=	15	ψ	=	DCC	=	700
ѕѣ	=	XIX	=	19	ω	=	DCCC	=	800
к	=	XX	=	20	ц	=	CM	=	900
ка	=	XXI	=	21	ѣа	=	M	=	1000

De la 1000 înainte se întrebuițea pentru alfabetul cirilic aceleași litere ca și pentru unități, punându-li-se un semn înainte.

Fiind că în scrierile vechi se întrebuița calendarul bisericesc, care începe cu 1 Septembrie; iar șirul anilor de la facerea lumii, pentru a găsi anul corespunzător de la Iisus, se scade 5508, dacă data e înainte de 1 Septembrie, iar de la această dată 5509.

În limba veche românească se scria și prin abreviare, însemnându-se deasupra rîndurilor prin semnul că o vorbă este scurtată prin eliminarea vocalelor ori a unor silabe finale: ДѢМЪЗЕС = Dumnezeu; Д = dînsul.

Caligrafii vechi aruncau și litere pe deasupra rîndurilor, arătînd îndeminarea lor la scris și, probabil, crezînd că prin aceasta documentele iau o formă mai estetică; pe lângă frumoasele podoabe de la începutul și sfîrșitul cărților și uneori și ale capitolelor, cu cerneluri negre și roșii. Ei înfloriau și literile *inițiale*.

SCRIEREA ÎNȚIALELOR. Litera de la începutul unui cuvînt se chiamă literă inițială, cea de la mijloc medială, iar cea de la sfîrșit se chiamă finală.

Obiceiul vechi al limbii românești a fost — și-l păstrăm, fiind bun pentru că nu împiedecă cititul — ca fiecare propozițiune să înceapă cu literă mare (majusculă). În scrierea cirilică propozițiunea începea cu literă mică (minusculă); numai aliniatele aveau inițiale.

Cu litere mari se scriu numele proprii precum și numele comune cînd ele arată în întrebuițarea lor nume de persoane ori li dăm o însemnătate deosebită: Dumitrescu; București *luna Iunie*; *postește Vineria*; altfel, scrim: în *iunie*; într'o *vineri*.

Pentru politeță de asemeni se întrebuițează literile mari, cînd nu arătam numele persoanei; în deosebi pentru familia regală: Regele și Regina au plecat la Sinaia; regele Ferdinand; Domnule Ministru, a fost un consiliu de miniștri; Domnule Director, d-l director Ionescu.

2. Estetica pronunțării sunetelor. Toate limbile își au estetica lor în pronunțarea și întrebuințarea sunetelor. Popoarele neolatine au simțul estetic mai dezvoltat de aceea limbile lor strălucesc prin sonoritate și înmlădiere.

La noi, opera unor esteticieni ca Eminescu, Alexandri, Hașdeu, Odobescu, Bălcescu... este vrednică de admirat în crearea unii limbi literare desbărată de străinismele trecutului.

Estetica limbii are în vedere, înainte de toate, consonanța.

Prin consonanță se înțelege acordul plăcut al sunetelor pentru ureche, potrivit disonanții care supără urechea.

Disonanțele se înlătură în vorbire și mai ales în scriere, ferindu-ne de ciocnirea neplăcută a sunetelor prin o rea întrebuințare a cuvintelor, de pildă, când după un cuvânt care se sfârșește cu o vocală, ori cu o consoană, urmează un alt cuvânt care începe cu aceeași vocală ori consoană.

Disonanța e și mai neplăcută când o silabă întreagă se repetă în cuvântul următor. Se produce atunci o *cacofonie*. Ne ferim dar de a întrebuința expresiuni ca: o faptă ca aceea, cu cucută, cu cusur, frîngă gîtul, strîmb scris și altele; înlocuindu-le prin expresiuni lesne de găsit, prin inversiuni de cuvinte, ori prin introducerea unui nou cuvânt între acele care alăturate ar putea da naștere la cacofonie.

Aceasta o facem pentru eufonie, adică pentru sunetul plăcut al pronunțării.

În afară de *i* și *u* eufonic, de care ne-am ocupat, limba întrebuințează consoanele sonore *l*, *n*, *r*, introducîndu-le pentru eufonie uneori în mijlocul cuvintelor: cealaltă, cestalalt, varniță, acarniță¹⁾.

Disonanța se mai înlătură și prin armonia care se produce prin accent, mulțumită îndulcirii vocalelor în pronunțare.

¹⁾ Vezi capitolul sufixelor.

a) **Pronunțarea sunetelor.** Prin natura însăși a sunetelor, se produc în pronunțare înmlădieri și aspiriri de limbă.

Unele sunete au o pronunțare mai deschisă, altele mai închisă. Vocalele sau sunetele vocalice, adică acelea care pot rămâne de sine stătătoare în pronunțare, se deosebesc cu totul de consoane, care se sprijinesc întotdeauna pe vocale pentru a putea fi pronunțate; cuvântul consoană însemnând a suna împreună.

Variația în pronunțare devine și mai mare prin diftongi, triftongi și însoțiri de consoane.

Vocalele după felul pronunțării lor, le putem împărți în patru categorii:

sonore: *a*;
 deschise: *e, i*;
 închise: *ă, î*;
 guturale: *o, u*.

Consoanele se împart în acelaș fel:

sonore: *r, l, n*;
 deschise: *j, s, ș, ț, (ce), (ge)*;
 închise: *v, f, z, t, d, g, c; (x)*,
 mute: *m, b, p*.

b) **Tonalitatea.** Variația în pronunțarea sunetelor se mărește și mai mult prin tonalitate.

Tonalitatea vocalelor. Vocalele *a, e* și *o* cu câte două tonalități. În pronunțarea cuvintelor: *casa, verde, colo*, tonalitatea vocalelor din prima silabă e întreagă, iar din a doua înjumătățită. Vocalele *i*, și *u* au câte trei tonalități: *pitici, cinici, noi; mugur, lustru, ou, dudău*.

Vocala *i*, cea mai aspră din limbă, și vocala *ă*, cea mai moale, nu au de cît o singură tonalitate; totuș, fiind accentuate și însoțite de consoane sonore, își întăresc și ele pronunțarea: *virî, fără*, etc.

Avem astfel o gamă întreagă de șasesprezece sunete vocalice, în afară de acelea ale diftongilor.

Această mare variație de tonalitate a dat posibilitate ca fiecare cuvînt din limbă să poată avea o silabă cu un sunet mai forte ca în celelalte, dînd expresivitate cuvîntului. Acea silabă se zice tonică, ori că poartă accentul tonic al cuvîntului.

Această tonalitate a cuvintelor este supusă însă la schimbări. Prin înriurirea pe care o au sunetele unele asupra altora, tocmai prin tonalitatea lor, prin nevoea unii pronunțări mai frumoase și mai potrivite geniului limbii, precum și prin alte cauze, se produc uneori schimbări în pronunțarea sunetelor. La aceste schimbări de tonalitate, adică de o pronunțare mai forte ori mai slabă a sunetelor, se mai adaogă în limbă și unele schimbări de prefacere a unora dintre vocale în altele de o tonalitate mai forte ori mai slabă.

Din această tonalitate a vocalelor, se nasc accentele cuvintelor în pronunțarea lor.

Accentul tonic. Cuvintele monosilabe, prin însăși natura lor, sunt accentuate, în afară de unele monosilabe *enclitice* care se alipesc la începutul și mai cu seamă la urma cuvintelor și care, prin obicei, se despart printr'o trăsătură de unire: *ne-am dus, i-am spus, spune-ne, vezi-ți de treabă, ascultăți-mi spusele*, etc. Altfel, monosilabele, oricare ar fi vocala care intră în alcătuirea lor și oricare ar fi numărul consoanelor care o însoțesc într'o silabă, își păstrează în vorbire accentul tonic: *var, cer, pir, dor, sus, git, căci*. Își pierde însă accentul cînd două vocale din două cuvinte deosebite vin în atingere; însă numai dacă înțelesul propozițiunii o permite. Putem spune: „vine 'n casă“, vorbind de această acțiune în general; cînd voim însă să arătăm că cineva vine negreșit, pronunțăm dispărțit cuvintele; „vine în casă“. — Prin pierderea accentului, vocala mai puțin sonoră se elide: ori se preface în diftong *ascult'o, pînă'n deal, într'acestea, ne-am dus, i-am văzut* etc., urmînd regulile contragerii.

Cuvintele bisilabe și polisilabe primesc accentul pe silaba penultimă: *casă, zapis, laic, fenic, pacinic, covată, îndurare, îndobitocire, bine, horă, cuscră, pană, dilcă, cucernic, cădere, mere, mine, tine, icter, ițe, izmă, găină, vină, idol, miros, spornic, dascăl, codru, tusă, cine, curte*, oricare ar fi vocala accentuată ori numărul consoanelor care o însoțesc în silabă.

Sunt însă și excepții de la această regulă, excepții determinate de tonalitatea vocalelor, și cerute de accentele *expresiv* și *eufonic*.

Accentul expresiv. Când un cuvânt se naște prin derivare din altul, limba întrebuintează sunete mai forte în terminația noului cuvânt, în scop de a arăta că noțiunea fundamentală a cuvântului este modificată. În acest fel, accentele de expresivitate se schimbă tot de atâtea ori, de câte ori se aduce o schimbare în înțelesul unui cuvânt: *cap, capac, căpăcel; lemn, lemnar, lemnărie; șoim, șoiman, șoimuleț, șoimușor; cărămidă, cărămidar, cărămidărie; blană, blănar, blănărie, blănăreasă, blănuță, blănișoară; dor, dorință, dori-tor; Galați, Gălățean; bou, bouș, boulean, boar; codru, codruș, codrean, codrulean; mult, multuș, mulțișor, mulțime, immulți, immulțire.*

Cuvintele: *lemnărie, blănărie, blănuță*, ni arată că și accentul de expresivitate caută să se fixeze când e cu putință, pe o silabă penultimă, primind terminațiunile slabe *ă* și *e*, ca și cuvintele feminine ori asemănătoare lor.

Dar odată fixat accentul expresiv la cuvintele derivate, el rămâne neschimbat pentru formele vorbelor chiar dacă prin aceasta el trece pe penultima silabă: *lemnărie, lemnăriile, Constantinopole, Constantinopolitan, Constantinopolitanul, Constantinopolitanilor.*

Accentul eufonic servește în limbă la armonizarea pronunțării cuvintelor.

Eufonia limbii cere ca accentul să cadă pe vocala

care se bucură de o mai mare tonalitate într'un cuvînt. Cînd acea vocală se află în silaba pe care obicinuit cade accentul tonic, cel eufonic se confundă cu el: *sare, glastră, rîvnă, cegă, tonă, tină, turtă*. Cînd însă nu se află în silaba tonică obicinuită, atunci, dacă e posibil, vocala din silaba tonică se preface într'un diftong, pentru a căpăta o mai mare sonoritate, (*cocor, cocoară; chel, cheală*). Cînd vocala e de o tonalitate prea mare față de altele care îi urmează, se întunecă (*strană, străni*). Dacă aceste schimbări nu sunt posibile, atunci vocala cu o tonalitate mai mare poartă accentul, în orice silabă s'ar afla: *șarină, pasere, pagină, flamură, ghindură, papură, cumpănă, bogat, curînd, cuvînt, șoltic, năsdrașan, rural, sinet, hoher, bunic, suspin, conac, cirac, împărat, imaș*; cu observarea că *i* urmat de o consoană sonoră are preponderanță asupra lui *e*: *senin, pelin*, etc.

În cîteva cuvinte de origină străină *i* apare mai, forte decît *a*: *caic, zaif, cataif*, etc.

În această atragere de accent eufonic, dacă se întîmplă ca aceeaș vocală să urmeze în silabe consecutive, fie în cuvinte bisilabe, fie polisilabe, accentul eufonic cade pe cea din urmă vocală comună: *cazma, para, balama, eres, înfeles, ibric, tiptil, voinic, tibișir, topor, cobor, poloboc, colo, tutun, butuc, vîri, pîri, bîldibic*.

Dacă însă vocala care se repetă are înainte ori după dînsa alte vocale, atunci accentul eufonic se stabilește pe cea dintîi dintre vocalele care se repetă: *surcele, prepeliță, veveriță, coropișniță, părete, burete secetă, epure, inimă, igliță*.

În cuvintele: *cerere, petrecere, repede, cadelniță, vîrtelniță*, accentul pare retras pe penultima silabă; în realitate în vorbire cele două silabe din urmă se pronunță ca și cum ar alcătui o singură silabă.

În cuvintele *cercevele, cafele*, etc. accentul tonic

rămîne normal, el fiind stabilizat acolo prin singularul acestui cuvînt: *cercevea, cafea*. Tot astfel se întîmplă și la unele forme flexionare: a *vîna*, a *salta*, a *șede*a, care își au accentul stabilizat prin formele lor lungi, și deci mai vechi: *vinare, saltare, ședere*.

Notă. — În general, toate aceste reguli ale accentului și tonalității ne arată că în scriere nu avem nevoie să punem anumite semne pentru a arăta pe care silabă cade accentul, eufonia limbii conducîndu-ne de a dreptul la buna pronunțare a cuvintelor. Nici un Român nu-și greșește accentuarea cuvintelor în vorbire, pentru că limba lui e deprinsă să apese vocala penultimii, iar dacă înaintea acelei vocale, ori în urma ei găsește o altă de o tonalitate mai mare, fără voce se oprește asupra ei.

Am putea întrebuiți accentul acolo unde acelaș cuvînt are două înțelesuri deosebite cu totul: *cópil și copil, lături, lătúri; albie și albié; haină și haină; fugi și fugí*; dar nici aici nu e nevoie de însemnat accentul, înțelesul din propozițiune îndreptîndu-ne pronunțarea.

Nu avem nevoie de întrebuițat accentul nici în cuvintele de origină străină ca *sorocovăt*, în care el cade pe sunetul *ă*, atît de slab în limbă, dar a cărui accentuare e cerută pentru variație, după pronunțarea celor trei *o* care îi premerg monoton.

Tonalitatea consoanelor. Consoanele au o singură tonalitate. Totuș prin înrîurirea vocalelor, ele își întăresc ori își slăbesc sonoritatea lor. Cînd pronunțăm cuvîntul *rac*, *r* are o pronunțare mai sonoră din cauza lui *a* următor, pe cînd vocala *e* e de o mai mică sonoritate ca încuvîntul *car* în care *r* își pierde puterea lui. Tot astfel se întîmplă cu toate consoanele din limbă.

c) Prefaceri de sunete. Prin înrîurirea sunetelor, a unora asupra altora, precum și din cauza tonalității vocalelor, intervin în limbă unele prefaceri de sunete, atît la vocale, cît și la consoane.

Prefaceri la vocale. Toate vocalele își pierd ori își cîștigă tonalitatea lor prin accent; uneori prefăcîndu-se în diftongi ori în alte vocale.

Sunetul a este vocala cea mai puternică din limbă. În ori ce silabă s'ar afla, el poartă accentul cuvîntului, afară de cazurile cînd accentul trece pe un alt *a* ori un diftong din silabele următoare, ori cînd, la formarea de cuvinte, se prefăce în *ă*: *clasă, clasare, clasificare; cramă, crămușoară; drag, dragi, dragul, dragile, drăgușor, drăguleț, a îndrăgi, drăgălășanie, îndrăgostit; abatere, abătut; cal, călăreț, căluț, călări; alamă, alămar, alămărie; cald, căldură, călduros, încălzi, încălzitor.*

a se îmnoae în *ă* chiar atunci cînd nu-și pierde accentul, însă cuvîntul își pierde o silabă, ori primește o silabă în care adaosul însuși își pierduse o silabă, prin adăogarea lui *i* ori *uri* (*ur* e eufonic): *cracă, crăci; mască, măști; calamară, călămări; cataramă, cătărămi; lac, lacuri; sare, săruri* (articulat silaba revine: *lacurile, sărurile*).

Dacă în locul lui *i* final intervine pentru eufonie un *e*, iar *a* e precedat de o consoană mută (*m, b, p*) ori de consoanele închise *v* și *f*, *a* se prefăce tot pentru eufonie în *e*, dacă consoana următoare nu e o șuerătoare, pentru cele mute, ori o consoană închisă pentru *v* și *f*: *bată, bete; masă, mese; pară, pere; pată, pete; sară, seri; vară, veri; fată, fete; fașă, fețe; fașă, feșe.*

În celelalte cazuri, *a* rămîne neschimbat: *casă, case; fază, faze; mamă, mame; mapă, mape; pală, pale; ori babă, babe; lamă, lame; ramă, rame.*

a inițial nu se îmnoae, chiar dacă intervine accentul expresiv; *arc, arcuri arcușor; ars, arsură; an, anual, etc.*

Sunetul *a* nu se prefăce nici odată în diftong, fiind mai sonor decît oricare dintre ei; formează însă diftongii sonori din limbă: *vălean, cîmpean, treacă, poartă, scoate.*

Notă. — Din prefacerile lui *a* se poate vedea lămurit că *eufonia* este la baza tuturor schimbărilor care intervin în limbă.

Sunetul *i*. Potrivnic lui *a*, sunetul cel mai sonor din limbă, *i* fiind cel mai închis, nu are altă posibilitate de cît să se deschidă. Aceasta se întîmplă cînd în silaba următoare intervine un *i*, ori mai cu seamă un *e*: *vîndă, vine; cuvînt, cuvinte; tînăr, tineri; vîndăt, vinefi; sfînt, sfinte, sfinți; Român, România, romanitate; vînt, ventilator; gît, gutural.*

Notă. — Sunetul *i* îl scriem așa, iar nu *ê, â, ô, û*, cum se cerea în ortografia fonetică, pentru a-i arăta proveniența latină. Obiecțiunea ce s'a făcut că *Romîn*, trebuie scris *Român* pentru a arăta descendența noastră nu are nici o însemnătate: acei care nu ne cunosc limba, nu întilnesc cuvîntul scris românește; iar acei care ni-o cunosc, știu și întrebuițarea sunetelor din limba noastră. Scriem dar *Romîn, România, romanitate, romanizare.*

Cînd după *i* urmează un *m*, el se preface uneori în *u*, din cauza eufoniei. Scriem dar *umblu, umflu, iar nu îmblu, îmflu.*

În luptă cu *a*, cînd *a* precede pe *i*, aceasta atrage accentul pe el: *carîmb, catîr*; însă dacă îi urmează, *a* atrage accentul cu dînsul: *vîna, cînta.*

Sunetul *ă*, cel mai slab din limbă nu are posibilitatea altei prefaceri decît să-și însoțească pe *i*, pentru a ajunge diftong: *capăt căpătătî; mă, măt.*

Notă. — Prin faptul că *ă* provine din *a*, îl scriem întotdeauna: *ă.*

Uneori pare că provine din *e*: *văd, (de la vedere); măr, meri*; în realitate *ă* se schimbă în *e* cînd îi urmează un *e* (*făt, fată, fete, etc.*).

Înainte *ă* se mai scria *ě* și *ö* (*bětrîn, latinește veteranus; fîntăna, lat: fons*). Ortografia fonetică nu poate să țină însă seamă de cît de formele limbii romîne, care sunt la îndemîna tuturor.

Sunetul *e* față de *a* și *i*, e un sunet slab; față de *ă* este însă mai forțe, totuș *e* se preface în diftong cînd în silaba următoare este un *ă*, ori cînd *e* este final și accentuat: *earbă, ceapă, geană, pleacă, odoleană, isteafă; cișmea, saltea, caramea.*

Urmat de o silabă puternică, ori de mai multe, se preface în *i* ori *ă*: *repezicior, călțsoară, călătorie...*

e singular, în loc de este, își pierde accentul, prefăcându-se în enclitica *i*: nu-i (nu este).

Tot pentru eufonie, *e* precedînd terminația *i* se preface în *i*, dacă nu e premerș de *t, d, s*, dar numai în cazul cînd aceste trei sunete nu pot fi prefăcute în *t, z, ș*: *mării, tăcerii, câinii, sulfunii, vorbii* dar: *casei, stradei (ori străzii) poștei*, însă: *mătușii, curșii, lăzii*.

e precedat de o vocală, atunci cînd îi urmează un *i*, rămîne neschimbat: *mîndriei, ambiției, cetățuei*. Unele cuvinte feminine terminate la plural în *e*, cînd primesc articolul *le*, schimbă pe *e* în *i*, pentru eufonie: *litere, literile; agrișe, agrișile* etc.

Notă. — Prin ultima observație, se resolvă deplin scrierea lui *ii* și *ei* final, prin cerințele eufonice ale limbii.

Muntenii au tendința de a îndulci pe *ă* în *e*, iar Moldovenii de a-l aspri în *i*. Formele dialectuale au și ele farmecul lor social, limba literară, adică limba bazată pe principii eufonice stabile, cere însă să pronunțăm și să scriem: *bătrîneța, iar nu bătrînețe ori bătrîneți; ușa, nu ușe, ori uși; tusă nu tuse; mătasă nu mătase*. Cu toate aceste, acolo unde eufonia ne permite, căutăm să preferăm vocalele mai sonore, pronunțînd: *însetare, insectoșare înțeles, înțelegere, înțepare*, pentru a înfrumuseța limba. De asemeni: *unchiaș, uriaș*, în loc de *uncheș, urieș*. Nu vom serie însă perete, pereche, formele eufonice rămînînd: *părete, păreche* din cauză că, deși precedat de o consoană mută nu-i urmează o consoană șuerătoare.

Uneori sunetul *ea* se contrage în *a* în Moldova: *scamă* = *samă*, din cauză că după un diftong puternic urmează un *ă* în silaba următoare. Preferăm diftongul *ea*, din cauză că îi urmează o consoană mută: *scamă, zeamă*, etc.

Sunetul o ca și *e*, fiind un sunet slab față de *a* și *i*, caută să formeze diftongul *oa* cînd primește accentul și e urmat de *e* ori *ă*: *coc, coace, coacă; toc, toacă; coală, boală, oloagă, frumoasă, inimioară, somno-roasă, oameni; moarte, moartă*, etc.

Cînd îi urmează o silabă puternic accentuată, pier-

zindu-și accentul, se prefacă în *u*: *porc, purcel; joc, jucăuș; rog, rugător; adaog, adăugăm.*

Se mai prefacă în *u* dacă îi urmează în silaba următoare un *i*, își pierde accentul și e precedat de o consoană mută: *moare, mori, murim; poate, poști, putem; altfel: doresc, dorim.*

Sunetul *i* nu suferă nici o prefăcere. Sunetul *i* se alipește însă cu înlesnire pe lângă vocalele sonore pentru a le aspri sonoritatea, ori pe lângă cele guturale pentru a le deschide, dînd într'o parte și în alta diftongi însemnați în limbă.

Notă. — O însemnare deosebită trebuie făcută asupra scrierii plurarului la substantivele feminine terminate la singular în *ă*. Ele primesc la plural pe *i* ori de cîte ori acest *i* este de o tonalitate atît de slabă, încît nu poate forma o silabă, ci se alipește dimpreună cu acele dintre consoane care îl însoțesc la silaba precedentă, scurtînd cuvîntul: *coadă, cozi; vergi, săli, ciori, străji, porți.* Această scurtare nu e posibilă însă cînd în silaba precedentă este *a* ori *oa*, ori dacă cuvîntul primește terminația *uri* chiar pentru cuvintele de mai sus: *coade, sale, cioare, treburi* — forme care tind să dispară din limbă.

Cuvintele cu terminații în *f, s, x, z*, nu primesc nici odată *i*, ci numai *e*: *cofe, rufe, case, coase, taxe, raze.*

Sunetul *u*, nu suferă nici o prefăcere. Are aceeaș funcție ca și *i* în compunerea diftongilor.

Notă. — În regulă generală, oricare ar fi prefăcerile pe care le pot suferi vocalele, ele se scriu cu litera sunetului care se aude. Diftongii proveniți prin schimbările tonice urmează aceeaș regulă.

Prefăceri la consoane. Mai toate consoanele din limbă pot suferi prefăceri de pronunțare. Îndulcirile regionale de pronunțare: *chicior, rotunji*, etc. nu pot avea nici o înriurire asupra scrierii ortografice.

Unele dintre aceste îndulciri însă, cum e cazul pentru *e* și *g* înaintea lui *e* ori *i*, sunt generale: *fac,*

faci, face; șterg, ștergi, șterge. Pentru a arăta când *c* și *g* rămân guturale, s'a introdus obiceiul să se pună un *h*: *chem, ghem, chitră, ghindă.* In cuvintele străine unde găsim *qu*, pentru a arăta guturalitatea lui *c* urmat de *i* păstrăm această ortografie. Scriem Quintilian și citim Chintilian.

Vocalele: *d, s, t, z, ș, ț, și j* pot rămâne neschimbate, ca în cuvintele: *drept, jaf, soare, turn, zahăr, știrb, țurture, Xenia.* Alte ori însă primesc următoarele schimbări, prin înrîurirea vocalelor:

<i>s</i>	se	preface	în	<i>ș</i>
<i>t</i>	"	"	"	<i>ț</i>
<i>d</i>	"	"	"	<i>z</i>
<i>z</i>	"	"	"	<i>j</i>

dacă sunt finale la rădăcina cuvintelor și li se adaogă terminația *i*: *pas, pași; frumos, frumoși; tuns, tunși; roată, roți; crud, cruzi; coadă, cozi; breaz, breji.*

Schimbările de mai sus sunt datorite nevoei de a pronunța mai cu înlesnire pe *i* final. Tot în acest scop *d* se preface în *z* și prin terminațiile *ură, ut, or: căzătură, văzut, văzător.*

Sunt mai rari cazurile când consoana *g* urmată de *i* se preface în *j*: *strug, strujire; ț* în *c*: *căruță, cărucior; d* în *g*: *repede, repegior; t* în *c*: *grăunte, grăuncior; c* în *s* ori *ps*: *toarce, torsei; coace, copsei.*

Arhaicul *giu* în: *giudec, giunghi, încungiur* dispare din limbă prin formele estetice: *judec, junghi, încunjur.*

Vocalele mute (*b, m, p*) iar dintre cele aspre *f, v* nu primesc schimbări. Totuș uneori se schimbă: *f* în *v*: *vătav, vătafi* etc.

Scriem obicinuit, nu obișnuit.

Înainte de *s* și *t*, uneori sunetul *b* se îmnoae în pronunțare în *p*, dar se poate pronunța și *b*, cum îl și scriem: subtil absolut, sub (nu *supt*), fiind mai estetice.

Înainte consoanelor mute: *b, m, p*, consoana *n* se preface în *m*: *îmbunare, schimb, îmulțire, imperfect, împărați*; nu însă înaintea lui *f* și *v*: *înflorit, înverzit*, etc.

Consoanele sonore *r, l, n* dispar uneori prin contractura vocalelor care le însoțesc, în diftongi: *cal, cai; cere, cei*; pun, pui, etc.; uneori *l* se preface în *n*, iar *r*, în *l*: scriem însă *înalt*, nu *înant*; *turbure* nu *tulbure*.

În unele cuvinte, grupul de consoane *sc* și *st* se preface în *șt*: *broască, broaște; mască, măști; oaste oști*.

II. Silabele.

1. **Natura silabelor.** Silabele sunt părți de cuvinte. Ele sunt formate din vocale ori diftongi însoțiți ori nu de consoane, de obicei premergătoare lor. Două vocale separate într'o silabă nu găsim de cît atunci când prin adăogarea unui *i* final slab, cuvîntul nu are putere să alcătuească prin el o altă silabă: *robi, voinici, curcani, verzi, ascuți*.

Cuvintele pot fi monosilabe (de o singură silabă), bisilabe (de două), polisilabe (de mai multe).

Pentru pronunțarea eufonică a cuvintelor, limba le împarte în silabe prin accent: *casă, para, carare*. Cînd vocalele neaccentuate urmează una după alta, se produce un ritm al pronunțării, silaba neaccentuată de lîngă cea accentuată lipindu-se mai strîns de ea, cealaltă pronunțîndu-se mai separat: *pasere*, (*pase re*), *căpitan* (că. *pitan*), *ceteraș* (ce *teraș*), *suliță* (*suli ță*), *bivoliță* (*bivo liță*). Cînd cuvintele sunt prea lungi, iar limba nu găsește accentul, silabele se pronunță trăgănat, aproape separat, până la găsirea lui, urmărit instinctiv: *Con stan ti nopol*.

Cuvintele monosilabe sunt prin natura lor accentuate. Ele pierd uneori accentul cînd fac trup cu alt cuvînt, fie pentru totdeauna, fie ocazional. În cazul întii se modifică și înțelesul cuvîntului: *nefericire* (*ne feri-*

cire). În cazul de al doilea fiecare din cuvinte își păstrează înțelesul.

2. **Despărțirea cuvintelor în silabe** este determinată de regulile efonice prin însușirile pe care le au vocalele și consoanele. Simțul estetic al limbii noastre cere pe cit e cu puțință, ca fiecare silabă să înceapă prin o consoană și să se termine cu o vocală.

Din această cerință a limbii urmează că vocalele cu sonoritate mijlocie *e* și *o* când sunt accentuate, fie că ele sunt la începutul, fie că urmează după o altă vocală, să primească un *i* ori *u* eufonic, ori să se prefacă într'un diftong, dacă vocala din silaba următoare o permite: *i*epure, *vo*i'e, *i*ed; *u*om, *u*opt; *i*earnă, *u*oaste; *vo*i'ească, *vi*uoră.

Tot din această cauză, când o silabă se termină printr'o consoană, iar cuvîntul capătă o nouă silabă, chiar dacă prima silabă e accentuată, consoana trece la silaba următoare: *mal*, *ma luri*; *praf*, *pră fă ri e*; *cap*, *ca pe te*; *răzor*, *ră zoa re*; *ceas*, *cea suri*.

Cînd sunt mai multe consoane la un loc, ele trec cu toatele la silaba următoare: *ca stron*, *a scut*, *oa ste*, *bra sdă*, *pe ște*, *me șter*, *gî scă*, *pi strui*, etc.

Cînd însă prima din grupul de consoane este sonoră (*r*, *l*, *n*) ori o mută (*b*, *p*, *m*), pentru că ele nu pot fi pronunțate uneori de loc, alteori cu o mare greutate cînd le urmează alte consoane, ele rămîn alipite la prima silabă: *al tul*, *ar mă*, *dar nic*, *pal ton*, *pal mă*, *cap tiv*, *um ple*, *min te*, *cîn tec*, *um blă*. Cu toate aceste, dacă cea de a doua ori chiar a treia consoană este *r*, *l* ori *n*, tot grupul de consoane trece la silaba următoare: *doa mnă*, *su flet*, *co vrig*, *pie trar*, *nu tri ment*, *a spru*, *cu scru*, *a stro nom*, *no stru*, *că pă stru*, *co tlit*, *te slă*, *i brie*.

Cînd cuvintele sunt compuse, despărțirea în silabe urmează după înțelesul părților care intră în compunerea lor: *com pun*, *pre pun*, *pro pun*, *dis pun*,

su pun, im pun, su pra pun, cu prind, des prind, re fac, des fac, pre fac, sub im part.

III. Cuvintele

1. **Natura cuvintelor. Înțelesul lor.** De înțelesul cuvintelor se ocupă filozofia limbii. Ea arată, în ceea ce interesează gramatica, că fiecare cuvânt înfățișează o noțiune, iar fiecare noțiune o existență ori a valoare a ființii.

Orice existență înfățișează natura ființii și modalitățile ei statice (constituirea materială și spațială), ori cauzalitatea și manifestările ei dinamice (temporalitatea și mișcarea).

Ori ce valoare poate fi afectivă (plăcută ori neplăcută) ori utilitară (folositoare și nefolositoare).

Existența ființilor se determină ori se caracterizează prin valorile pe care i le acordăm. Orice existență presupune o valoare, după cum, de asemeni, orice valoare presupune o existență. Când zicem cuvântul *cal*, ne gândim mai întâi la acest fel de animal din punct de vedere al modalităților sub care el se înfățișează și care constituiesc natura lui (alcătuirea), ori înfățișarea lui spațială (formă, culoare etc). Ne mai gândim apoi la cauzalitățile pe care le poate produce, și care constituiesc manifestările lui temporale (circumstanțiale) și de mișcare (particulare). Zicem dar că un anumit cal este *înalt, osos, sur, vioi* etc. ori că *doarme aleargă, mănincă* etc.

Orice noțiune are dar un înțeles de existență (modalitate și manifestare) și în acelaș timp de valoare, (de afecțiune ori de utilitate). Afecțiunea și utilitatea au făcut pe oameni să ajungă la înțelegerea ca aceleași cuvinte să li înfățișeze aceleași existenți și valori.

Astfel au luat naștere limbile.

Toate popoarele din lume au aceeaș limbă filozofică, cu nuanțe de foarte mică însemnătate între ele; se deosebesc însă între dînsele prin formele materiale ale

limbii, prin vorbe, care și ele înfățișează un grad mai mic ori mai mare de înrudire — astfel cum ne arată filologia.

Studiind înțelesurile variate pe care le pot avea aceleași cuvinte în limbă, ne convingem numai de câtă posibilitatea pe care o au vorbele de a exprima prin ele noțiuni cu totul diferite prin înțelesul lor, a ajutat pe de o parte omenirea la ridicarea ei pe scara civilizației, iar pe de altă parte i-a înlesnit vorbirea, scutind-o de a întrebuița cuvinte deosebite pentru noțiuni asemănătoare, dar diferite ca înțeles. Cuvîntul *aspru*, de pildă, exprimă o modalitate fizică în înțelesul său primitiv: *piatră aspră*; dar tot acest cuvînt aplicat la fenomene atmosferice: *vreme aspră*; la viața utilitară: *vin aspru*; la purtarea personală: *om aspru*; la viața socială: *pedeapsă aspră*, își extind înțelesul desmaterializîndu-se și îndepărtîndu-se cu totul de cel inițial.

Notă. Această extindere de înțeles se îndeplinește prin o determinare ori prin o caracterizare și servește la completarea unii limbi.

Determinarea și caracterizarea, fenomene psihice primordiale în manifestările vieții spirituale, își păstrează toată valoarea în fenomenele de manifestare ale unii limbi. Ele fiind deci și la baza gramaticii, după cum se va putea vedea din tot ceea ce urmează, căutăm să fixăm aici înțelesul deplin al acestor două cuvinte. Caracterizările sunt de natură afectivă și se referă la afectivitate în general (afecțiune, emoție, voință), prin care fapt toate cuvintele isvorite dintr'o caracterizare, pe lângă înțeles, poartă cu ele și o nuanță afectivă. Chiar părțile de vorbire care par mai lipsite de un înțeles mai întins, cum sunt adverbele: *da* și *nu*, spre pildă, sunt afective. Cel care le pronunță, o face pentru a-și manifesta o afecțiune, o emoțiune și în orice caz voința. Cînd zicem că un obiect e *pe* masă însoțim această manifestare spirituală de o umbră cel puțin de afecție, pe care o arătăm prin prepoziția *pe*, ori o alta. Interjecțiile sunt afective prin excelență.

În ce privește determinările, ele sunt în primul rînd de natură utilitară. Cînd zicem vorba *casa*, determinăm o anumită casă, scoțînd prin articolul *a* un înțeles utilitar.

Este evident însă că utilitatea isvorăște și dintr'o afecțiune; cuvintele de utilitate fiind însă mai îndepărtate de obârșia lor, pierd orice caracter afectiv. Când zicem vorba *argintar*, derivat din vorba argint, determinăm pe omul cu o ocupație anumită, de natură utilitară, fără să avem nevoie de a arăta, că acel meseriaș poate să determine în noi o afecțiune oare care prin meseria pe care o exercită.

2. Gruparea cuvintelor și formele lor. Cuvintele după natura lor, formele pe care le pot avea, precum și prin prefacerile pe care le sufăr în limbă, se împart în două mari grupe. Unele dintre ele arată o existență materială ori spirituală statică (de stare), altele o manifestare de asemeni materială ori spirituală, de natură dinamică (mișcare).

Cele dintii se numesc substantive, cele de al doilea verbe.

a) Substantivul.

Cuvintele de natură statică sunt substantivele. Ele arată existenți și valori: de energii și fenomene, de ființi anorganice (corpuri, lucruri), de ființi organice (plante, animale); ori noțiuni abstracte de natură spirituală ori socială, asemănătoare celor dintii: *căldură, lumină; cer, pământ; nori, zăpadă; piatră, casă; floare, cal; timp, spațiu; sentiment, gândire; neam, școală.*

Unele dintre aceste substantive se zic primitive, adică determinate de a dreptul prin noțiunile pe care ele le reprezintă; celelalte se zic derivate¹⁾.

Cuvinte primitive în limbă după întrebuițarea lor: *vînt, om, spirit* etc. Cuvintele derivate sunt foarte numeroase în limba românească. Ele derivă din cele primitive: *vîntoasele, omenire, spiritualitate.*

¹⁾ Pentru substantive cît și pentru celelalte părți de cuvint derivate vezi capitolul. „*Formarea cuvintelor*“.

Natura substantivelor. Substantivele sunt de două feluri: de determinare și de caracterizare.

Substantivele de determinare arată natura fenomenelor, ființelor și lucrurilor. Din această cauză ele mai pot fi numite *concrete*. În genere, numirea lor nu e derivativă, iar atunci când arată o derivare, după felul calităților constitutive ori modalitățile lor de manifestare, ele își păstrează caracterul lor concret (*cocoșar* vine de la cuvântul *cocoș*, însă e o altă pasere; *prundar* vine de la *prund*, dar e o pasere; *cocor* de la *coc*; *pisică* de la *pis* etc.). Unele dintre ele au înțeles și general și particular, când componența lor e de aceeași natură (partea nedeosebită de tot) și nu primesc pluralul decât cu alt înțeles: *lapte (lăpturi) aur (aurării)*.

Substantivele de caracterizare arată modalități fenomenale, ori de ființi și lucruri privite însă sub forme de existenți individuale. Această caracterizare s'a îndeplinit de mintea omenească prin considerarea aparte a unui caracter fundamental, dar comun mai multor ființi de orice natură ar fi ele, prin o abstragere; de aceea se numesc și *abstracte*.

Această abstracție este de două feluri. Unele caracterizări au păstrat însușirile materiale de existență: *lungime, mulțime, înălțime; animale* (care au suflet) *rozătoare, păseri; pădure, turmă, popor*.

Aceste substantive se pot numi *abstracte-concrete*.

Alteori caracterizările sunt lipsite de orice materialitate vizibilă. Ele sunt de natură spirituală. Pot fi numite deci *abstracte spirituale*.

Acestea pot arăta natura spiritualității: *suflet, voință, inteligență*; modalități de manifestare: *judecată, cugetare, sentiment*; ori modalități particulare ca rezultate de manifestare: *adevărul, binele, frumosul*.

Însfîșit sunt unele caracterizări particulare de individualizare numite *nume proprii*. Acestea sunt de natură socială: *Gheorghe, Georgescu, Georgeni, Dună-*

rea, Dunăreanu. Ele au numai forma singulară ori plurală — dar întotdeauna cu înțeles de singular.

Substantivele acestea de individualizare sunt de natura substantivelor *abstracte-concrete*.

Genul substantivelor. Ființele sunt masculine (bărbați) și feminine (femei).

Notă. — Unele substantive care arată nume de animale, se întrebuițează numai la masculin, ori numai la feminin, atunci când înfățișarea lor nu prezintă caracterizări de mărime deosebită: *cuc, greer, vulpe, barză,* etc. Aceasta arată că distincțiunea între ființi în genere a fost făcută la început după utilitate (aici înfățișare). Pentru fixarea genului la aceste ființi în vorbire li se adaogă terminatiia majorativă *oi* pentru masculin (vulpoi) *oaică* și *easă* la feminin (*vulpoaică* cuculeasă); alte ori li se spune: *greer bărbătuș, greer femeiușcă.*

Pentru fenomene, corpuri, lucruri, nevoea vorbirii a cerut să li se dea și lor un gen. În genere, acele care înfățișau o mai puternică individualitate și deci vitalitate, putere intrinsecă de manifestare, li s'a dat o terminație masculină: *soare, nor, pom, mugure, prun, măr, pepene, burete, ochi, dinte, cărbune*; iar acele care erau generice, prin faptul că sunt un produs natural, ori împlinesc o funcție oarecare, li s'a dat o terminație feminină: *zăpadă, scintee, floare, vișină, caisă, pară, unghie, gură, limbă, piele, măsea, vorbă.*

Cuvintele care prin natura lor prezintă o putere de îndeplinire a unii lucrări, dar fără puțința de a se manifesta ca individualitate deosebită; adică avînd cu toatele aceaș posibilitate de manifestare și în acelaș fel, li s'a dat genul masculin la singular și feminin la plural. Ele apar de natură colectivă la plural: *fulger, tunet, vînt, măr, (fruct), glas, grai, cuvînt, șold.*

Produsele activității omenești (obiecte utilitare) sunt ori numai feminine: *sobă, fereastră, bicicletă,* dacă arată o întrebuițare utilitară prin mînuire (instrumente, unelte, mijloace); masculine la singular și

femenine la plural (ambigene), cînd prezintă o oare care individualitate: *scaun, dulap, drum, automobil*.

Substantivele concrete-abstracte, cele abstracte spirituale, precum și cele de caracterizări individuale (numele proprii), urmează regula generală.

Substantivele care caracterizează pe om prin felul ocupației, sunt determinate prin sexul persoanei pe care o reprezintă: *croitor, croitoreasă, doctoreasă, profesoară*; dar și *avocat-femeie, medic-femeie*.

Cuvinte ca: *strugure, părete, ciorap*, apar ca excepții, deși *strugurile* a fost privit probabil ca producător de vin; iar celelalte cu o funcție anumită.

Numirile de localități, ape, munți, par mai arbitrare — prin pierderea concepției lor de la început: *Nistrul, Dunărea, Jiul, Bistrița, Carpații, Bucureștii*.

Numele lunilor sunt masculine; ale zilelor feminine.

Numele de popoare masculine.

Notă. — Animalele au în genere nume deosebite pentru masculin ori feminin. Sunt și excepții: *bivol, bivoliță, etc.*

Substantivele concrete-abstracte au de obicei aceeași rădăcină: *fiu, fiică; domn, doamnă, etc.*

Numărul substantivelor se arată prin *singular*, cînd e o singură existență despre care e vorba, și prin *plural*, dacă sunt mai multe: *soare, sori; vînt, vînturi; zăpadă, zăpezi; părete, păreți; scaun, scaune; om, oameni* etc.

Moștione. Schimbările de gen și număr ale substantivelor se numește în gramatică *moștione*.

Moștionea ne arată că substantivele masculine terminate la singular într'o consoană, *u, e* ori *i* (*cal, bou, cîine, ochi, ciocoi*) primesc la plural un *i* (*cai, boi, cîini, ochi, ciocoi*).

Cuvîntul om primește înaintea lui *i* un *en* eufonic, prefăcîndu-se și vocala *o* în *oa*, după regulile cunoscute: *om, oameni*.

Substantivele feminine terminate în *ă* primesc la plural *e* (*capră, capre*); cele terminate în *e* primesc la plural *i* (*vulpe, vulpi*); cele terminate în *ea* și *i* primesc *le* (*stea, stele; zi, zile*). *Luni, marți, mercuri, joi, vineri*; au la plural aceeași terminație¹⁾.

Pluralul cuvintelor care arată fenomene ori lucruri urmează regula substantivelor feminine, primind *e* ori *i*: *fulger, fulgere; căldură, călduri; tavan, tavane; ibric, ibrice; cui, cue; cuvînt, cuvinte; suspin, suspine; bocet, bocete*; cele ambigene primesc pe *i*, cu intercalarea unui *ur* eufonic: *gard, garduri; ghem, ghemuri; dop, dopuri; plisc, pliscuri; lut, luturi; pămînt, pămînturi; imbold, imbolduri; chef, chefuri; scop, scopuri; gînd, gînduri; dor, doruri; huzur, huzururi*, ori pe *e* cu intercalarea unui *et* eufonic: *rîs, rîsete; gemăt, gemete; plîns, plînsete*.

Altele, pentru noțiuni diferite însă, au două plurale: *gaz, gaze, gazuri; cap, capete, capuri*, unele primesc și genuri diferite: *cot, coți, coturi; ochi, ochi, ochiuri; cîmp, cîmpi, cîmpuri; timp, timpuri* (de mișcare), *tim-puri* (de natură socială), etc.

Caracterizări și determinări substantivale. Caracterizarea existențelor se face prin arătarea însușirilor. Această caracterizare se numește adjectiv; ori a numărului lor (numeral): *negru, suav; un, mulți*. Determinările privesc numai înțelegerea dintre oameni și sunt arătate prin articole și pronume.

Adjectivele și numeralele au uneori și ele nevoie de determinări în vorbirea dintre oameni.

1) Fiind feminine, primesc la singular un articol feminin: *Lunia, Marția, etc.*

Determinarea substantivelor:

Articolul.

Articolul este un cuvînt care nu are înțeles prin sine, ci se întrebuițează pe lîngă un substantiv pentru a determina ființa, lucrul, etc. despre care este vorba. El este dar determinativ.

Articolul se alipește la sfîrșitul cuvîntului, făcînd trup cu el.

Aceste determinări prin articulare pot să ne arate: cine determină starea sau mișcarea, sau cine primește o mișcare. Se zice în gramatică că avem cazurile *nominativ* și *acuzativ*. Articolul poate să mai arate apoi ceea ce aparține unei ființi ori unui lucru, ori asupra cui se îndreaptă o mișcare, avem cazurile *genetiv* și *dativ*. *Vocativul* e un al cincilea caz întrebuițat numai pentru o chemare adresată oamenilor, o invocatie: „*lună, tu stăpîna mării*“ (Eminescu), ori o batjocura: *gîsco!*

Substantivele feminine primesc pentru nominativ și acuzativ, la singular, articolul *a*: *capra, vaca, vulpea, casa, Elena, Stana*, cu un *u* eufonic cînd trebuie: *căfeaua*; iar pentru plural *le*: *vacile, vulpile, gîștile*.

Pentru genetiv și dativ singular este *ei* și *ii*: *caprii vacii, vulpii, casei, Elenii, Stanii*; iar la plural *lor*: *caprelor, vacilor, vulpilor, caselor*.

Vocativul singular e în *o*: *capro, vaco, vulpeo, gîsco, Eleno, Stano*, iar plural *lor*: *caprelor, vacilor, vulpilor, gîștelor*.

Substantivele masculine primesc pentru nominativ și acuzativ la singular articolul *l* cu un *u* eufonic la cele terminate în *i* ori o consoană, (*calul, boul, cuiul*), articolul *le* cele terminate în *e* (*cînele, șarpele*); un *a* cele terminate în *ă* (*tata, pașa*). La plural, primesc un *i*: *caii, boii, cîinii, șerpii, tații; pașa* ia forma: *pașalele*.

Pentru genetiv și dativ, la singular este *lu* iorî *ii*

(pentru cele terminate în *ă*): *calului, cînelui, tatii*; iar la plural *lor*: *cailor, cînilor, tașilor*.

Pentru vocativ *le* la singular și *lor* la plural: *calule, cailor*; celelalte nu primesc articol la vocativ.

Aceste schimbări prin cazuri ale articolului se zic *declinare*.

Numai articolele se declină; iar prin declinarea lor, substantivele pot primi uneori schimbări eufonice, după regule cunoscute.

Tabloul declinării articolului

	FEMENIN		MASCULIN	
	SINGULAR	PLURAL	SINGULAR	PLURAL
N. A.	<i>a</i>	<i>le</i>	<i>l, le, a</i>	<i>i</i>
G. D.	<i>i</i>	<i>lor</i>	<i>lui, ei</i>	<i>lor</i>
V.	<i>o</i>	<i>lor</i>	<i>le</i>	<i>lor</i>

Notă. — Vocativul se întrebuițează obicinuît, atît la singular cît și la plural fără articol *mamă! cîne! oameni!* Se întrebuițează însă formele: *o, le, lor*, fie pentru a atrage atenția, fie pentru a arăta o afecțiune deosebită: *domnule! codrule! nebuno!*

Alte articole determinative sunt: *al, ai, a, ale*; care nu fac trup cu substantivele și se așează întotdeauna înaintea lor spre a arăta o apartenență: *nevoile sunt ale oamenilor; mirosul plăcut al florilor*.

Ele se mai întrebuițează și înaintea pronumelor posesive în acelaș scop.

Acolo unde nu este nevoie de o determinare mai deosebită, acest articol nu se întrebuițează, atrăgînd cu sine suprimarea verbului ori a adjectivului care le precedă: *nevoile oamenilor; mirosul florilor*.

În limbă se află și articole care arată o determinare particulară: *cel, cei; cea, cele*. Aceste articole se așează în urma substantivului fără a face trup cu el: *Ștefan cel mare; oamenii cei vrednici* (adică Ștefan care a fost mare domn; oamenii care sunt în

adevăr vrednici etc. Articolul *cel* arată prea bine că în începuturile lor, articolele au fost pronume hotărâtoare.

Notă. Numele proprii de bărbați și de familie primesc la genitiv și la dativ articolul determinativ înainte; cele feminine în urmă: *calul lui Gheorghe; neamul lui Buzescu, ori: al Buzestilor*; *dorul Elenii*. E o greșală mare în trebuință forma; *lui Maria, în loc de Mariei*.

Vorba Dumnezeu primește articolul înainte — din respect deosebit — dar și în urmă, când e vorba de zei: „*se închinău Dumnezeului lor*.”

Numele de familie primesc pluralul, când ele arată o însemnătate istorică ori numai socială: *Buzestii, Petreștii* etc.

Articolul masculin *l* primește înaintea sa un *u* eufonic care îl întunecă, fiind prin natura lui slab în pronunțare. El apare cu putere la genitiv (*calului*), ceea ce arată că *u* nu poate fi privit ca articol. Înșelarea vine din faptul că vorbele care arată individualități: *Dumnezeu; Popescu, Iorgu*, nu au nevoie să fie articulate la nominativ fiind prin natura lor determinate ca individualități: *Dumnezeu e a tot puternic; Popescu e nume; Iorgu a plecat*.

Substantivele feminine terminate în *ă*, când sunt însoțite de un alt cuvânt articulat, își schimbă pe *ă* în *e* ori *i*, pentru eufonie, ori iau formele de la pluralul lor: *acestei case; aceli lunci, acestei stele, culoarea basmalii, casa surorii mele; tusă, tusei; matasă, mătăsei*.

În limbă se articulează cuvântul căruia îi dăm o expresivitate deosebită: *casa noastră, marele om; buna și milostiva doamnă. Copacii cei mari și numeroși*. Când un cuvânt prin natura lui este nedeterminat, cum e cuvântul *tot*, articularea trece la cuvântul următor: *toată omenirea*.

Când articolul *al, ai; a, ale*; se repetă, limba cere să fie exprimat numai o singură dată: *Coșbuc este autor al „Baladelor” și „Idilelor”*; dar numai când se atrage atenția, altfel: *Coșbuc este autorul „Baladelor” și „Idilelor”*.

Totuș aceste articole se repetă când voim să dăm o expresivitate și cuvintelor care urmează: *aceasta este legea și a lui Dumnezeu și a oamenilor*.

Urmează că atunci când un cuvânt rămâne nedeterminat, nu primește articol: *am văzut un cal; am văzut calul vecinului*. Dacă însă calul aparține vorbitorului, ori se știe despre care e vorba, atunci se zice: *am văzut călul* (subînțelegându-se al meu, etc.

Pronumele

Ca și articolul, pronumele este un determinativ care se așează înaintea substantivelor pentru a arăta și natura determinării. El se întrebuițează singur când substantivele se subînțeleg.

Această determinare poate fi hotărîită ori nehotărîită, pentru genul, cazul și numărul substantivelor. Avem dar :

Pronume nehotărîtoare :

un, unui, unii, unor; una (o) unii, unele, unor; alt, altui, alți, altor; altă, altei, alte, altor; tot, — toți, tuturor, toată, —, toate, tuturor.

Exemple: un om, unii femei, altor oameni, tuturor femeilor. Intrebuițate ca substantive, aceste pronume primesc articolul: *unul spunea; alta torcea, cu toții ascultau.*

Tot nehotărîtoare sunt pronumele: *cineva, ceva cîțiva, cîteva, oare cine, oare care, nescine, vre un, fie cine, fiecare, fiecă, vericine, cutare, nimeni, nici unul, nimica, etc., și în genere orice vorbă luată drept pronume nehotărîtor.*

Pronumele hotărîtoare :

acest, acestui, acești, acestor; aceasta, acestei, aceste acestor;

acel, acelui, acei, acelor; acea, acei, acele, acelor; acestăalt, acestuilalt, aceștialalți, acestorlalți; aceastăaltă, acesteilalte, acestelalte, cestorlalte.

acelalt, aceluilalt, aceilalți, acelorlalți; acealaltă aceilalte, acelelalte acelorlalte.

Notă. În loc de *acest* se mai întrebuițează pentru eufonie, *cest*, în loc de *acel*, *cel*; iar în vorbirea populară: *ăst, ăstui, etc., ori ăl, ălui, etc.* Toate aceste nu se întrebuițează în vorbirea corectă de cît eufonic: *cel care, ceea ce; cestalt, ceilalți.*

Adverbele atîta, așa, se pot întrebuița drept pronume hotărîtoare: atîta lume, așa casă. Atîta primește formele de gen, număr și caz: atîtor oameni. Drept pronume hotărîtoare se pot întrebuița și unele expresiuni adverbiale:

Un astfel de om; o adevărată minune de copil, etc.

Pronumele *acesta* arată ceea ce este apropiat de persoane care vorbește, *acela*, mai îndepărtat; prin extensiune: *acest gînd* (despre care e vorba); *gîndul acela* (despre care a fost vorba).

Pronumele *cestalalt*, arată ceva apropiat, dar de aceeași categorie, *celalalt* e potrivnicul său.

Pronumele hotărîtoare primesc cu toatele articolul invariabil *a*, cînd se iau drept substantive: *Acela a zis* (acea persoană).

O întrebuițare deosebită o are pronumele invariabil *o*: *ia-o de bună* (această știre, întîmplare, etc).

Pronumele întrebătoare :

Cine? Ce? Cui?; Ce?

care? cărui? căror? care? cării? căror?

Notă. — Ce are numai o formă pentru ambele genuri și numere; cine, are două.

Pentru întrebări se mai uzitează adverbele: *Unde? Cînd? Incotro? Cum? Cît?* (cu formele *cîți, cîtor, cîte, cîtor*).

Cine și cui se întrebuițează numai pentru persoane; ce (la ce în loc de cui) se întrebuițează pentru ființe însuflețite și pentru lucruri. Celelalte pronume întrebătoare au caracter de generalitate.

Pronumele de relație :

ce, oarece, orice, verice, orișice, ceva, fiecare)

care (oarecare, oricare, orișicare, careva, fiecare, niscareva)

cine, oarecine, oricine, orișicine, cineva, fiecine, nescine)

niște,

vre un, vreo,

cutare,

niciun, nici o, nimeni, nimica,

tot.

Notă. *Ce* și compusele lui se întrebuițează numai pentru fapte, lucruri și noțiuni abstracte: *fapta ce-ai făcut-o; casa ce o locuiești; gândul ce l-ai avut.*

Care se întrebuițează pentru oameni și animale: *omul care vorbește mult; boul care împunge; iar pentru lucruri, în locul lui ce, numai eufonic, fiind mai sonor.*

Pentru relații se întrebuițează adverbe și adverbiale: *oricum, oricînd* etc.

Pronumele personale se întrebuițează pentru înțelegerea dintre oameni (convorbire și scriere), determinînd anumitele persoane care iau parte la o întrebire.

Ele nu se declină cu ajutorul articolului, fiind prin natura lor articulate; de aceea au o declinare proprie:

S I N G U L A R

	PERSOANA I	PERSOANA II	PERSOANA III
<i>Nominativ</i>	<i>eu</i>	<i>tu</i>	<i>el; ea</i>
<i>Dativ</i>	<i>mie (îmi, mi)</i>	<i>ție (îți, ți)</i>	<i>lui (îi, i); ei (îi, i)</i>
<i>Acuzativ</i>	<i>mine (mă)</i>	<i>tine (te)</i>	<i>ei (îi, i); ea (o)</i>
<i>Vocativ</i>	—	<i>tu!</i> —	

P L U R A L

<i>Nominativ</i>	<i>noi</i>	<i>voi</i>	<i>ei; ele</i>
<i>Dativ</i>	<i>nouă (ne, ni)</i>	<i>vouă (vă)</i>	<i>lor (le, li)</i>
<i>Acuzativ</i>	<i>noi (ne)</i>	<i>voi (vă)</i>	<i>ei (îi, i); ele (le)</i>
<i>Vocativ</i>	—	<i>voi!</i>	— —

Notă. — Pronumele personale nu au genitivul, pentru că acest caz nu se poate întrebuița de cît arătînd o apartenență, iar prin aceasta pronumele personal își pierde caracterul său.

Vocativele se uzitează numai la persoana a II-a și aceasta încă prin o politeță — înlocuind popularele *mă, fa*, ori interjecția *ei!* prin *tu și mata* (pentru ambele genuri). Tot pentru politeță, se mai obicinuește *dumneata, dumneavoastră* (domnia ta, etc; *Măria Ta*, etc.; care sunt pronume substan-

tivale, primind articol în prima parte, care se declină după regula generală a articolului; cele de mai sus sunt îndeclinabile.

Tot pronume substantivale sunt: *dînsul, dînsa*; care primesc articol declinabil. *Dînsul, dînsa*, sunt pronume de particularitate, și se întrebuițează cînd e vorba de răspundere pentru o faptă: *dînsul mi-a spus*. *Dînsul* e o formă compusă din *de* și *îns* (ființă). De aceea în forme pronominale se mai întrebuițează locuțiunile: *printr'însul, dintr'însul, într'însul* — cu forme declinabile.

Pronumele personale au forme scurtate care se adaogă la sfîrșitul verbelor: *spune-le, ascultă-i*, etc., cînd nu e ceva hotărît; altfel se întrebuițează forma lungă, precedată de prepoziția *pe* la acuzativ, cu reduplicarea pronumelui pentru a întări și mai mult hotărîrea: *ascultă-mă pe mine; pune mîna pe el*; ori la dativ: *dă-i*; și *dă-i lui*. Cînd e vorba de acțiuni materiale se întrebuițează la acuzativ numai forma lungă: *curge pe el; toarnă pe dînsul*.

Forma *ne*, pentru pers. I plural e bine să se întrebuițeze la acuzativ, iar *ni* la dativ, cînd eufonia o permite.

Forma reflexivă a pronumelor personale. Pronumele personale pentru a arăta forma reflexivă, limba le așează înaintea verbelor, punînd două forme pentru a arăta și o hotărîre: *mie-mi fac; ție-ți spun*. Din această cauză în limba romînă pronumele personale nu se întrebuițează înaintea verbelor, de cît pentru determinări hotărîtoare.

Pentru a evidenția și mai mult, una din forme trece uneori în urma verbului: *eu îmi fac mie*; ori intervenind o inversiune: *ți-o fac eu ție*.

Cînd acțiunea are un obiect extern persoanei, atunci pronumele nu se reduplică: *mi-am făcut-o; ți-am scris scrisoare*, etc.

Pentru forma reflexivă la persoana a III-a se întrebuițează o formă anumită pentru cazurile dativ și acuzativ, singular și plural: *sie, își și sine (se): sie își face, și-a făcut-o; s'a lovit pe sine; s'a lovit*; mai expresiv: *sieși, sineși: cine dă, sieși dă*.

Pronumele reflexive au mai multe întrebuițări după natura verbelor pe lîngă care se întrebuițează.

Pronumele posesiv apare ca un genitiv al pronumei personal, dar cu înțelesul deosebit, de apartinere, ori de stăpînire; avînd formele: *meu, tău, lui și ei; nostru, vostru, lor*, și arată o apartinere naturală, din fire: *gîndul meu, inima lui; suferința ei*.

Cînd acest pronume se întrebuițează singur, se subînțelege persoana: *am văzut și isprava lui*.

Pronumele posesiv determinativ prin eselență: *său, săi, sa, sale*. Acest pronume cere însă și o caracterizare a determinării (posesiune), apartenență pe cît posibil: *vaca sa cea bună; caii săi bălani; vitele sale cele bune; frate-său; sora-sa*.

În vorbire pronumelui posesiv trebuie să-i premeargă întotdeauna un alt cuvînt.

Notă. — Spunînd: *am văzut casa sa*, e o greșeală de limbă, cu atît mai mult că limba românească cere pe cît posibil suprimarea pronumelor posesive. *Am văzut calul său; am cetit cartea sa*, sunt exprimări greșite, deși întrebuițate des. Românește se spune: *i-am văzut calul; i-am cetit cartea*.

Pronumele de considerație. Mai sunt și pronume de considerație, stimă, respect, și politeță socială. Către rege și regină se întrebuițează: *Măria Ta, Majestate și Sire* (numai pentru rege); către ceilalți membri ai familiei regale se întrebuițează cuvîntul *Altefă*.

Se mai întrebuițează și formele: *Măria Sa, Majestatea Sa, Majestatea Voastră, Altefa Voastră*.

Către capul bisericii: *Sanctitate*; către mitropoliți: *Inalt Prea Sfinte*; către episcopi: *Prea Sfinte*; către preoți: *Părinte, Cuvioase Părinte, sfinția ta*, etc. Miniștrii altor state: *Excelență*.

Domnule, doamnă, domnilor, doamnelor sunt formulele obicnuite de politeță (ca substantive). *Domnia ta*, ori *dumneta, dumnealui, dumneaei, dumneasa, dumneavoastră*, se scriu scurtat: *d-ta, d-lui, d-lor*, etc. Domnul se scrie scurtat: *d-l* ori *d.*, apoi, *d-na, d-nii*.

Notă. -- *Întrebuințarea pronumelui scurtat.* Suntem siguri că am întrebuințat bine un pronume scurtat, când îl putem înlocui prin forma lui cu accent: *dă-mi, dă-ți, dă-i; mi-am făcut, ți-ai făcut, i-ai făcut; dă-ne, faceți-vă, dați-le, mi-am făcut. v'am dat, li-au luat; și-a zis, și-au luat, și-au scris; dîndu-mi, dîndu-ți, dîndu-si; dîndu-ne, dîndu-vă, dîndu-și, înseamnă: mie, ție, lui, ei; nouă, vouă, lor (dativul); iar: ascultați-mă, supune-te, ia-l, du-o; ascultă-ne, supuneți-vă; du-le; m'am dus, te-ai dus, s'a pornit; ne-a văzut, v'a chemat i-ai ascultat, le-ai ascultat, l-am văzut, i-au cunoscut, s'au văzut; înseamnă: pe mine, pe tine, pe el, pe ea; pe noi, pe voi, pe ei, pe ele (acuzativul).*

Caracterizările substantivelor se fac prin adjectiv și numeral.

Adjectivul.

Adjectivul arată:

1. *Insușiri statice* ale corpurilor din natură și lucrurilor produse de om:

aspect și consituire: *tare, tărișor, virtos, moale, greu; lichid, gazos, gros, pustiu, etc.*

coprire: *plin, plinuș, pliniceș, gol, larg, lărgușor, găunos, etc.*

structură: *rar, răricel, des.*

cantitate și mărime: *mare, măricel, mic, micșor, mititel, mult, pușin, pușintel, etc.*

formă: *lung, lungăreș lat, drept, rotund, rotunjor, înalt, etc.*

suprafață: *aspru, asprișor, neted, netegior, puhav, etc.*

așezare și situație: *jos, înalt, năltuș, năltișor; ceresc, pămîntesc, etc.*

culoare: *alb, albiu, albicios, negru, roș, roșior, roșiatic, roșcat, verde, albastru, galben, gălbui, gălbior, întunecat, etc.*

Insușirile la om și animale:

aspecte și constituire: unele de mai sus; *sprinten, sprintenel, voinic, voinicos, etc.*

formă: unele de mai sus; *svelt, şui, bleg, flencheş*, etc.
 mărimе: unele de mai sus; *uriaş, pitic*, etc.

culoare: unele de mai sus; *şein, pag, lai, tarcat, breaz, pintenog*, etc.

defecte: *olog, ghebos, şaşiu, gingav*, etc.

2. *Insuşiri dinamice*, unele pentru corpuri, alte caracteristice animalelor:

de mişcare: *iute, repede, repegior, încet*.

de schimbare: *flexibil, elastic, limpede, limpegior*.

de prefacere: *veşted, aşchiat, julit, pipernicit, tânăr, tinerel, bătrîn, bătrior*.

3. *Calităţi*:

afective: *dulce, dulcişor, dulceag; acru, acrişor, acruş, gustos, mirositor, frumos, frumuşel, urît, uricios, scîrbos, biet*, etc.

emoţionale: *sperios, grozav, adorator, meloman, artist, cîntăreş, muzicant, jucăuş*.

voluntare: *leneş, lenevos, harnic, neînduplecat, încăpăfinat, nebunatic, increzut, moderat*, etc.

intelectuale: *mintos, prost, nebun, cuminte, gînditor*.

utilitare: *bun, rău, folositor, păgubitor, nou, vechiu, răpitor, călător, dibaci, silitor*, etc.

fel de trai: *îngrijit, sclivisit, vagabond, arfăgos, liniştit, luxos, grijuliu, chefliu, desfrînat, moral, cumpătat, hoinar*, etc.

viaţa socială: *îndatoritor; politicos, binevoitor, duşmănos, mincinos, lăudăros, stimat, despreţuitor; casnic; intrigant, mîndru, arogant, mişel, certăreş, mizantrop, ascultător*.

Natura adjectivelor. Insuşirile dinamice, precum şi calităţile arătate prin adjective, sunt în mare parte derivaţii din verbe, pentru că verbele sunt şi ele în totalitatea lor atribute de însuşiri şi calităţi ale fiinţilor şi lucrurilor.

Dimpotrivă, substantivele au fost denumite în formarea limbii prin derivări din adjective; multe dintre

numele de lucruri și ființe au în românește nume care ne arată origina lor verbală adjectivală: *suflet* de la *a sufla*; *gînd* de la *a gîndi*; *privighetoare* de la *a priveghia*; *ciocănitorea*, de la *ciocăni*; *vîrtelniță*, *ciocan*. Sunt în limbă, de asemeni o sumă de adjective care se întrebuițează în acelaș timp ca substantive: *sur*, *surul* (cal sur); *frumos*, *frumosul* (estetic), etc.

Genul adjectivelor. Adjectivele feminine derivă cu toatele de la cele masculine, primind la singular terminația *ă*, dacă se termină în consoană: *vîrtos*, *vîrtoasă*; *alb*, *albă*; *înnalt*, *înnaltă*; *jos*, *joasă*; *pitic*, *pitică*; *olog*, *oloagă*; *încet*, *înceată*; *tînnăr*, *tînnără*; *frumos*, *frumoasă*; *cîntăreș*, *cîntăreașă*; *nebun*, *nebună*; *prost*, *proastă*; *liniștit*, *liniștită*; *sărac*, *săracă*; *politicos*, *politicoasă*; *casnic*, *casnică*; *ascultător*, *ascultătoare*.

Tot astfel: *albișor*, *albișoară*; *năltișor*, *năltișoară*; *sprinteior*, *sprinteioară*; *încetișor*, *încetișoară*; *limpegior*, *limpegioară*, *dulcișor*, *dulcișoară*; *plinuș*, *plinușă*; *acruș*, *acrușă*; *dulceag*, *dulceagă*; *sărăcuș*, *sărăcușă*; *prostuș*, *prostușă*; *ceresc*, *cerească*.

Tot astfel fac femininul cele terminate în *u* precedate de consoană: *negru*, *neagră*; *aspru*, *aspră*; *acru*, *acră*.

Pentru enfonie, *roș* face *roșie*; *călător*, *călătoare*; *adormitor*, *adormitoare*; *gînditor*, *gînditoare*; *răpitor*, *răpitoare*.

Cele terminate în *eu* și *ău*, au femininul în *ea*: *greu*, *grea*; *rău*, *rea*. Tot așa face femininul cuvîntul: *mișel*, *mișea*.

Adjectivele în *el*, fac fenomenul în *ică*: *plinicel*, *plinicică*; *răricel*, *răricică*; *mititel*, *mititică*; *mărunțel*, *mărunțică*; *sprintenel*, *sprintenică*; *tinerel*, *tinerică*; *frumușel*, *frumușică*.

Cele terminate în *iu* fac în *ie*: *luciu*, *lucie*; *gălbui*, *gălbie*; *șașiu*, *șașie*; *fistichiu*, *fistichie*; *auriu*, *aurie*; *pustiu*, *pustie*; *griuliu*, *griulie*; *chefliu*, *cheflie*; cele în *i* au femininul în *e*: *șui*, *șue*; *lai*, *lae*; *vechi*,

veche; dibaci, dibace. Cele terminate în *e*, rămân ne-schimbate la femenin: *tare, moale, mare, verde, iute, repede, limpede, dulce, cuminte.*

Numărul adjectivelor. Adjectivele terminate în consoană și *u* fac pluralul masculin în *i*, iar la femenin în *e*: *alb, albi; albă, albe; negru, negri; neagră, negre; mîndru, mîndri; mîndră, mîndre; călător, călători; călătoare, călătoare; răpitor, răpitori; răpitoare, răpitoare; frumușel, frumușei; frumușică, frumușele; urîfel, urîfei; urîfică, urîfele; frumușică are și frumușea.* Adjectivul *roș* face pluralul și masculin și femenin în *i*: *roș, roșii; roșie roșii; nou, noi; nouă, noi;* ca și toate acele terminate la masculin și femenin în *e* și *i*: *tare, tari; verde, verzi; iute, iuți; dulce, dulci; moale, moi; apoi: pus tiu, pustii; pustie pustii; chefliu, cheflii; cheflie, cheflii; greu, grei; grea, grele; rău răi; rea, rele; gălbui, gălbii, gălbie, gălbii; vechi, vechi; veche, vechi; vioi, vioi; vioae, vioi.*

Cele terminate în *esc*, deasemenea fac pluralul femenin în *i*: *ceresc, cerești; lumesc, lumesti,* adjectivul *gata* este invariabil: *casă gata; cărți gata,* etc.

Notă — Adjectivul *nou*, la femenin plural neputînd primi terminația *e*, Moldovenii au prefăcut-o în *ă*, iar Muntenii în *i*. Preferim pe *i* enfonic în locul lui *ă*: lucruri noi; stofe noi.

Ca și substantivele, adjectivele pot primi un articol declinabil, atît înaintea cît și în urma lor.

Înaintea lor primesc un singur fel de articol: *cel, celui, cei, celor; cea, celii, cele, celor;* care are toate cazurile în afară de vocativ: *calul cel negru, calului celui negru, caii cei negri, cailor celor negri; zăpada cea albă, zăpezii celii albe, zăpezele cele albe, zăpezelor celor albe.* Vedem că numai articolul se declină, ca și pentru substantive, iar adjectivul ia formele de gen și număr ale substantivului, pe lingă care stă.

Cînd articolul urmează adjectivul, el face trup cu dînsul, și-l preface în substantiv: *negrul* (în loc de calul cel negru); *alba* (în loc de zăpada cea albă). Exemple: Pune șeava pe negrul; a *intrat alba'n sat*; *prinde pe șeina* (oaia șeină). *Tarcatu, Negru, Bălan, Plăvan, Suru*, etc., sunt nume ce se dau de obicei la animale ¹⁾.

Declinarea acestor adjective urmează regula substantivelor: *dă apă surului; na, surule*, etc.

Cînd însoțesc un substantiv, adjectivele stau totdeauna înaintea lui, dacă primesc articolul. Prin această așezare, substantivele iau o înfățișare poetică: „*vesela, verde cîmpie*“ (Alexandri); „*vioriu glob al lămpii*“ (Eminescu), în loc de *cîmpia cea verde și veselă*, „*globul cel vioriu al lămpii*“.

Scriind în proză, e mai bine să întrebuițăm forma de a doua; mai ales că prin înrîurirea stilului poetic, adjectivele au început să primească în limbă forme declinabile ca: „*verdelui codru, frumosului gard, frumoaselor mese*“, care strică estetica limbii. Forme ca „*greilor butuci, roșiilor bureți*,“ etc., sunt nesuferite pentru limba noastră. E mult mai plăcut să rostim: *butucii cei grei, bureții cei roșii*.

Numeralul.

Ca și adjectivul, numeralul caracterizează substantivul arătînd un singur individ ori grupe de ființi ori lucruri asemănătoare: *un băiat, o femeie, doi bărbați, două femei, doisprezece bărbați, douăsprezece femei, douăzeci și unul, treizeci și una*, etc., *douăzeci și doi* etc. *de bărbați; douăzeci și una, șasezeci și două de femei*.

Acestea sunt și numeralele care primesc forme deosebite pentru gen și număr. Celelalte numerale ră-

¹⁾ Aceste numiri nu se articulează la nominativ urmînd regula numelor proprii — fiind articulate prin natura lor.

mîn invariabile după genul și numărul substantivului, *trei bărbați, trei femei*, etc., în afară de cele întrebuintate ca substantive: *o sută, două sute; o mie, două mii, un milion, un miliard, două milioane, două miliarde*.

Numerarul *un, unui; unul, unuia; una, o, unii, uneia*, întrebuintat înaintea unui substantiv își pierde caracterul de numeral și-l i-a pe acela de pronume nehotărît.

Cînd numeralul e înaintea substantivului, el cere să fie însoțit de un *de*, dacă arată un număr mai mare de două zeci: *trei zeci de ani, o mie de ani* și de articolul al, a primind și terminația *lea* dacă îl urmează: *al zece-lea, al o sută-lea, a doua, a o miea*. Pentru aceste numerale de ordine, se întrebuintează *întii și dintii* în loc de *a unul* și *a una* care arată o mișcare de ființe în mers: *unul a unul*, pe lîngă *unul cîte unul* etc. *Amîndoi, amîndouă, ambii, ambele, tustrei, tustrele (toți trei, toate trele), toți cinci, etc., cîteșitrei, etc.*, arată o însoțire în activitate.

Adjectivele cantitative: *mult, puțin*, pronumele *cîșiva, cîteva, vreun, vreo* au înțeles și de numerale.

Numeralele: *odată, de două ori, de o sută de ori*, etc. arată o repețire a unei acțiuni; iar *a doua oară, a suta oară*, etc., o repețire neprevăzută (întîmplătoare); formele *cîte unul, cîte doi* etc. arată modalitatea grupării.

Numeralele pot deveni substantive, cînd arată cantități anumite întrebuintate în viața utilitară: *o zece, o sută, o mie*.

Tot astfel: *duzina* (care însumă douăsprezece în franțuzește), *chenzina* (cincisprezece).

b) V e r b u l

Verbele sunt cuvinte de natură dinamică. Ele arată o manifestare a ceea ce există.

Această manifestare poate fi în general: de fire și existență: *a fi, a exista, a dăinui*, etc.

Corpuri și lucruri în mișcare: *a lumina, a încălzi, a ploua, a ninge, a se ivi, a străluci, a fulgera, a pocni, etc. a se sui, a se înălța, a cădea, a luneca, etc.*

Ființa organică: *a trăi, a respira, a vedea, a privi, a gusta, a se hrăni, a se adăposti, a crește, a se desvolta, a obosi, etc.*

Viața ei naturală: nemișcare: *a sta, a șede.*
 mișcare: *a se mișca, a merge, a umbla, a se sui, a se pogori, a sbura, etc.*
 Schimbare: *a se îndoi, a se clătina, a cădea.*
 Prefacere: *a putrezi, a se strica, a muri, etc.*
 Viața ei activă: *a începe, a alege, a osebi, a termina, etc.*

Viața sufletească:

Simțirea: *a simți, a se irita, a se impresiona, etc.*

Voința: *a voi, a se infuria; a izbucni, a îndrăzni, a se sili, a se grăbi, etc.*¹⁾

Afecțiune: *a pofti, a se desgusta, a ahtia, a se innădi, a se nărăvi; a zîmbi, a rîde, a plînge, etc.*

Emoțiune: *a se speria, a se îngrozi; a se posomori, a cînta, a juca, etc.*

V. Spirituală: *a gîndi, a cugeta, a observa, a-și inchi-pui, a-și aminti, a chibzui; a crede, etc.*

Fel de trai: *a se obicinui; a se îmbrăca, a se dichisi, a huzuri, a hoinări.*

Viața utilitară: *a lucra, a munci, a trage, a ciopli, a fixa, a imperechia, a preface, a îmbunătăți, a schimba, a distruge; a dresa, a prăși, a mulge, a țesela, a ara, a pescui, etc.*

¹⁾ Cele patru verbe din urmă de la voință, cele trei din urmă de la afecțiune și emoție, sunt manifestări fizice voluntare, afecționale ori emoționale.

Viața socială: *a iubi, a uri; a se rușina, a se smeri, a se obrăznicii; a debuta, a binevoi, a asculta; a se încrede, a se împăca, a lăuda, a cinsti, a onora, a asupri, a tolera, a plictisi, a înșela, a blestema, a ademeni, a promite, a făgădui, a alinta, a alunga, a vatăma, a omori, a se înțelege, a conveni, a ospăta, etc.*

Viața economică: *a schimba, a cumpăra, a vinde, a prețui, a despăgubi, a socoti, a plăti, a coopera, etc.*

Timpurile verbelor. Toate manifestările, pentru înțelegerea dintre oameni, se arată înainte de toate temporal. Infinitatea timpului, omul a limitat-o în trei subdiviziuni: *timpul de față (prezentul), timpul trecut (în gramatică perfectul), timpul viitor: scriu; am scris; voi scrie.*

Pentru o lămurire și mai bună, în limbă se întrebunțează mai multe forme ale perfectului. Așa:

Imperfectul arată că o manifestare se întâmplă în trecut, dar nedeterminat și fără a arăta că luase sfârșit: *vorbiam ieri cu dînsul asupra acestui lucru; pe cînd citiam, a căzut o carte.* El arată dar o stare trecută nederminată.

Perfectul explicativ arată că o manifestare s'a petrecut în mod determinat, și în anumite împrejurări cunoscute: *atunci tună; citii scrisoarea; văzuși ce s'a întîmplat.* În gramatică e cunoscut sub numele de *perfectul simplu.*

Perfectul hotărît arată o manifestare terminată desăvîrșit, fie că după aceea a urmat ori nu o alta, ori i-a premers: *am lucrat toată ziua; după ce m'am culcat, am și adormit; am venit acasă, apoi am plecat din nou...* Acest perfect avînd formă compusă, poartă numele și de *perfectul compus.*

Mai mult ca perfectul arată că o lucrare se sfîrșise

mai de demult: *auzisem și eu povestea aceasta; pregătisem totul pentru a-l primi bine; lăsasem vorbă să vină la mine.*

Notă. — În limbă se întrebuițează de multeori în povestire imperfectul, ori perfectul explicativ, pentru a da un farmec și expresivitate povestirii. Înaintea lor însă trebuie să premeargă întotdeauna perfectul determinativ exact: **Am trăit mult la țară. Aveam acolo casa bătrânească. Aveam aer și lumină multă, mă bucuram de toate.**

Ori:

Ajunsesem numai de cit. Nu mai puteam însă de foame. Repede pregătirăm de-ale mîncării. Ne lipsiau însă tacîmuri. Le găsirăm și pe acestea.

Din această alternanță a imperfectului cu perfectul explicativ se poate vedea că imperfectul arată stări nedeterminate, pe cînd perfectul explicativ stări determinate.

Modurile verbului. — Manifestările în timp pot să se prezinte în anumite chipuri sau moduri.

1. *Modul indicativ* arată că manifestarea s'a produs, se produce, ori se va produce cu încredințare din partea vorbitorului: *plouă, ploua, ploă, a ploat, ploase, va ploa.*

Avem dar: prezentul, imperfectul, perfectul explicativ, perfectul hotărît, mai mult ca perfectul și viitorul *indicativului.*

2. *Modul optativ* arată o dorință de manifestare în prezent, trecut ori viitor: *aș scrie, aș fi scris.*

Pentru că dorința poate fi condiționată de o altă manifestare, de aceea optativul se mai numește și *condițional*: *aș fi scris, dacă aveam timp.* Pentru viitor se întrebuițează aceeași formă ca și pentru prezent, (ori ce dorință avînd caracterul de un viitor cît mai apropiat), dar însoțită de un subjonctiv: *aș dori să dorm; te-aș ruga să taci; de ar da Dumnezeu să se îndeplinească și aceasta.*

3. *Modul indoelnic* arată că o manifestare e supusă indoelii, fie pentru prezent, fie pentru trecut, fie

pentru viitor: *oi scrie, oi fi scris, oi fi scriind*. Acest mod mai arată o nesiguranță, o presupunere, o posibilitate, toate supuse deci îndoelii. El se mai numește din această cauză și modul prezumtiv, etc., avem dar prezentul, perfectul și viitorul îndoelnic.

Notă. — Formele *oi, ăi, o, om, ăți, or*, nu par estetice, de aceea unii gramatici au căutat să le înlocuească prin *voi, vei va*, etc. (din care par derivate), ori prin *aș, ai, ar*, etc.; dar *voi scrie*, în loc de *oi scrie*; înseamnă cu totul alt ceva.

Modul îndoelnic este întrebuințat în limbă mai mult de cît alte moduri.

4. *Modul imperativ* arată o poruncă. Avem numai prezentul imperativ: *scrie*. Dacă această poruncă rămîne lăsată la aprecierea aceluia care e solicitat, în loc de imperativ, se întrebuințează subjonctivul: *să scrii!* Verbul *a ști*, pentru care nu poate exista poruncă, de cît atunci cînd e vorba de manifestare, se întrebuințează numai sub forma subjonctivă: *să știi că...*

5. *Modul conjunctiv* se întrebuințează pentru a arăta că vorbitorul nu este încredințat de rezultatul favorabil al unei manifestări: *să jur, să fi jurat*. Avem dar prezentul și perfectul *conjunctiv*. Conjunctivul se mai numește și *subjonctiv*.

Notă. — Conjunctivul are uneori înțeles de poruncă pentru viitor: *să scrii!* supusă însă îndoelii (*vei scrie* nu arată nici o îndoală). *Să vă trăiască!* e o formulă de politeță afectivă — care conține însă nesiguranța — neatîrnînd de voința aceluia care o arată.

Modalități verbale. In afară de moduri mai avem în limbă și modalități verbale.

1. *Gerunziul* arată o cauzalitate temporală, deci întotdeauna în legătură cu altă manifestare. Gerunziul se poate întrebuința fie pentru trecut, fie pentru viitor, însă sub aceeaș formă: *făcînd focul, s'a fript; vezi să nu adormi citînd*, dar mai ales pentru prezent: *lucrează cîntînd*.

2. *Participiul* arată o manifestare temporală ter-

minată ori care are posibilitatea de a fi terminată, dar *nehotărit*. El arată tot atît de bine prezentul ca și trecutul: *cîmpie ninsă, apă fiartă, vulpe îmbătrînită, temă făcută, minte pricepută, voință neclintită, durere simțită, om oropsit, mamă iubită*, ori o manifestare de săvîrșit în viitor (cu intenție): *lucru de făcut*.

Participiul trecut arată o propozițiune scurtată în care lipsește verbul de existență: *vulpe îmbătrînită*, adică *o vulpe care este îmbătrînită*, etc. Din această cauză verbele care nu arată o modalitate de existență nu pot fi întrebuițate pentru ființi organice ca atribute. Propozițiunile: *acela care a vorbit, a gîndit, a lunecat*, etc. nu pot fi întrebuițate sub formă participială.

Notă. — Pe această particularitate se întemeiază întrebuițarea deosebită a verbelor *a fi* și *a avea* ca ajutoare. Verbul *a fi* în limba romînă — spre deosebire de alte limbi, — arată numai existența în general, ori particularitatea ei, iar nu și particularitatea unei manifestări, pe care o arată verbul *a avea* sub formele lui auxiliare — deosebite de altfel în parte de ale aceluiaș verbarătînd o stăpînire. Cînd zicem: *a îmbătrînit, a murit, a plecat* arătăm o particularitate pe care o au fenomenele și ființa în general, de a se manifesta.

Particularitatea cealaltă pentru aceste vorbe o arătăm sub formele: *e îmbătrînit, e mort, e plecat*, e dus, dar cu alt înțeles: *acela* de săvîrșire complectă a unei acțiuni. Alte înțelesuri ni-l dau apoi unele sufixe pe lîngă participii: *este simțitor, este muritor*, etc.

Participiile au înțeles de adjectiv și de aceea se întrebuițază la fel cu ele: *temă scrisă, impresii plăcute, oameni drepți*; dar numai cînd se întrebuițază la trecut; pentru viitor însă iau caracter de adverbe: *temă de scris, teme de scris*. În gramatica veche sunt cunoscute aceste din urmă sub numele de supine. Unele sunt forme adjectivale, celelalte adverbiale.

3. *Infinitivul* e singura formă verbală lipsită de temporalitate: *a ninge, a zice*, etc. În limba veche se întrebuițau forme lungi: *a fire, a vorbire*. Din aceste forme lungi au luat naștere substantivele verbale.

Din verbe se formează:

1. *Substantivele verbale*: *facerea lumii, pedepsirea oamenilor, căderea corpurilor, intelegerile sufletești, etc.*; supuse tuturor formelor și regulilor substantivelor.

2. *Adjectivele verbale*: *căzător, făcător, vorbitor lucrător, înțelegător, etc.*; *făcutul, zisul, lucratul, înțelesul*.

Adjectivele verbale, ca și toate adjectivele pot să fie articulate și prefăcute în substantive: *Făcătorul cerului și al pământului; vorbitorii precedenți; lucrătoarele și-au făcut munca lor: Făcutul mîncării; zisele oamenilor; lucrătorii casei; înțelesurile cuvintelor*.

Formele substantivale și adjectivale ale modalităților verbale sunt mai numeroase în limba romînă ca în alte limbi, dîndu-i o putere deosebită de exprimare.

Conjugarea verbelor.

Terminația infinitivul împarte verbele din limba românească în trei clase, numite conjugări. Conjugările arată formele pe care le iau verbele în întrebuițarea lor cu ajutorul unor anumite articole verbale.

Această împărțire a verbelor în trei conjugări este arătată numai material de forma infinitivului.

Înțelesul profund al cuvintelor, determină aceste forme, întrebuițate de oameni fără a bănui chiar ceea ce ele reprezintă.

Înțelesurile și terminațiilor celor trei conjugări în limba românească, sunt următoarele:

Conjugarea I. (verbele de generalitate) cuprinde verbele care prin terminațiile lor la infinitiv și particip arată manifestări de *acțiuni generale și absolute*, de toate genurile; dar nici activități nici fapte, tocmai pentru că sunt generale și absolute ¹⁾.

¹⁾ Deosebirea dintre acțiune și activitate este fundamentală în limbă. Această deosebire nu interesează aici. Arătăm numai că acțiunea este o manifestare organică a ființii viețuitoare în genere; pe cînd activitatea presupune mijloace (instrumente),

Această generalitate este absolută uneori pentru întreaga ființă, alte ori pentru anumite clase ale ei: *toate încep, toate corespund, toate se înțeleg, toate se concep, toate se cunosc, toate rămân; toate ființele viețuitoare renasc, cresc, dispar; văd, pot, merg; toți oameni în nevoi utilitare: aduc, aleg, conduc, distrug; toți oamenii din aceeași categorie admit, combat, conving, plac ori displac, etc.*

Aceste verbe au infinitivul în *e* (*ere*), iar participiul trecut în *s*, cu introducerea unui *e*, ori *u* eufonic uneori, și cu prefacerea lui *s* în *t* (ut în loc de *us*) pentru acele mai cu seamă care au primit în limbă un accent expresiv: *a vedea, a șede, a putea* și încă altele câteva ¹⁾.

Exemple: *a ajunge, ajungere, ajuns; a curge, curgere, curs; a duce, ducere, dus a alege, alegere, ales; a spune, spunere, spus; a abate, abatere, abătut; a crește, creștere, crescut; a începe, începere, început; a frînge, frîngere frînt; a înfige, înfigere, înfipt; a înțelege, înțelegere, înțeles; a cădea, cădere, căzut; a vedea, vedere, văzut; a dura, durere, durut.*

În afară de cele pasive, ele sunt de finalitate (scop).

Conjugarea a II-a. (verbele de particularitate) cuprinde verbele care arată manifestări (fenomene, acțiuni, activități și fapte) relative și particulare. Particularitatea absolută o au numai fenomenele naturale: *a fulgera, a tuna, a lumina* etc.; celelalte au o particularitate relativă adică atîrnînd de voință, în vederea unui efect imediat, dar nedeterminat, spre deosebire de cele

dar numai la om, pentru că activitatea presupune stări sufletești mai superioare.

¹⁾ Această clasă de verbe arată o întreagă concepție filozofico-materialistă a trecutului — pe care știința modernă, cit și filozofia, o înlătură.

Pare că anume *e* s'a prefăcut în *ea* la infinitivul acestor verbe spre a atrage atenția: *a vedea* înseamnă că toate lucrurile pot fi văzute; *a șede* arată proprietatea lor statică; *a putea* energia vitală; *a bea*, puterea lor de absorbțiune (apă, umezeală, etc.); *a dura* arată că durerea e generală pentru ființa vie.

de conjugarea I-a, pentru care arată o finalitate, ori cel puțin un scop mai îndepărtat.

Verbele de conjugarea a II-a au infinitivul în *a are* ori prin eufonic *ere*, iar participiul trecut în *at*, fără excepții.

Exemple: *alunga, alungare, alungat; alinta, alintare, alintat; asculta, ascultare, ascultat; afla, aflare, aflat; cugeta, cugetare, cugetat; copia, copiere, copiat; încuia, încuiare, încuiat; calomnia, calomniare, calomniat; speria, speriere, speriat; agita, agitare, agitat; ara, arare, arat; a învia, înviere, înviat; a minia, miniere, miniat; a sfășia, sfășiere, sfășiat, a înfia, înfiere, înfiat; a copia, copiere, copiat.*

Conjugarea III. (verbele de modalitate) arată modalități particulare, determinând mai de aproape unele acțiuni generale ori acțiuni de modalități particulare, cu efect determinat. *A munci, a înfăptui, a alcătui, a trebălui, a ascuți, a ciopli, a aspri, a scri*, etc. sunt modalități particulare și corespunzătoare activității generale: *a lucra*. Ca și acele de conjugarea II-a, ele se rapoartă la toate genurile de manifestare și se caracterizează prin terminațiunile *i (i) ire (îre), it* (prin eufonie uneori *ut*): *a aburi, aburire, aburit; a sticli, sticlire, sticlit; a adormi, adormire, adormit; a aiuri, aiurire, aiurit; a adăposti, adăpostire, adăpost; a acoperi, acoperire, acoperit; a argintui, argintuire, argintuit; a sbici, sbicire, sbicit; a topi, topire, topit; a ademeni, ademenire, ademenit; a asupra, asupraire, asupra; a gitui, gituire, gituit; a uri, urire, urit; a vifori, viforire, viforit; a omori, omorire, omorit; a ști, știre, știut.*

Notă. — Verbele relative la cele cinci simțuri țin de toate cele trei conjugări. *A vedea* este de conjugarea I-a, pentru că arată un cuprins general absolut, și finalist: prin vedere se poate cunoaște înainte de toate existența; *a gusta* are un înțeles particular și relativ, urmărind un scop imediat;

a auzi apare ca o modalitate practică de la *a asculta*; *a pipăi*, de la *a afla*, *a miroși* de la *a cerceta*.

În limba românească se găsesc noțiuni care au dat loc la verbe aparținând la mai multe conjugări, după înțelesul pe care îl au în întrebuințarea lor. Verbului *a bate*, cu înțeles general, are și formele: *a străbate* (a bate prin) *a combate* (a bate cu vorba); *a bătători* și *a bătuci* au înțeles de modalitate particulară. Tot așa: *a gusta*, *a gustări*; *a asemăna*, *a asemălui*; *a seca*, *a secătui*; *a da*, *a dărui*, dar și *a datora* și *îndatori*, care au prins alt înțeles la cele de conjugarea I-a și a II-a; de modalitate și mai deosebită la cele de conjugarea III-a: *a scăpa*, *a scăpăta*; *a strîmta*, *a strîmtora*; *a șopti*, *a șopotii*; *a orbi*, *a orbăci*; *a slăbi*, *a slăbănogi*; *a cerși*, *a cerșetorii* etc.

În limbă se pot observa și alte fenomene. Când zicem: „*soarele răsare și apune*“, primul verb e de conjugarea a treia, iar celălalt de conjugarea întâia.

Fenomenul este însă complect explicabil. Verbul *a răsări* arată o modalitate particulară: plantele răsar, soarele răsare, ori în viața socială: „de unde ai răsărit“; pe cînd verbul *a apune* are un înțeles general și absolut: viața apune, ideile apun; gloriile, instituțiunile, popoarele pot să apună.

Verbul *a scrie* e de conjugarea I-a cu tendințe de a deveni de a treia, fiind particularizat la activitatea materială; dar nepierzînd calitatea esențială a scrisului, activitatea spirituală, numai forma infinitivului s'a dublat în limbă.

Iată un exemplu care arată bine natura celor trei conjugări: verbele *a spune* și *a zice* sunt generale; *a nara* presupune voință și descernămint particular, pe cînd *a povesti* adaogă și un obiect de modalitate.

Articolele verbale dau viață limbii. Manifestările capătă valoare numai în înțelegerea dintre oameni, prin forme caracteristice verbului și pe care le numim articole verbale ori ale verbului.

Articolele verbului înmlădie cele patru moduri după genul și numerile pronomelor personale, dar numai pentru verbele întrebuințate în acțiunile omenești prin înțelegerea dintre ei. Când zicem: *citesc*, *citești*, *citește*, *citim*, *citifi*, *citesc*, terminațiile: *esc*, *ești*, *este*, *im*, *iți*, *esc* sunt articole verbale. Ele variază după modurile conjugărilor.

La această mare variație pe care o dau articolele verbale, se mai adaugă și ajutorul pe care îl dau conjugărilor verbele *a fi*; *a avea* și *a voi*. E necesar dar să le cunoaștem mai întâi pe acestea.

Verbele ajutătoare.

Sunt în limbă trei verbe cari nu intră în cele trei conjugări: *a fi*, *a voi* și *a avea*.

Verbul *a fi* arată natura însăși a ființii în general.

Acest verb prin terminațiune se aseamănă cu acele de conjugarea a III-a, pentru ca însăși filozofia limbii caută să arate că *a fi* nu se poate concepe de cât presupunând o modalitate de existență. „Omnium consensus“ al lui Cicerone trăește prin limbă; verbul *a avea*, cu totul asemănător conjugării I-a, arată că aparținerea e generală ființii, iar caracterizările ei sunt absolute.

Verbul *a voi*, asemănător conjugării a III-a, arată nevoea de manifestare particulară de modalitatea ființii animale.

Aceste verbe sunt primordiale în limbă.

Conjugarea verbelor *a fi*, *a avea*, *a voi*,

Verbul *a fi*:

Timpuri:

Moduri:

	INDICATIV	OPTATIV	INDOELNIC	IMPERATIV	CONJUNCTIV
Prezentul :	sunt (fs, s)	aș fi	oi fi fiind	—	să fiu
	ești	ai „	ăi „ „	fi	„ fi
	este (e, i)	ar „	o „ „	fie	„ fie
	suntem	am „	om „ „	—	„ fim
	sunteți	ați „	ăți „ „	fiți	„ fiți
	sunt (fs, s)	ar „	or „ „	fie	„ fie
Imperfectul :	eram				
	erai				
	era			(n'are)	
	eram				
	erați				
	erau				

	INDICATIV	OPTATIV	INDOELNIC	IMPERATIV	CONJUCTIV
Perfectul explicativ :	fui	aș fi fost	oi fi fost		să fi fost
	fuși	ai " "	ăi " "		" " "
	fu	ar " "	o " "	(n'are)	" " "
	furăm	am " "	om " "		" " "
	furăți	ați " "	ăți " "		" " "
	fură	ar " "	or " "		" " "
Perfectul hotărît :	am fost				
	ai "				
	a "			(n'are)	
	am "				
	ați "				
Mai mult ca perfectul:	au "				
	fusem				
	fuseși				
	fuse			(n'are)	
	fusem				
Viitorul :	fuseți				
	fuse				
	voi fi	voi fi fost	oi fi		
	vei "	vei " "	ăi "		
	va "	va " "	o "	(n'are)	(n'are)
	vom "	vom " "	om "		
	veți "	veți " "	ăți "		
vor "	vor " "	or "			

Modalități verbale

Gerunziul : fiind; **Participiul :** fost, foastă; **Infinitivul :** a fi.

SUBSTANTIVE VERBALE:

fire (a) — firi(le) se declină ca și orice substantiv.
 ființă (a) — ființi(le) " " " "

ADJECTIVE VERBALE:

fost (ul), foastă (a) se declină ca orișece adjectiv
 firesc, nefiresc
 "

Verbul a avea:

Timpuri:

Moduri:

	INDICATIV	OPTATIV	INDOELNIC	IMPERATIV	CONJUNCTIV
Prezentul:	am	aș avea	oi fi avînd	—	să am
	ai	ai „	ăi „ „	aibi	„ aibi (ai)
	are (a)	ar „	o „ „	aibă	„ aibă
	avem (am)	am „	om „ „	—	„ avem
	aveți (ați)	ați „	ăți „ „	aveți	„ aveți
	au	ar „	or „ „	aibă	„ aibă

Imperfectul:	aveam	(n'are)			
	aveai				
	avea				
	aveam				
	aveați				
aveau					

Perfectul explicativ:	avui	aș fi avut	oi fi avut	n'are	să fi avut
	avuși	(și celelalte ca la verbul a fi)			
	avu				
	avurăm				
	avurați				
avură					

Perfectul hotărît:

am avut | (și celelalte ca la verbul a fi)

	INDICATIV	OPTATIV	INDOELNIC	IMPERATIV	CONJUNCTIV
Mai mult ca perfectul:	avusem	aș fi fost	oi fi fost	—	să fi fost
	avuseși	avut	avut		avut
	avuse	(ș. c. l.)	(ș. c. l.)		ș. c. l.)
	avusem				
	avuseți				
	avuse.				

Viitorul: voi avea | voi fi avut, | oi avea, | — | —
(și celelalte ca la verbul a fi)

Modalități verbale**Gerunziul:** avînd; **Participiul:** avut, avută; **Infinitivul:** a avea.**SUBSTANTIVE VERBALE:**

avere (a) — averi (le) se declină — tot așa: neavere (a) — avuție (a)

ADJECTIVE VERBALE:

avut (ă) — avuți (te), se declină — tot așa: neavut (ă).

Verbul a voi:**Timperi:****Moduri:**

	INDICATIV	OPTATIV	INDOELNIC	IMPERATIV	CONIUNCTIV
Prezentul :	voesc (voi)	aş voi	oi fi voind	—	să voesc
	voeşti (vei)	ai „	ăi „ „	voeşte	„ voeşti
	voeşte (va)	ar „	o „ „	voească	„ voească
	voim (vom)	am „	om „ „	—	„ voim
	voiţi (veţi)	aţi „	ăţi „ „	voiţi	„ voiţi
	voesc (vor)	ar „	or „ „	voească	„ voească
Imperfectul :	voiam				
	voiai				
	voia				
	voiam			(n'are)	
	voiaţi				
	voiau				
Perfectul explicativ :	voii		aş fi voit, oi fi voit, să fi voit		
	voişi		(şi celelalte ca la verbul a fi)		
	voi				
	voirăm				
	voirăţi				
	voiră				

Perfectul am voit (şi celelalte ca la verbul a fi) hotărit :

Mai mult ca perfectul :	voisem	aş fi fost	oi fi fost		să fi fost
	voiseşi	voit	voit	—	voit
	voise	(ş. c. l.)	(ş. c. l.)		(ş. c. l.)
	voisem				
	voiseţi				
	voise				

Vlitorul : voi voi, voi fi voit, oi voi
(şi celelalte ca la verbul a fi)

Modalităţi verbale

Gerunziul : voind, **Participiul :** voit (ă), **Infinitivul :** a voi.

SUBSTANTIVE VERBALE :

voire(a) se declină numai la singular
 voe(a) se declină — tot așa nevoe (a)
 voință(a) „ — „ „ nevoiță.

ADJECTIVE VERBALE :

voit(ă), voiți, voite,
 voitor,-toare-tori,-toare.

Notă. — Verbul *a voi* la prezentul indicativ are două forme: *voesc* și *voi*. Cea de de a doua servește la conjugarea celorlalte verbe pentru timpul viitor.

Verbul *a avea* are deasemenea două forme la prezentul indicativ. Cea de a doua servește la formarea perfectului compus pentru celelalte verbe.

Mai mult ca perfectul pe lângă formele *fusem, avusem*, mai are și pe acele de *fusesem, avusesem*, — care nu se întrebunțează de cât dacă eufonia vorbirii o cere. Tot astfel, și la alte verbe. La perfectul explicativ: *fusei, fuseși* etc.

Conjugarea verbelor după cele trei categorii.

Forma activă. Conjugarea verbelor care au în vedere înțelegerea dintre oameni se conjugă cu articulații caracteristice celor trei feluri de verbe, cu mici schimbări și adăogiri eufonice, după natura materială a verbelor.

I. Conjugarea verbelor de generalitate.¹⁾

Prezentul

	văd	zic	coc	duc	beau
	vezi	zici	coci	duci	bei
	vede	zice	coace	duce	bea
INDICATIV :	vedem	zicem	coacem	ducem	bem
	vedeți	ziceți	coaceți	duceți	beți
	văd	zic	coc	duc	beau

OPTATIV *aș vedea, aș zice, aș coace, aș duce, aș bea,*
 (Se conjugă numai: *aș, ai, ar, am, ați, ar*)

INDOELNIC *oi fi văzînd, oi fi zicînd, oi fi cocînd, oi fi ducînd, oi fi bînd*
 (Se conjugă numai: *oi, ai, o, om, ați, or*).

¹⁾ Dăm mai multe exemple pentru a arăta schimbările eufonice.

IMPERATIV	—	—	—	—	—
	vezi	zi	coace	du	bea
	vază	zică	coacă	ducă	bee
	—	—	—	—	—
	vedeți	ziceți	coaceți	duceți	beți
	vază	zică	coacă	ducă	bee
CONJUCTIV	să văd	să zic	să coc	să duc	să beau
	„ vezi	„ zici	„ coci	„ duci	„ beai
	„ vază	„ zică	„ coacă	„ ducă	„ bea
	„ vedem	„ zicem	„ coacem	„ ducem	„ bem
	„ vedeți	„ ziceți	„ coaceți	„ duceți	„ beți
	„ vază	„ zică	„ coacă	„ ducă	„ bea

Imperfectul

INDICATIV	vedeam	ziceam	coceam	duceam	beam
	vedeai	ziceai	coceai	duceai	beai
	vedea	zicea	cocea	ducea	bea
	vedeam	ziceam	coceam	duceam	beam
	vedeați	ziceați	coceați	duceați	beați
	vedeau	ziceau	coceau	duceau	beau

Perfectul explicativ:

INDICATIV	văzui	zisei	copsei	dusei	băui
	văzuși	ziseși	copseși	duseși	băuși
	văzu	zise	coapse	duse	bău
	văzurăm	ziserăm	copserăm	duserăm	băurăm
	văzurăți	ziseră	copserăți	duserăți	băurăți
	văzură	ziseră	coapseră	duseră	băură

OPTATIV *aș fi: văzut, zis etc.*INDOELNIC *oi fi: „ „ „*CONJUCTIV *să fi: „ „ „***Perfectul hotărît:** *am, ai, a, am, ați au: văzut, zis, copt, dus, băut.***Mai mult ca perfectul.**

INDICATIV:	văzusem	zisesem	copsesem	dusesem	băusem
	văzuseși	ziseși	copseseși	duseseseși	băuseși
	văzuse	zise	coapse	duse	băuse
	văzusem	ziseam	coapsem	duseam	băuseam
	văzuseți	ziseți	coapseți	duseți	băuseți
	văzuse	zise	coapse	duse	băuse

(uneori se întrebuintează și forma: am fost, ai fost, etc. văzut, zis, copt, dus, băut, cînd se precizează mai mult împrejurarea).

OPTATIV: aş fi fost văzut etc.
 INDOELNIC: oi fi fost văzut etc.
 CONJUNCTIV: să fi fost văzut, zis etc.

Viitorul:

INDICATIV: voi, vei etc. vedea, zice, coace, duce, bea.
 OPTATIV: voi fi etc. văzut, zis, copt, dus, băut.
 INDOELNIC: oi vedea, zice, coace, duce, bea

Modalități verbale.

GERUNZIUL: văzînd, zicînd, cocînd, ducînd, bînd.
 PARTICIPIUL: văzut, zis, copt, dus, băut.
 INFINITIVUL: a vedea, a zice, a coace, a duce, a bea.

SUBSTANTIVE VERBALE

vedere, zicere, coacere, ducere, bere.
 văzutul, zisul, coptul, dusul, băutul.
 zicătură, cocătură, ducatură, băntură.

ADJECTIVE VERBALE

văzut, zis, copt, dus, băut
 văzător, zicător, cocător, ducător, băutor.
 (cu articol devenind substantive).

II. Conjugarea verbelor de particularitate.

Prezentul

INDICATIV	lucrez	mănînc	iau	dau	leagăn
	lucrezi	mănînci	iai	dai	legeni
	lucrează	mănîncă	ia	dă	leagănă
	lucrăm	mîncăm	luăm	dăm	legănăm
	lucrați	mînceați	luați	dați	legănați
	lucrează	mănîncă	iau	dau	leagănă

OPTATIV: aş, ai ș. c. l.: lucra, mîncea, lua, da, legăna.

INDOELNIC: oî, ai ș. c. l.: fi lucrînd, etc.

IMPERATIV:

	—	—	—	—	—
	lucrează	mănîncă	ia	dă	leagănă
	lucreze	mănînce	iee	dee	legene
	—	—	—	—	—
	lucrați	mînceați	luați	dați	legănați
	lucreze	mănînce	iee	dee	legene

CONJUNCTIV: să	lucrez	să mănînce	să iau	să dau	să legăn
"	lucrezi	" mănînci	" iai	" dai	" legeni
"	lucreze	" mănînce	" ia	" dea	" legene
"	lucrăm	" mîncăm	" luăm	" dăm	" legănăm
"	lucrați	" mînceați	" luați	" dați	" legănați
"	lucreze	" mănînce	" ia	" dea	" legene

Imperfectul

INDICATIV: lucrăm, mîncăm, luăm, dădeam, legănăm.
(ș. c. l., ca la Conj. I).

Perfectul explicativ :

INDICATIV: lucrăi	mîncăi	luăi	dădui	legănai
lucrași	mînceași	luași	dăduși	legănași
lucră	mîncă	luă	dădu	legănă
lucrarăm	mîncarăm	luarăm	dădurăm	legănarăm
lucrarăți	mîncarăți	luarăți	dădurăți	legănarăți
lucrară	mîncară	luară	dădură	legănară

OPTATIV aș fi lucrat etc.

INDOELNIC oi fi lucrat etc.

CONJUNCTIV să fi lucrat etc.

Perfectul hotărît:

INDICATIV: am lucrat, mîncat, luat, dat, legănat.
(ș. c. l. ca la Conj. I)

Mai mult ca perfectul: lucrasem, ș. c. l.: aș fi fost lucrat, oi fi fost lucrat, să fi fost lucrat ș. c. l.

Viitorul

INDICATIV voi: lucra, mîncea, lua, da, legănă ș. c. l.

OPTATIV voi fi lucrat, ș. c. l.

INDOELNIC oi lucra, ș. c. l.

Modalități verbale.

GERUNZIUL: lucrînd	mîncînd	luînd	dînd	legînd
PARTICIPIUL: lucrat	mîncat	luat	dat	legănat
INFINITIVUL: lucra	mîncea	lua	da	legăna

SUBSTANTIVE VERBALE

lucrare	mîncare	luare	dare	legănare
lucratul	mîncatul	luatul	datul	legănatul

ADJECTIVE VERBALE

lucrător, mîncător, luător, dătător, legănător
(articulate devin substantive)

III. Conjugarea verbelor de modalitate.

Prezentul

INDICATIV:	dorm	muncesc,	omor,	știu,	curăț
	dormi	muncеști	omori	știi	curăți
	doarme	muncеște	omooară	știe	curăță
	dormim	muncim	omoriim	știm	curățim
	dormiți	munciți	omoriți	știți	curățiți
	dorm	muncesc	omooară	știu	curăță

OPTATIV: aș dormi etc.

INDOELNIC oi fi dormind etc.

IMPERATIV:

—	—	—	—	—
dormi	muncеște	omooară		curăță
doarmă	muncеască	omooare	(n'are)	curețe
—	—	—	—	—
dormiți	munciți	omoriți		curățiți
doarmă	muncеască	omooare		curețe

CONJUNCTIV:	să dorm	să muncesc	să omor	să știu	să curăț
"	i	cești	omori	știi	curăți
"	ă	cească	omooare	știe	curețe
"	im	muncim	omoriim	știm	curățim
"	iți	iți	omoriți	știți	curățiți
"	ă	cească	omooare	știe	curețe

Imperfectul.

INDICATIV: dormiam, munciam, etc. (ca la conjugarea I)

Perfectul explicativ:	dormii	muncii	omorii	știui	curății
INDICATIV:	dormiși	munciși	omoriși	știuși	curățiși
	dormi	munci	omori	știu	curăți
	dormirăm	muncirăm	omoriirăm	știurăm	curățirăm
	dormirați	muncirați	omoriirați	știurați	curățirați
	dormiră	munciră	omoriiră	știură	curățiră

OPTATIV: aș fi dormit etc. (ca la cl. I)

INDOELNIC: oi fi văzut, etc. " " " "

CONJUNCTIV: să fi " " " " "

Perfectul hotărît.

INDICATIV: (am dormit, muncit, omorît, știut, curățit (ca la c. I).

Mai mult ca perfectul: dormisem ș. c. I; aș fi fost dormit; oi fi fost dormit, să fi fost dormit ș. c. I.

Vlitorul

INDICATIV: voi dormi, etc.

OPTATIV: voi fi dormit, etc.

INDOELNIC: oi dormi, etc.

Modalități verbale :

GERUNZIUL: dormind	muncind	omorînd	știind	curățind
PARTICIPIUL: dormit	muncit	omorît	știut	curățit
INFINITIVUL: a dormi	a munci	a omori	a ști	a curăți

SUBSTANTIVE VERBALE:

dormire, muncire, omorîre, știre, curățire,
dormitul, muncitul, omorîtul, știutul, curățitul.

ADJECTIVE VERBALE:

dormitor, muncitor, omorîtor, știutor, curățitor,
dormit, muncit, omorît, știut, curățit,
(cu articole, devin substantive)

Notă. -- De la rădăcinile verbale se pot forma și alte substantive și adjective, prin diferite prefixe și sufixe, după cum se arată la locul lor. Așa, de la *a ști*, se formează cuvintele, știință, științific; de la *a face* derivă: faptă, înfăptuire, etc.

Verbele care arată fenomenele naturii și mișcărilor corpurilor nu se conjugă după persoane, ci numai după număr; au deci numai formele singularului și ale pluralului, corespunzătoare persoanei a III-a. Imperativul de la ele nu se întrebuițează de cât foarte rar, și atunci încă numai în implicații. De asemeni nu au nici odată participiul viitor (de intenție). Au însă toate modalitățile verbale. Prin imitație, formele lor se întrebuițează cu pronume, dar potrivit cerințelor limbii. E mai bine să întrebuițăm: piatra cade, pietrele cad; zapada cădea, zăpezile cădeau; steaua căzu, a căzut, căzuse, stelele căzură, au căzut, căzură, căzînd, căzut, a cădea, cădere, căzătură, căzutul; soarele luminează va lumina. Unele dintre aceste verbe pe lângă înțelesul de manifestare, arată și fenomenul care se produce: *ninge* (în loc de zăpada cade, *fulgeră* (în loc de descărcarea electricității din nori), *tună*, trăsnește. Ele se conjugă arătîndu-se numai forma de la pers. III sing.: *fulgeră, fulgera, fulgeră, fulgerase, a fulgerat* etc. cu toate acestea, unele din ele se pot întrebuița la toate formele, cînd prin extensiunea înțelesului se întrebuițează avînd pe om drept subiect: *ochii îi fulgerau de minie* etc.

Pentru animale aceeaș regulă. În loc de imperativ se întrebuițează exclamările proprii pentru animale: *hăis, cea, ho, marș*, dar și verbele: *na, stăi, adă* — după priceperea lor.

În limbă se conjugă greșit verbul *trebuie*, zicându-se: *trebuiam*, *trebuia*, însoțind-ul cu un pronume, pe cînd acest verb nu are de cît singularul corespunzător persoanei a treia și nu la toate modurile și modalitățile: *trebuie*, *trebuia* a trebuit, va trebui, trebuind, a trebuit, cu derivatele: *trebuitor*, *trebuincios*, *trebuință*, *trebuie* (care *trebuie*), *treabă*, *trebușoară*.

Formele verbului. Ființa în genere se manifestă sub două forme: *pasivă* și *activă*¹⁾.

1. *Forma pasivă.* Manifestarea pasivă premerge celii active în viața naturală a ființei, cu deosebire în viața plantelor și animalelor; în viața lor sensibilă (afectivă la animale și om); în traiul personal; în viața utilitară și în cea socială; pentru că premergător vieții active intervin o sumă de manifestări naturale, de mișcare, schimbare și prefacere, care nu atîrnă de voința ființei viețuitoare în genere.

Aceste manifestări sunt ori de natură externă, ori de natură internă.

Limba arată manifestările pasive prin verbe cu noțiuni corespunzătoare lor. Aceste verbe le numim pasive.

a) *pasive de efect* pentru care se poate determina manifestarea pasivă, naturală ori accidentală a unii ființi, ca aparținîndu-i, ca îndeplinind-o. Verbele: *a cădea*, *a luneca*; *a muri*, *a putrezi*; *a pierde*, *a huzuri*; *a reuși*, *a spori*; *a întîlni*, *a surprinde*, *a întîrzia*, etc. intră în această categorie.

Aceste verbe mai pot fi denumite *pasive-active*.

b) *pasive de relativitate* arată manifestări care se îndeplinesc fără o cauză aparentă și imediată în manifestare, și cu efect relativ.

Aceste verbe se arată printr'un verb activ, premers

¹⁾ Împărțirea verbelor în *tranzitive* și *intransitive* se poate suprima din gramatică, necorespunzînd naturii de manifestare a ființei. Drept dovadă avem faptul că aceste verbe se pot preface din tranzitive în intransitive, etc.

de pronumele invariabil *se*: *se luminează, se încălzește, se întunecă, se înoptează, se naște, se ofilește, se innorează, se scurg, se aschiază, se îndoae, se scutură* (grîul etc.) *se strică, se înpăimintă, se îndurerează, se pierde, se muncește, se întirzie.*

Aceste verbe mai pot fi denumite *pasive-reflexive*.

c) *pasive de cauzalitate*. Uneori se cere să se arate că o manifestare e îndreptată asupra ființii despre care e vorba, de către o altă ființă ori fenomen.

Limba întrebuițează în acest caz un verb activ, cum e și logic, dîndu-i o formă pasivă prin verbul ajutător *a fi*: *a fost întunecat* (soarele de nori etc.), *a fost uscat* (pămîntul de vînt), *văzut, auzit, lovit, pedepsit* (de oameni), etc. Verbul *a fi* însoțit de un pariticipiu trecut, se întrebuițează pentru aceste verbe la toate timpurile și modurile, în afară de imperativ.

2. *Forma activă*. Verbe active sunt acelea care arată o manifestare efectiv îndeplinită de o ființă în genere. Ele presupun manifestarea unei energii (forță, putere).

Pe cînd verbele pasive sunt de consecință, presupunînd alte manifestări fenomenale; verbele active arată însăși manifestările fenomenale (*de voință* la om și animale).

Și acestea sunt de mai multe categorii:

a) *active de manifestarea unei energii: luminează, încălzește, apare, dispăre, etc.* (pentru fenomene cerești), *tușeste, respiră, etc. merge* (pentru manifestările ființii organice).

Aceste verbe s'ar mai putea numi active-pasive, și sunt prin eselență temporale.

b) *active de manifestări voluntare: umblă, aleargă, se oprește, judecă, gîndește, ascultă, lucrează, ascute, citește, pictează, poruncește, oprește, etc.*

Aceste verbe s'ar mai putea numi active voluntare și sunt prin eselență modale.

c) *active de manifestări utilitare* arată voința omului pusă în serviciul judecății. Aceste verbe sunt de mai multe categorii:

de constatare, arătînd simțirea, gîndirea, activitatea materială și spirituală, traiul personal activ individual ori în societate, precum și raporturi intersociale.

Pentru această categorie de verbe se întrebuițează un verb activ de manifestare voluntară ori utilitară precedat de formele pronomelor reflexive: *mă, te*, etc.—fără ca prin acesta verbele să ia formă reflexivă, ci capătă numai o nuanță de individualitate ori de socialitate, prin arătarea unui scop. Cînd spunem: *simt, gîndesc, cunosc, încerc*, arătăm o manifestare fără scop personal. Dimpotrivă: *mă gîndesc* (la tine), *mă cunosc* (pe mine), *mă încerc* (pe mine) etc.; *mă îmbrac, mă piepten, mă manifest* (în o adunare de oameni), *mă impun, mă umilesc*, etc. arată urmărirea unui scop.

Pentru raporturile intersociale, se întrebuițează numai persoana a III-a plurală a pronumelui: *se cunosc, se ajută, se ceartă, se mîngăe, se bat* (între ei), etc. Pentru unele verbe, aceste forme au devenit cu totul convenționale ori de conveniență: *se înțelege, se spune, se aude, se știe, se cunoaște, se povestește, se cade, se obicinuește, se cheamă* (pentru nume de persoane).

De intervenire. Pentru acest fel, se întrebuițează un verb activ dintre cele arătate mai sus, și precedat de formele pronomelui reflexiv: *îmi, îți*, etc.

Intervenirea aceasta e de natură individuală de raporturi intersociale: *îmi simt* (puterea) *îmi cunosc* (defectele), *îmi încerc* (puterea), *îmi ușurez* (nevoile), *îmi îngrijesc* (copiii), *îmi impun* (voința). *Intersociale*: *își îndeplinesc* (promisiunea) *își scuză* (greșelile). *De constatare și intervenire*: se urmează în acelaș fel, întrebuițînd ambele forme ale pronomelui reflexiv: ni se pare, mi se cade, li se cuvine, li se șade, etc.

Verbele sub formă pasivă se conjugă la fel cu verbele active, după felul conjugării respective, în chipul următor:

Verbele care arată o constituire:

Prezentul indicativ: *mă, te, se, ne, vă, se gîndesc, gîndești, etc.*;

optativ: *m'aș, te-ai, s'ar, ne-am, v'ați, s'ar gîndi*;

îndoelnic: *m'oi, te'i, s'o, ne-om, v'ați, s'or fi gîndind*;

imperativ: *gîndește-te, gîndească-se, gîndiți-vă, gîndească-se*.

conjunctiv: *să mă, te, se, ne, vă, se gîndesc, gîndești, etc.*;

Imperfectul indicativ: *mă, te, ș. c. l. gîndiam, gîndiai, etc.*

Perfectul explicativ: *mă, te, ș. c. l. gîndii, gîndiși*;

optativ: *m'aș fi ș. c. l. gîndit*;

îndoelnic: *m'oi fi ș. c. l. gîndit*.

conjunctiv: *să mă fi, să te fi, să se fi, ș. c. l. gîndit*;

Perfectul hotărît: al indicativului: *m'am, te-ai, s'a, ne-am, v'ați, s'au gîndit*;

Mai mult ca perfectul: *mă gîndisem, m'aș fi fost gîndit, m'oi fi fost gîndit, să mă fi gîndit, etc.*

Viitorul indicativ: *mă voi, te vei ș. c. l. gîndi*;

optativ: *mă voi fi, te vei fi ș. c. l. gîndit*;

îndoelnic: *m'oi, ș. c. l. gîndi*.

Verbele care arată o intervenire se conjugă la fel, punînd în loc de *mă, te, etc.*: *îmi, îți, își, ni, vă, își: îmi cunosc, îți cunoști, etc., îmi cunoșteam, îți cunoșteai, etc., ori forme scurtate: mi-am, ți-ai, și-a, ne-am, v'ați, și-au cunoscut, etc., să-mi, să-ți, să-și, să ne, să vă, să-și cunoască; mi-aș cunoaște, ți-ai cunoaște, etc., mi-oi, ți-i, și-o, ni-om, v'ați, și-or cunoaște, etc.*

Verbele care arată o constituire și intervenire primesc următoarele forme pronominale: *mi, ți, i, ni, vi, li*: *mi se pare, ți se pare, i se pare; ni se pare, vi se pare, li se pare; să mi să pară, să ți se pară, etc., mi s'ar părea, ți s'ar părea, etc., mi s'o părea, ți s'o părea, i s'o părea; pară-mi-se, pară-ți-se, pară-i-se, etc., mi se părea, mi se păru, mi s'a părut, să mi se fi părut, mi-s'ar fi părut, mi s'o fi părut, mi se va părea, mi se va fi părut, mi s'o fi părind.*

Caracterizările verbale se fac prin adverbe.

Adverbul.

Adverbul determină spațial, temporal ori modal existența statică ori manifestarea dinamică arătate prin verbe.

Prin aceste determinări, adverbele limitează modurile și modalitățile verbale: *șade alături; șade de mult, șade bine; curge pe acolo; curge de eri; curgînd repede.*

Adverbele sunt de natură statică, ori de natură dinamică.

Adverbele spațiale arată o manifestare în spațiu: *aici, acolo, aiurea, dincoace, dincolo, nicăeri, ori unde, pretutindeni; undeva, alături, aproape, afară, deasupra, dedesubt, înainte, înapoi, îndărăt, înlăuntru, departe, sus, jos: el se află aici, el vine aici, etc. Incoace, încolo și încotro* au înțeles numai dinamic.

Adverbele spațiale răspund la întrebările: *unde* (static), *de unde, pe unde, etc.* (dinamic).

Adverbele temporale sunt: *astăzi, acum* (prezentul); *eri, alaltăieri, aseară, deunăzi, an, anșărț, mai înainte, adineori, atunci, cînd, cîndva, odată, odinioară,* (trecutul); *mine, poimîne, curînd, îndată, numaidecît,* (viitorul); *adesea ori, arare ori, totdeauna, pururi, nici odată, apoi, încă, iarăș* arată determinări în general.

Adverbele temporale răspund la întrebarea *cînd* pentru a arăta determinarea, *de cînd*, pentru trecut, *pînă cînd*, pentru viitor.

Adverbele modale arată felul manifestărilor calitative: *repede, încet, limpede, greu, ușor, slab, puternic*; ori cantitative: *mult, puțin, abia, prea, foarte, cam, prea*. Aceste adverbe sunt de apreciere (valoare acordată). La ele se adaugă cele de utilitate: *bun, rău*; de estetică: *frumos, urît*; de purtare în societate: *omenește, înțelepțește, prostește* (spirituală), *cinstit, corect, politicos* (morală), *românește, franțuzește* (politică).

Toate aceste adverbe au și forma de adjective cînd sunt în unire cu substantivele: *curs repede, om încet*, (adică: *apă care curge repede, om care merge, lucrează încet*, etc.).

Cu toatele răspund la întrebările *cum, ce fel?*

Adverbele de relații sociale se întrebuintează în înțelegerea dintre oameni, de cele mai multe ori determinînd acțiunea și activitatea omenească.

Acestea pot fi:

Afirmative: da, chiar, negreșit, așa, tocmai, zău.

Indoelnice: poate, posibil, doar, măcar, numai.

Negative: nu, ba, ba nu, nici de cum, de loc.

Interogative: da? oare? nu cumva? posibil?

La acestea se mai adaugă cele de civilitate (bună cuviință, politeță): *poftim, cum nu, de ce nu, desigur, hotărît, posibil, imposibil, cu neputință*, unele fiind afirmative, altele negative.

Adverbialele. Caracterizările se mai pot arăta prin modalități verbale, în deosebi prin gerunziu, care prin natura lui are caracter de adverb: se duce *suind* mereu, se suie *ducîndu-se*, se duce *alergînd*, au plecat *certîndu-se*, etc.

Pentru infinitivul luat ca adverb se adaugă înainte o prepoziție, în deobicei *de*: a cerut *de mîncare*, s'a

pregătit *de plecare*, s'a lăcomit *la mîncare*. În acelaș fel pentru participiu: a sfîrșit *de mîncat*; a găsit *de citit*, s'a înădit *la furat*.

Aceste *modalități adverbiale*, numite cu un singur cuvînt *adverbiale*, au luat prin extindere o însemnătate deosebită în limbă; ori ce cuvînt cu prepoziție cînd arată spațialitatea, temporalitatea ori modalitatea, devine un adverbial: *în cale, la drum, în zori, la vară, pe seară, de loc, cu sila, pe negîndite, pe încercate, pe dibuite, etc.*

Notă — Înțelesul și întrebuițarea acestor adverbiale se arată la prepoziție.

Determinarea verbului se face prin prepoziții.

Prepoziția.

Prepozițiile indică modalitatea unii acțiuni, fie de existență, fie de valoare. Cele de existență pot fi de natură *statică*, arătînd așezarea, poziția și situația spațială, ori cuprinderea materială, dar întotdeauna cu privire la o acțiune. Cînd zicem bucată *de pîne*, sub înțelegem *ruptă*; *om fără de minte*, înțelegem *în purtare*, etc.; ori de natură *dinamică*, arătînd origina și durata temporală, ori particularitatea, efectul, raportul și înțimplarea unii mișcări.

Cele de natură statică presupun un obiect asupra căruia se îndreaptă acțiunea; cele de natură dinamică o împrejurare.

Prepozițiile de valoare pot fi de natură *afectivă* (afecțiune, emoție, voință): *spirituală* (gîndire, judecată, etc.); *utilitară* (folositorul și nefolositorul); *socială* (relații și raporturi între oameni).

Notă — Prin extensiune, toate prepozițiile de natură materială, statică și dinamică, se întrebuițează și pentru valori, păstrîndu-și însă oare cum caracteristica lor.

Pentru raporturile și relațiile sociale sunt unele prepoziții, întrebuițate numai în acest scop.

Pentru spațialitate, prepoziții caracteristice sunt.

a) de așezare: *lângă, aproape de, departe de, deasupra, dedesubt, dinapoi, îndealungul, despre, din, de către, dinspre, de peste: lângă oraș; aproape de gard, departe de curte, deasupra ușii, dedesubtul casei, dinapoia șurii, îndealungul mesei, despre margine, din casă (soba, etc.), de către om, dinspre biserică (poartă), de peste drum.*

b) poziție și situație: *în, sub, pe, dintre, dincoace de, dincolo de, între, după: în casă; sub masă; pe vatră; dintre drumuri; înaintea casei; dincoace de apă; dincolo de gard; între ușă și părete; după sobă.*

Pentru cuprinderea materială: *de; masă de lemn; plin de apă; pahar de vin; de zece metri.*

Pentru temporalitate: *de, de cu, înainte de, din, de la, pe, peste, după; din și în, la: de trei zile; de cu noapte; de demult; înainte de răsăritul soarelui; din copilărie; de la facerea lumii; pe mine, peste un an; după trei zile; din timp în timp; la vreme.*

Pentru mișcare: *a, la, pînă la, în, din, dintre, către, peste, spre, în urmă, înainte, pe deasupra, pe dedesubt, după, de, de pe, de la, înapoi, pe, de, cu, fără, înapoi, asupra, afară din, aproape, contra, de după, prin, printre, pe la: a casa (vine); la drum (pleacă etc.); pînă la oraș; în biserică (intră); etc.; din grădină (vine); dintre pomi (iese); către sat (vine); peste gard; peste țară; spre noi; trece înainte; pe deasupra casei; pe dedesubtul crengilor; vine după mine; se depărtează de casă; de pe scaun; de la oraș; vine înapoi, pe umeri (purta); de aici; de acolo; cu bulbuci (plouă); fără sgomot; vino înapoia mea, asupra pămîntului; plouă afară din cale; trece aproape de noi; vine contra mea; prin grădină; printre copaci; pe la vie (trece); pe lângă pomi; pe sub strașină; pe deasupra casei; pe dinaintea ei; înspre sat; în afară*

de oraș; în aproape de el; înapoi de mine; înainte de a ajunge.

Pentru modalitățile de valoare se întrebuintează aceleași prepozițiuni, păstrîndu-și în totul înțelesul lor de spațialitate, cuprindere materială, temporalitate și mișcare, aplicate însă la viața *afectivă, spirituală, utilitară* ori *socială*, ca în exemplele următoare:

a) *pentru valori afective: cu mirare, de frică de durere, cu vitejie, în desperare, în inimă, etc.*

b) *pentru valori spirituale: cu luare amînte, în gînduri (cufundat), a toate știutor, de gînduri (luat) crede în Iisus.*

c) *pentru valori utilitare: acoperit cu pînză; cu securea; cu băgare de seamă; fără însemnătate; în grabă; în trei zile; în pămînt (se așează, etc.); în clasa II-a (a trecut); în sărăcie (trăia); dintre ele (alege, etc.); de neghină (a despărțit grîul); de băut, de scris, de lucrat, de nimic, de praf, a mîna (a lua); pentru scris; întru sudoarea frunții.*

d) *pentru valori sociale: de neam mare; scăpat de dușmani; lovit de el; se leagă de mine; dare de seamă; luat la goană; află despre mine; fără de vină; l'a lovit cu lemnul; pentru noi; potrivești în păreri; peste putînfă; din închisoare; peste ei; la toată lumea; între ei; întru aceea; după cum vei face; după vorbă; din București.*

Prepozițiile *afară de, fără, întru, din contra, spre a* sunt de natură socială caracteristică.

Conjuncția.

Deși conjuncția apare ca o vorbă de mică însemnătate, cu toate acestea ea are un înțeles cu mult mai întins de cît toate celelalte părți de cuvînt, făcînd legătură între *idei*.

Chiar atunci cînd leagă numai două cuvinte, ea își păstrează înțelesul ei fundamental: *Gheorghe și*

Ioan scriu înseamnă că Ioan scrie în acelaș timp cînd scrie și Gheorghe.

Intrîbuințarea conjuncțiunii :

și, cu, și cu arată concomitența unii acțiuni, ca în exemplul dat ;

ori, sau arată realizări concordante une ori deosebite ca particularitate ;

dar, iar, însă, ci, realizări opuse prin natura lor ;

ca, să, ca să arată motivul realizării unei manifestări oarecare ;

de, dacă arată condiționalitatea între două manifestări ;

deci arată că aceea ce urmează e o concluzie la ceea ce premerge.

Conjuncțiile sunt dar scurtări de propozițiuni, reprezentînd o judecată deplină, în scop de a face legătura între două ori mai multe idei. Ele sunt numai de natură socială, servind drept mijloc informativ, contradictoriu, etc., în convorbirile dintre oameni, de înțelegere și neînțelegere.

Une ori conjuncțiile se pot înlocui prin adverbé ca : *unde, cum, apoi, cît* și altele, dar atunci li se micșorează din înțelesul lor obișnuit.

Unele conjuncții compuse cu alte conjucții, prepoziții, adverbe și chiar substantive, iau o extensiune și mai mare în înțelegerile dintre oameni : *deși, de oare ce, pentru că, fiind că, de vreme ce, de aceea, pentru aceea, după cum, ca și cum*. Aceste locuțiuni au nevoie mai întotdeauna de o complectare : *deși îmi ești prietin, totuș nu te ascult ; de aceea se întîmplă neînțelegeri, pentru că oamenii se încăpățînează de cele mai multe ori pe nedrept*.

Complectarea poate să lipsească însă, ori să se subînțeleagă pentru expresiunile de mai sus, cît și pentru prepozițiunile simple atunci cînd o manifestare se poate realiza în două chipuri diferite, ca în următoarele propozițiuni : *ori eu, ori tu* trebuie să plecăm ; *fie* altă dată,

fie acum. lucrul trebuie să se îndeplinească; oamenii noștri *în parte* lucrează, *în parte* se odihnesc; *pe cît* e de puternic, *pe atît* e de furios; *nu numai* că așteaptă, *dar* te și roagă să-l ierți; *cu cît* vremea trece, *cu atît* omul îmbătrinește; *de cît* o cioară *în par*, *mai bine* o vrabie *în mîină*, etc.

Interjecția.

Un loc deosebit în limbă îl ține interjecția. Ea arată o manifestare a persoanei omenesti în diferite împrejurări de afecțiune, de emoție, ori de manifestări voluntare.

Toate articulările noastre pe care involuntar le rostim, sunt interjecții: *ah! of! a! uf! voi! hm! ho! hăi!*

Alte interjecții imitează sunetele din natură, exprimate de om prin articulațiuni apropiate de cele naturale. Ele se zic onomatopetice.

Altele în sfîrșit sunt de natură socială (convenționale): *ura! amin! tăcere! Doamne! haide-hai!* etc.

E bine de deosebit care dintre ele sunt voluntare, afective ori emoționale, fie de natură individuală, fie de natură socială.

Notă. — Interjecțiile arată că omul a început a-și manifesta viața prin sunete afective, emoționale și voluntare. Acest fapt a făcut ca în limbistică să se caute a se afla înțelesurile pe care le ascund nu numai vocalele, ci și consoanele. Evident că și unele consoane pot exprima o afecțiune, dar nu urmează de aci că în formarea cuvintelor s'a ținut seamă de ceea ce exprimau sunetele. Sunetele variază în întrebuintărea lor în prima copilărie, exprimarea lor este însă afectivă, iar nu de concepție.

Notă. — Interjecția de înțelegere socială *ia*, capătă uneori forma *ia'n* (Odobescu), cu înțelesul de *ia îmi; ia'n ascultă omule*. O seriem așa, pentru a-i arăta înțelesul.

2. Formarea cuvintelor.

Filozofia limbii arată că legea fundamentală a formării cuvintelor este aceea a *similitudinii*, care apare la orice pas și de toată evidența în înrudirea de cuvinte.

De îndată ce s'a găsit o noțiune care să poată fi privită ca determinativă, a fost aplicată ori de câte ori a fost cerută de necesitățile utilitare.

În numerație, spre pildă, după ce s'a găsit că *zecea* se poate repeta: *două zeci, trei zeci*, etc., ajungînd pînă la zece zeci, aceștia i s'a dat numirea de *sută*, apoi tot prin asemănare s'a ajuns la mie, etc.

În limbă, îndată ce un sufix ori prefix de valoare a căpătat un anumit înțeles, ori l-a avut de mai înainte, a fost aplicat ori unde corespundea unii necesități. Sufixul *ar (are)* a dat vorbe ca: *prundar* (pasere), *grădinar, abecedar*, etc.

Alte ori, prin asemănare, s'a dat unor cuvinte întregi o altă întrebuintare de cît cea obicinuită: *limba* de ferestrău; *picior* de masă; *capră* de trăsură; *gura* leului, *gura* pivniții, *fața* casei; *mierea* ursului, etc.

În genere, în acest fel limba a căpătat viață și s'a manifestat cu putere, devenind flexibilă.

Legea similitudinii a fost aplicată în limbă sub diferite forme:

a) **Manifestare spontană suflătoare (exclamarea).** Față de împrejurările din viață, omul își manifestă afecțiunea, emoția ori voința în mod firesc, prin sunete de exclamare.

Aceste exclamări spontane au determinat primele închegări de cuvinte. De la *ah* s'a format a *ahtia*, de la *vai*, a se *văita*, de la *of*, a *ofta*.

De aici mai vedem că prin intervenirea sentimentului, noțiunile iau forme superioare celor care le-au precedat.

b) **Imitarea sunetelor.** În acest fel s'au format cuvintele onomatopoe: de la *pleosc*, a *pleoscai*; de la *buf*, a *bufni*; de la *poc*, a *pocni*, etc.

c. **Contopirea de cuvinte** s'a îndeplinit prin alăturarea de cuvinte, ori de sunete pe lângă un cuvînt existent.

Contopirea de cuvinte ajunge uneori atît de puternică, prin pierderi de accent, în cît cuvîntul compus cu greu mai evoacă componentele sale: *rotogoală, nerod, firoscos, intrunire, batjocură, cudalb, marinimos, cumînție*, etc. Unele cuvinte și-au păstrat înțelesul, întrebuintate fiind ca expresiuni: pierde vară, gură cască, vorbă lungă, etc.

Notă. — Aceste cuvinte se scriu separat, fiecare dintre componente păstrîndu-și accentul, pe cînd cele de mai sus se scriu într'un cuvînt.

d. **Derivarea.** Compunerea cuvintelor se mai îndeplinește prin *prefixe* (particule adaose înaintea cuvintelor) ca: *supun*, de la *sub pun*; *cuprind*, de la *prind cu* etc.; ori prin *sufixe* (particule adaose la sfîrșitul unui cuvînt): *omenie*, de la *om*; *alergătură*, de la *a alerga*; *înverzire*, de la *verde*; *unire*, de la *unul*; *tutuire*, de la *tu*, etc.

Notă. — Analizînd cuvîntul *întotdeauna* găsim o întreagă dramă de limbă. Generații după generații au luat parte la ea, pînă ce cuvîntul acesta a ajuns în forma de mai sus, prin modificări de înțelesuri potrivite vieții trăite de ele, cu schimbări eufonice și estetice. Cuvîntul *una* din *întotdeauna*, arată, ca ori ce numeral, o determinare de existență. Prin adăogarea prepoziției *a*, se ajunge la o succesiune temporală cantitativă: *una a una*; apoi *de a una* ni învederează continuitate temporală: se duce *de a una*; tot *de a una* ni dă apoi o temporalitate modală: apa se scurge *totdeauna* pe unde își găsește loc; în sfîrșit, *întotdeauna* arată o temporalitate causală: *întotdeauna* vei reuși, dacă vei face lucruri bune.

Această modificare de înțeles e de natură socială, determinată de raporturile și relațiile dintre oameni.

De la noțiunea de *a cumpara* — cu înțelesul de *comparare* prin desfășurarea de raporturi sociale s'a ajuns la cuvintele: *cumpărător, cumpărătură, lucru de cumpărat*; avînd înțelesuri proprii. Verbele dau tonul în aceste formări de cuvinte.

Vom lua cîteva exemple pentru a arăta în acelaș timp cum unele verbe ne dau o întreagă gamă de cuvinte, uneori

cu înțelesuri complet modificate; care sunt sufixele și prefixele mai însemnate din limbă, și însfirșit cum trec cuvintele prin nevoi sociale, de la concepții de natură materială, la altele de natură sentimentală, spirituală, utilitară, morală, socială, etc. Acesta e un alt mijloc prin care neamurile omenеști, își făuresc mijloacele necesare, care sunt cuvintele, pentru a se ridica din ce în ce mai sus pe scara civilizației: de la *a asemăna* (activitate prin simțul vederii) se ridică la manifestări utilitare (comparare de obiecte utile); la manifestări spirituale, uneori de mare subtilitate — a compărării ideilor, dorințelor, aspirațiilor noastre — la manifestări de natură socială, asupra activității persoanelor și popoarelor în purtările lor sociale — uneori din istoria lumii. De la înțelesuri materiale, uneori brutale s'a ajuns la noțiunile cele mai vapoaroase: suflet vine de la suflu; virtutea de la virtus (putere); ajungându-se la cele mai înalte subtilități filozofice și teologice, pentru care materialitate de la început rămîne cu desăvîrșire înlăturată.

Filozofia limbii poate privi dar și idealizarea cuvintelor ca una dintre legile fundamentale ale limbii.

Prefixe și sufixe. Formarea cuvintelor prin prefixe și sufixe, completează și extinde înțelesul pe care îl au; îl limitează ori îl particularizează; îl opune ori îl neagă.

Sufixele au cea mai mare însemnătate în limbă, pentru că prin ele vorbirea capătă împlădierea de care are nevoie pentru a exprima toate modalitățile existenței și manifestărilor ei, precum și valorile de afecțiune și utilitate ce ele iau pentru om.

Pe cînd prefixele nu sunt de cît modale și spațiale, în scop de a particulariza o manifestare, sufixele dau toate nuanțele de existență și de valoare. Uneori, prin ele, manifestările iau forme stabile, de valoare caracteristică (măncare de la a mîncă; cugetare de la cugeta, etc.). Cu un cuvînt, sufixele mulțumesc mai toate cerințele vorbirii¹⁾.

¹⁾ Nuanțele pe care le pot da sufixele și prefixele în limba romînă ajung pentru unele cuvinte mai numeroase decît în ori ce altă limbă. Cităm cuvîntul *acru*, care dă prin sufixe și prefixe: *a se acri* (manifestare fenomenală), *acrire*, (modalitatea lui);

Aceasta face ca sufixele și prefixele să aibă în limbă un caracter bine determinat, să trăească prin înțelesuri proprii pe care le dau unor rădăcini de cuvinte.

Este drept că unele sufixe și prefixe și-au pierdut cu desăvârșire înțelesul, făcând trup cu rădăcina cuvintelor, cum s'a întâmplat cu vorbele: *capac*, *căpătăi*, *căpitan*, etc. toate derivate de la cap; dar atunci un alt sufix mai potrivit cu geniul limbii li-au luat locul. Așa s'a întâmplat de pildă cu sufixul *elniță*¹⁾, care de-

acrine, (rezultatul fenomenului) *acrișor*, *acruș*, *acrire*, (valori afective placute), *acriu*, *a se înăcri*, *înăcrire*, *acreată*, *înăcreală*, (valori afective și rezultate neplăcute); *a acri* (acțiune utilitară) *acritură*, (rezultat). *Acreată*, aplicat la stări sufletești: *a-i se înăcri*: *a-i fi acru*; *a fi înăcrit*, sunt de natură socială.

1) Gramatica nu se interesează de origina acestor sufixe. Notăm în treacit că rădăcina cuvintului *virtelniță* este latină (vertere), iar nu bulgărească cum pretind unii filologiști, care au dat o astfel de origină la o seamă de cuvinte din limba. numai pentru că le-au găsit și la Bulgari; ca și cuvintele *de*, *răsvățire* și altele. Pentru acest cuvânt găsim în dicționarul *Maxim și Laurian* — această însemnare: «cuvânt slav — însă din fericire de mult ieșit din limba noastră» (III, 493) — pe cînd în realitate cuvîntul trăește. Dacă niște puriști, cu multă știința de carte ca Maxim, goniau cuvintele românești — ce să mai zicem?

Vina acestei bulgaromanii o poartă, din pacate și unul dintre cei mai distinși filologi romîni — Al. Lambrior, care a luat o sumă de cuvinte schimonosite de Bulgari și de slavi în genere drept cuvinte originale.

Lambrior citează *güşkü*=gîscă, drept cuvînt bulgăresc (Carte de cetire pg. LIII) — pare că în Bulgaria au fost cele dintii giște (germanul *gans*).

Autoritatea de care s'a bucurat și trebuie să se bucure în multe privinți un Lambrior, a făcut să apară o sumă de filologi bulgarofili, care au luat stîlciturile bulgărești drept forme originale, iar cuvinte neaoșe românești, drept derivări.

Un exemplu concludent. În geografiile vechi, numele orașului *Botoșani* deriva de la *Batus-Chun*, șef de Tatari; azi el derivă după o filologie mai nouă de la un cuvînt bulgăresc schimonosit. Iată însă că aflu că la Curtea de Argeș se află o mahala a botoșarilor, în care se lucrau *botoașe* (un fel de încălțăminte de piele), cuvînt care pare alit de înrudit cu *bottes* francez.

Să fi luat Francezii cioboatele Bulgarilor, cum noi li-am luat giștile, cum Romanii li-au luat *virtelnița* și *răsvățirea*?! Sre-dețul Bulgariei e azi *Sofia*. Să fi luat Bulgarii, la rîndul lor înțelepțiunea dela Greci? *Da* are forme și în limba latină și în cea franceză. Tot așa *cadelniță* vine de la *cădi*, derivat și el de la *a cădea*. Sufixul *elniță*, neamplificat este *iță*, în fiind un adaos eufonic.

Cînd a fost vorba de a determina obiectul care servește la

termina natura unor obiecte utilitare, ca *virtelniță* *cadelniță* și altele două trei vorbe rămase în limbă cu această terminație înlocuită mai târziu prin altele: *suvelniță* devenit *suveică*; *scrumelniță*, *scrumieră*, etc.

De cele mai multe ori însă, sufixele își păstrează cu putere înțelesul lor, și numai prin ele anumite noțiuni pot fi determinate. Sufixul *ime*, din cuvintele *lungime*, *lățime*, *înălțime* etc., ni arată că însușirile, pe care le pot avea corpurile de a fi lungi, late, înalte, etc., sunt determinări constitutive. Sufixul *ime* arată tocmai acest caracter de constituire, facilitând activitatea noastră spirituală care se îndeplinește cu mult mai ușor când ne servim de abstracte. În geometrie vorbim de *lungime*, *lățime* și *înălțime* ca și cum ar constitui existenți de sine stătătoare.

Sufixele cu înțeles propriu sunt de două categorii: *generice*, ori *de particularitate*.

Sufixele generice sunt cele mai însemnate și mai întrebuințate în limbă, pentru că fac posibilă înțelegerea deplină în vorbire, arătând cu exactitate modalitățile statice și manifestările dinamice. Ele poartă în gramatică numele de articole, alcătuind flexiunea (declinarea și conjugarea) prin arătarea formelor pe care pot să le aibă vorbele. Prin aceasta se poate vedea că sufixele generice ajută la exprimarea lămurită a gândirii, fără să mai fie nevoie de cuvinte aparte pentru exprimarea genului, numărului, etc.

---

a clădi în biserică, nu a fost posibil să se împreune sufixul cu rădăcina și atunci s'a introdus un *n* eufonic (la unele cuvinte fiind așa numitul sufix *niță* (*bot*, *botniță*; *var*, *varniță*, etc.). Dar aceasta n'a fost de ajuns, pentru că a intervenit accentul de expresivitate, și atunci s'a mai introdus și un *l* înainte de *n* ajungându-se la cuvântul *cadelniță*, spre ex. În cuvântul *clopotniță* accentul nu putea să treacă de pe silaba *clo*, din cuvântul *clopot*, peste o altă pentru a se opri pe una de adaos. Numai în au dat posibilitate, ca accentul să rămână pe ultima silabă a cuvântului, *clopot*. Aceste schimbări eufonice sunt însă puține și fără de însemnătate în limbă. Cît despre slavul *că*, el e drăgălașul, *ică*: *catir-catirică*, ajuns *catircă*, pentru că Românului nu i-a plăcut să dea un diminutiv de afecțiune la *catrice* — și l'a scurtat.

Sufixele de particularitate dimpotrivă, completează înțelesul rădăcinilor cuvintelor, cu înțelesuri particulare. Ele constituiesc sufixele propriu zise, și se caracterizează prin aceea că poartă obicinuît cu ele o noțiune de valoare (plăcut ori neplăcut), ori de utilitate (folositor ori nefolositor).

Notă.—Cîteva exemple care arată în acelaș timp puterea cea mare pe care o au sufixele în limbă:

Cuvîntul argint (corp în natură) dă prin formațiune: a *arginti* și a *argintui* (activitate utilitară), *argintuire* (faptul utilitar), *argintuit* (modalitate sub care se prezintă un obiect), *argintar* (meșteșugar și negustor de obiecte de argint), *argintăreasă* (soție de argintar), *argintării* (obiecte de argint), *argintăriță* și *argintiță* (plantă). Formele *argintiu* (de colorarea argintului) și *argintos* (strălucitor ca argintul) au și un înțeles afectiv (poetic).

Cuvîntul alb: *albeală, albeață, albei, albicios, albiciune, albinu, albinet, albiar, albire, albișor. Albele* (zîne), *Alba* (nume de localitate și de animal), *albi, albit, albitură, albituri, albiu, albuț, albuș, albumină, albuminos, alburi, alburire, alburit, alburiu*; iar cu prefixul *în*: *înălbi, înălbire, înălbit, înălbitor, înălbitură.*

Cuvîntul bun: *bunătate, bunătăți, bunicel, bunicică, bunișor, bunuț, bunuță. Bunele* (Ielele), *bun* (persoană), *bunic, bunicuț, bine, binișor, binețe*; cu prefixul *în*: *a îmbuna, îmbunare, îmbunat, îmbunătăți, îmbunătățire, îmbunătățit, îmbunătățitor*; cu prefixul *ne*: *nebun, nebunie, nebuneală, nebunatic, nebunește, nebunariță* (plantă); cu prefixele *în* și *ne*: *a înnebuni, înnebunire, înnebunit, înnebunitor*; precum și o sumă de compuse ca: *a bine, în de bine, de a bine, bine de bine, bunăoară, bună seamă, binefacere, binefăcător, binevoi, binevoire, binevoitor, bunăvoință, bunăvoire, bună vestire, bună cuvîntă.*

Toate aceste forme alcătuesc familiile de cuvinte, prin adăogarea unei terminațiuni la rădăcină.

Formarea cuvintelor prin sufixe și prefixe sunt supuse la anumite reguli ale limbii.

1. DERIVAREA SUBSTANTIVELOR: După arătările filologiei, după cum e și logic și natural, substantivele sau

format din adjective și uneori din verbe, pentru a arata modalitățile de existență și de manifestare a ființelor. În adevăr, în limba sanscrită care a fost baza limbilor Indo-europene, substantivele *soare*, *cal* înseamnă *strălucitorul*, *iutele*, etc.

Substantivele din acest punct de vedere se împart în două clase: primitive și derivate.

Prin substantive primitive se înțeleg acele care arată nume de fenomene, corpuri și animale a căror numire este determinativă, fără adaosuri la rădăcină.

Desigur că aceste cuvinte sunt și cele mai vechi în orice limbă, fie că au fost concepute de un popor, moștenite, ori împrumutate.

Substantive derivate se chiamă acele pe care limba le mănuește prin sufixe și prefixe adăose la rădăcini stabile.

Gramatica se ocupă de aceste substantive derivate din punct de vedere al chipului cum ele se determină prin adaosuri la formele primitive.

Substantivele derivate pot fi *concrete*, când arată determinări de existență, și *abstracte* când arată caracterizări de existență ori de valoare. Ele mai pot fi concrete — abstracte, intermediare între concrete și abstracte pure ¹⁾.

I). *Substantivele concrete pot să derive:*

a) din substantive primitive:

1. *prin prefixe: mono* (unul singular), *bis* ori *bi*

¹⁾ Deosebirea dintre concret și abstract este cu totul convențională.

Limba arată că trecerea de la concret la abstract se face pe nesimțite. Concret se numește pe drept un anumit *cal*, spre exemplu. Dar tot cuvântul *cal* este și abstract. Cele ce urmează arată această trecere cu adaosul că derivările de cuvinte au o anumită lege a lor: de la adjective concrete derivă substantive concrete, apoi verbe de aceeași natură. Acele derivări însă pot lua prin extindere un înțeles spiritual, utilitar ori social, determinând la rândul lor alte derivări de aceeași natură.

care înseamnă *doi*, de două ori; *trei*, *tri*, însemnând *trei*, de trei ori; *centi*, — o sută, al o sută; *deca*, zece; *hecto*, o sută; *chilo*, o mie; *miria*, zece mii; *deci*, a zecea parte; *centi*, a suta parte; *mili*, a mia parte; *exa*, șase, *octo*, opt, *nona*, nouă etc. ¹⁾.

Notă. — Toate aceste prefixe arată o constituire cantitativă: *monosilabe*, *monoton*, *monoteism*; *biman*, *biped*, *binoclu*, *bigamie*; *trifoi*, *triunghi*, *trimestru*; *centenar*, *centigrad*; *decalog*, *decagon*, *decagram*, *hectolitru*, *chilometru*; *decigram*, *centilitru*, *milimetru*; *exagon*, *exametru*, *octogon*, *nonagon*.

Prefixele: *anti*, cu înțeles de înainte ori opus; *con*, cu, împreună; *supra*, deasupra; *circum*, împrejur; *pre*, înainte; *epi*, deasupra; *peri*, împrejur, *post*, după; *trans*, dincolo de; *contra*, opus; cu toatele arătând spațialitatea: anticameră, antipod, antisemit, antipapă, antipirină; conșcolar, compatriot; suprafață, suprastructură, suprataxă, supraom, circumscripție, circumstanță, circumvoluție; prefață; epidermă; perimetru; postscriptum; Transilvania; contra otravă; contra amiral, contra anchetă, contra marcă.

Prefixele: *anti*, *supra*, *circum*, *pro*, *post*, *trans*, *contra* sunt de origină latină; *epi*, *peri*, de origină greacă.

Alte prefixe: *orto*, drept: (ortodoxie, ortografie) *pan*, tot, întreg: (panteism, panslavism) *foto*, lumină, (fotografie, fototipie), *idro*, apă: (idografie, idrofobie), *proto*, întâiul (protoplasmă, protosulfură) *para*, dincolo de, potrivnic, (paratrăsnit, paradoxă, paragraf), *peri*, împrejur (perimetru, perifrază) *tele*, iute (telefon, telegraf), *dis*, (separație, diferență (discordie, disonanță) *dia*, prin (diametru), *sin*, cu (sinteză, simfonie) *a*, fără (aton), *ob*, împotriva (obstacol, obștie, obrăț, orindă), *bio*, viață (biologie biografie), *loco* (locomobilă, locomotivă, locotenent) *super*, pe deasupra (superstiție) *de* (detunare, devălmășie); *para* (paraleu)

Prefixele: *pro*, pentru; *vice*, în loc de; *arhi*, peste; *sin*, sfânt, *sub*, dedesubt, sînt întrebuințate numai pentru funcțiuni sociale: proconsul; vicerege, vicepreședinte, viceconsul; arhiepiscop, arhiereu; sînmedru, sînziene; subofțer subchiriaș, subsol, substanță.

¹⁾ Prefixul *tri* este românesc, celelalte sunt latinești și grecești.

2). *prin sufixe*, arătînd caracterizări și determinări de existență, constituire (naturală și materială), precum și de manifestare (naturală și ocupație):

*ar, are, ară; er, eră; or, oară; on; ic (ică, nică, că, uică, iche); is, iște; iță (liță, niță, elniță), ai, ae; oi, oae; ușă*¹⁾.

următoarele sufixe arată și proveniența:

an, ană (ancă, încă), ină eni; ez, eză; ot, escu,
unele arată numai ocupația:

aș, ant, it, ist, giu.

Unele din aceste sufixe arată o determinare ori o caracterizare adjectivală, ceea ce evidențiază că substantivele primitive au căpătat mai întîi o formă adjectivală.

Fenomene în natură: măzărice; ariniș, (nisipiș), pietriș, bălțiș; ariniște; apărae, băltărae, focărae.

Fîința organică: prundar, cocoșar, prepelicar, smeurar, scorumbar, cocor; mierloi, rățoi, vulpoi, păpușoi; căpușnic, epuroaică, șerpoaică, orzoaică; bivoliță, urechelniță; cocoară; găinușă, cătușnică, catîrcă; curcan, gîscan; barbișon; căpătîină; cuculeasă (euculiță); gălbinare, grumăzare; brădiș, aluniș, păiș, tușiș, frunziș, păianjiniș, albișiș.

Viața utilitară: albinar, lingurar, mînzărar, argintar, olar, cărbunar, pescar, morar, grădinar, coșar, coșărar, bucătar, ciobotar; fochist, mașinist, biciclist; albier, făclier, oier, bărbier, armurier, abager, bolnicer; lingurăreasă, argintăreasă, morăreasă (ocupațiuni omeneste); frunzar, gurar, pieptar, blidar; genuncher, lăicer; rogojină, stupină, porcîină, cafeină; brătară, bombonieră, compatiere; ciainic; păcorniță (obiecte utilitare); diștar, degetar, cuțitoae, căpătăi, (instrumente), Ursan, Florian; Ursana, Sîmbotina, Floraea, Lunaea; albînărit, oierit, pomărit; iniște, cînipiște, trifoiște.

Viața socială: Basarabian, Romașcan, Bucureștean, Rîmlean, Abrudean, African, pămîntean, sătean, castelan, mărghinean, codrean, orășan, oștean; Căineni; mocăneasca (joc),

¹⁾ Sufixe în paranteză sunt forme eufonice.

Romîncă, Olteancă, țărancă, curteancă; Francez, Albanez; Gri-gorescu, arăpoaică, albaneză. (origina); academician, fizician; bibliotecar, cărturar, conferențiar, ziarist, biolog, (viața cul-turală), Candiot, Rumeliot; aghezmătar, acatestier, arhonda-ric, preoteasă (v. rel.); cimpșer, flașnetar (v. art.); pahar-nic, împărăteasă, boieroaică, jupâneasă, temnicer, mahala-giu, bragăgiu, (v. pol.); alvișar, argintar, brînzar, berar, portar, birjar, bancher, caretaș, căruțaș, birtaș, bărdăș, cafe-nea, barcagiu, cafegiu, lampăgiu, farmacist, comerciant, fa-bricant; (viața economică).

Sufixe arătînd mulțimea și mărimea :

ie (rie); ime (rime) arată mulțimea cantitativă, ori mul-țimea de componență.

et (it, eturi), arată natura cantitativă.

Fenomene în natură: apărie, focărie, prăfărie, zi noptime.

Ființa organică: brădet, nucet, pomet, femeet, băbet, bă-băret; păsărimă, bărbățime, broscărimă.

Viața utilitară: aurărie, cășărie, cărămidărie; vinet, brînzeturi; aurărimă: cărămidărie, grădinărie, bucătărie, ru-fărie, pomărie, doctorie, borfeturi, alămuri.

Viața socială: boieret, coconet, boierime, arăpime, ome-nime, (v. naturală și politică); bănet, argățime; sticlărie, be-rărie, băcănie, dogărie, tutungerie, ceinărie, moșie (v. econ).

Mărimea mai este arătată prin diminutive, dimi-nutive augmentative și augmentative.

Diminutivele se pot împărți în utilitare, afective și emoționale. Unele dintre ele și-au pierdut înțelesul lor de micșorime.

Diminutivele utilitare primesc sufixele :

aș, (eș, iș), așcu, uș, uț, ușă, ișă, pentru masculin, și ușă (ușcă), ișă, (elniță, nișă, lișă) ușă (cuță) pentru feminin, indiferent de natura ființii :

Nouraș, pîrăiaș, copilaș, bivolaș, bondăraș, cărbunaș, trandafiraș, toporaș, ciocănaș, castronaș, cimpoiaș, bastonaș, scăunaș, salonaș, vaporeș, creionaș, autoraș, coconaș, pușcas; desiš, bătrînîș, profesoraș, nuntaș, slujbaș, cetaș, Ionaș, Du-mitrașcu, Gheorghieș, enoriaș, arendaș, bogătaș; deluș, lăcuș, bouș, cucuș, acuș, căruș, bănuș, drăcuș, frățuș, Petruș, bădișă, Ionîșă, Gheorghităș; bărbătuș, picioruș, ghețuș, măgăruș, lem-

nuș, smeuruș, albuș, păruș, pieptenuș, Tărcuș, Angheluș, Ursan, Epurean; căldărușă, țepușă, mănăușă, mărgelușă, ulcelușă, biciușcă, rățușcă, băbușcă, femeiușcă, Anuța; fetiță, copilă, oiță, codiță, gurită, urechelnită, bubiță, limbariță, fălcarită, bolesniță, albină, alună, lămăiță, degetărită, (plantă) săpunărită, (plantă) Surita, Corbiță, betiță, cheiță, lădiță, porțiță, punguliță, cadelnită, boltiță, brăzdiță, acarniță, botniță, alviță, vorbuliță, văduviță, călfăiță, jupăniță, chelăriță, morăriță, croitorită, botelnită, chibritelnită, coșniță, șurupelniță, sluguliță, școlăriță, casieriță, tâlhăriță, Marita, vilceluță, păraluță, cutiuță, cafeluță, cămăruță, bisericuță, Ilenuța.

Diminutivele afective primesc sufixele:

el, ic (ec), ică, ici la masculin; *ică (ică, nică, uică, rică, ișcă, eică, ca)* la feminin; arătând în acelaș timp ceva mic și afecționat.

O afecțiune mai deosebită se arată prin sufixele: *or, (șor), oară* (șoară).

Nourel, bulbucel, arborel, berbecel, pînticel, ghiocel, agrișel, bățel, bătrinel, brotăcel, cărbunel, blidicel, bonețel, cofăel, Dumănel, Muhurel, feciorel, Ionel, Tudorel, suflețel, bărbățel, cumișel; popic, vîntic, năsic, ciotec; Costică, Ionică, bădică, pieptenic, corbici, gădilici, nopticică, fetică, ploicică, săricică, petricică, argintică (plantă), bucațică, alunică, albinică, cărniceică, bombonică, melițuică, mărgică, jucărică, luntricică, cărticică, morișcă, giubeică, jucărie, cărțulie, livezuică, cămășuică, Joica; băbulică, mămulică, mămăica, Anică, felioară, grămajoară, Marica.

Riușor, delușor, peștișor, oușor, pușor, ochișor, trupușor, cucușor, boușor, untișor (plantă), somnișor, cărucior, pătișor, borșior, vinișor, acușor, frățior, Petrișor, Nicușor; apușoară, stelișoară, lăcrămioară, pomușoară, scînteioară, buzișoară, inimoară, corăbioară, donicioară, căscioară, vitișoare, țarișoară, măicușoară, Lunioară, Mărioară, surioară, dracușor.

Diminutivele emoționale se exprimă prin sufixele:

ean, eană întrebuintate rar: *boulean, cărulean sătulean, cuculean, frunzuleană*.

Diminutive augmentative, în ordinea caracterizării augmentative, sunt următoarele, cu observarea

că unele dintre ele, privind persoanele, sunt pejorative, iar cele în *andru* au un caracter emoțional:

eș, eșă, (eașă, ișă, ea); *ac* (ag), *acă*, *ec* (eci), *oc* (og, oagă), *uc* (ug), *ucă*, *ache*; *an. ancă*; *ui* (ei); *andru* (andră):

brăduleș, copileș, bouleș, cuculeș; hornet, arculeș, săculeș, drumuleș, drăculeș, ursac, băltac, huceag, brotac, moșneag, sulac, măiag, palmac, drumeag, rusac, poleac, babacă, făgucii, mînzoc, piciorog, ghemotoc, fătoc, tăpuc, buturug, funduc, frătuc, tătuc, Petrache, Ursache, colțan, căpcean, băețean, juncan, șoiman, sătucean, gugiuman; brădui, cofei, grindei, Negrei, Corbei, Lupei, Hulubei, Mindruca, grecotei; băețandru, copilandru, puiandru, cățelandru, flăcăoandru; strungăreață, coșăreață, săcotei, vîlcea, alunea, covățea, fâlcea, fîntînea, mielușea, săgețea (pl), șanțuleș, tăpăloagă, grămăjue, fătoc, băbucă, mămucă, băbană, fetișcană, codancă, băbue, păsăruș, cămășue, ferestruș, cetățue, copilandră, puiandră.

Augmentativele cu înțeles în general pejorativ în ordine progresivă:

ea, ilă, olea, au, oi, oaică:

buftea, burtea, cornea; frățilă, cornilă, Vulpilă, Zorilă, Gerilă, Serilă, Stănilă; năsoilă, socrilă, năsolea, burdulea, Cerbolea, Marțolea, Lupea, Corbea, codău, băltărău, băltău; șiroi, bucătoi, bucătoaică, cepoi, căloi, băețoi, buboi, momițoi, Ursoi, brăsdoi, căldăroi, măturoi, căroi, văduvoi, țărănoi, Bulgăroi, tălhăroi; fătoi; bărbătoae, cămeșoi, scăunoae, brînzoaică, furcoae, cerboaică, Turcoaică, smeoaică, doftoroae, Davidoae.

b) *din adjective*: derivă unele substantive determinate prin anumite calități. În genere însă, toate adjectivele au posibilitatea de a fi articulate.

Sufixele:

og, ug; uș, ai, ad, eșă, escu, ești, ache, oaică, ele, (ea), an, eală, ei, ică, uci, oci, ișă, cu înțelesurile lor ca și la derivările din substantive:

Ființa organică: sbirciog; albuș, gălbenuș, putregai, muncegai vînațae, măruntae; tineretă, bătrîneță, cărunteță, galbenele, (pl) Negroaică (pl) verdeță.

*Viața afectivă: fudulache; vicleșug, prieteșug, mîndru-
liță, drăguliță.*

*Viața utilitară: Ochășica, Vinețica; Albuea, Plăvaea;
Grivei; Golea; Suran, Prian; murgoci, Tărcuci, Negrilă,
mîndrilă.*

Viața socială: Albescu, Albești, surdilă.

c) din verbe:

*Sufixele: ar, er, or, (oare, are), ic, ică (ici, ice);
ău, et, ită, oi, uș, ei, ită, ea, eală, ime, ilă, înt, inte,
easă, ie, ag, iș, ină (cu înțelesurile arătate).*

*Fenomene în natură: ninsoare, alboare, Ningău, arșită,
burniță; sunet, vuet, trăsnet; întunecime, răceală, alunecuș,
urcuș, picuș.*

*Ființa organică: cufundar, privighetoare, turturică,
pitulice, ciocănițoare, lipitoare, licurici, plesnițoare (pl) fapt-
nic (pl) năvalnic (pl), usturoi; umblet, luminiș, acoperiș.*

*Viața afectivă: zîmbet, plîns, rîset, bocet, răcnet, foș-
net; sucilă.*

*Viața utilitară: muncitor, croitor, vînător, culegător,
cărăuș; Ciulei, Boldei; băutură, topilă, tocilă, vopsea; aco-
peremînt, îmbrăcăminte, încălțăminte; culcuș; spălător, lumi-
nător, apărătoare, tocitoare, luminare; astupuș; tăiuș; sucitor,
mustitor, rășchitor, încuetoare, frigare, mestecău, pisălău;
zurgălău; sădiș, măciniș, tăiș, înveliș, acoperiș, crestuș, astu-
puș; cosolină, răzueală.*

*Viața socială: profesor, desenator, profesoară; antre-
penor; pictor, sculptor; comandor, controlor; dictator; sfet-
nic, birnic; pîndar, străjer, croitor, cusutoreasă, spălătoreasă;
croitorie; mulțumită, rămășag.*

II. Substantivele abstracte s'au format, după cum arată limba, prin adăogarea unor anumite sufixe la rădăcini de noțiuni concrete de constituire ori de manifestare fizică, mai tîrziu la unele rădăcini de noțiuni abstracte.

Substantivele abstracte derivă:

a) de la substantive:

*Efecte îndeplinite: ență, fobie, logie, grafie, tomie, metrie,
nomie, gonie, dezie, stație.*

Stări realizate: ie, enie, at, ate.

Stări realizate în anumit scop: ură, ism, aj, adă, ic.

Viința organică: copilărie, bărbăție, fetie, chelboșie, viate, capilaritate, corpolență, somnolență;

Viața afectivă: dușmănie, omenie; bestialitate, umanitate; idrofobie; hagealic; eroism, alcoolism.

Viața spirituală: cărturărie; cauzalitate; biologie, farmacologie, sociologie, ideologie; geografie, etnografie, biografie; anatomie; geometrie, agronomie, cosmogonie; geodezie; aerostație; autropomorfism, materialism, atomism.

Viața utilitară: călărie, ciobănie; armărie; agricultură; cartonaj.

Viața socială: căsnicie, rudenie; burghezie, boerie; împărăție; biurocrație; frăție, filantropie, anarhie; furcărie, gazețarie; preoție, apostolie, păgînie; patriarhat, apostolat, sindicat, califat; vecinătate, străinătate, criminalitate, fraternitate, formalitate; avocatură; sacrilej, privilej; formalism; americanism, bizantinism, boierism, cavalerism, femenism, banditism, civism, comunism, romantism; bastonadă.

Viața economică: argăție, negustorie, cărnățărie, arendașie, bănărie, agenție, telalic; agiotaj, camionaj; mercantilism;

b) *de la adjective (dintre care, unele, derivă și ele la rîndul lor din verbe):*

Efecte îndeplinite: ală, une, (ciune) eță, enșă,

Stări realizate: adă, ie (enie), ime.

Stări realizate în anumit scop: oare, ic, ate.

Viața naturală: voinicie, nebunie, muțenie, cărunție, ciacîrie; agerime, cruzime, iuțime; golicciune, slăbiciune, uscăciune, moliciune, vioiciune; adolescență, șiretlic, aciditate, porozitate, greutate, combustibilitate; strîmtoare.

Viața afectivă: acreală, negreală, iuteală, fierbințeleală, măreție, veselie, îndărătnicie, lăcomie, dragălășenie, cucernicie, ciudățenie, grozăvenie; înălțime, grosime, rărime, tărime, mulțime, albime, asprime, fragezime, întregime; singurătate, pustietate, bunătate, răutate albeață, dulceață, frumuseță.

Viața spirituală: atenție, cumînție, cumînțenie, nerozie, șiretenie, prostie; amănunțime, amplitudine, similitudine; înțelepciune, deșertăciune, elocvență, banalitate, absurditate, complexitate.

Traiul personal: anostie, ștreqărie, bucherie; corectitudine, prudentă, consecvență, adversitate, castitate.

Viața utilitarie: hărnicie, murdărie, siguranță, activitate.

Viața socială: fudulie, mișelie, prietenie; văduvie, nos-timadă, aroganță, caraghiozlic; nouitate, celebritate, creștină-tate, dreptate, afabilitate, blîndeță.

Viața evonomică: avuție, datorie, bogăție; sărăcime, eștinătate, scumpătate, insolvabilitate.

Notă. — Aici apare deosebirea dintre *ie* și *une*: manife-stare (stare realizată) manifestare (efect îndeplinit); ambiție, ambițiune; avuție, avuțime, etc.

c) de la verbe. Substantivele verbale arată natura, efectul și stările realizate prin manifestările ființilor, prin:

Sufixe: *are, ere,* (formele infinitivale ale verbelor) arată natura de manifestare:

anță, ență, ul modalități de manifestare,
ție modalități de manifestare în anumit scop,
eală, ință, une, ciune, ute, ite, ficiu, efecte îndeplinite,
ie stări realizate,
oare, ură, ent, ism, stări realizate în anumit scop.

Ființa naturală: mîncare, bere, ajungere, betegire; coexis-tență, coincidență, aparență; abureală; arsură.

Ființa organică: alunecare, abținere, suire, coborire; amorteală, ariceală, bilbăială, cărunțeală; amețeală, clipeală, osteneală, repezeală, umezeală; aprinsoare, prinsoare, sudoare, duhoare; alunecătură, înghițitură, băutură, apucătură, no-ctambul, slăbiciune.

Viața afectivă: ahtiare, amirosire, abnegație, minunăție, dorință, năzuință, silință, voință, suferință, bizuință, puțință, nevoință, afecțiune, afectațiune, aspirațiune, plînsoare, sim-țămînte, amărăciune.

Trai personal: afectare, abuzare, ajunare, anostire, plic-tisire, aplicație; competență; momîțarie, beție, pățanie, ară-tanie, bravură.

Viața spirituală: cugetare, chibzuire, gîndire; aproxi-mație, numerică, concordanță; chibzueală, procopseală; știință, cunoștință, credință, accepțiune, afirmațiune, dicțiune; învă-țătură, scriitură, scriptură; învățămînt; criticism, deceptionism, preambul, accepție, argumentație, deșertăciune.

Viața utilitară: adăogare, adaptare, afumare, alegere, aprindere, acoperire, acrive, alcătuire; alcătueală, fătuială; olosință, trebuință, locuință; ascensiune, stricăciune; călătorie;

măsurătoare, ascunzătoare; lovitură, adăpătură, adincitură, dăltuitură, împuşcătură, secerătură, scuturătură, îngrăşăminte;

Viaţa socială: afirmare, abdicare, acceptare, acuzare, admitere, ascundere, asuprire, asurzire, atribuire; absenţă, asistenţă, decadentă, alianţă, corespondenţă, corigenţă, asociaţie, abdicatie, contravenţie, coaliţie, administraţie, autozizaţie, audienţă, fortificaţie, conciliabul; cuviinţă, ajutorinţă, fâgăduinţă, cădiniţă, adevărinţă, asociaţiune, admisiune, înşelăciune, mediaţiune, consultaţiune, rugăciune; ştiute, auzite, vorbite; sacrificiu, smerenie, cădenie, spovedanie, blagoslovenie, sfintenie; căsătorie, cununie, amnistie, calomnie; zicătoare, ghi-citoare; sărbătoare, descălicătoare; amăgitură, comunicatură, candidatură, dictatură, batjocură; legămînt, aşezămînt, jură-mînt, rugămînt; păcălitură, alintătură, tămietură.

Viaţa utilitară: cumpărare, vindere, arvunire; concu-renţă, compensaţie; cumpărătură, abonament, scăzămînt.

d) derivate din pronume:

Sufixul: *ism* (natura manifestării):
egoism, altruism.

e) derivate din numerale (modalităţi):

Sufixul *ism*:
dualism, monism;
aş:
sutaş.

2. DERIVAREA ADJECTIVELOR. Ca şi substantivele, adjectiv-tele au mai multe feluri de derivaţiuni, după natura lor. Adjectivele derivate pot arăta constituirea ori ma-nifestarea.

a) prin prefixe:

Cel mai uzitat dintre prefixele pentru adjectivele derivate din verbe sunt cele de negaţiune: *ne*, *i*, *in*: neîntărit, nespus, neauzit, nepoftit.

De la adjective: *nebun*, *ireligios*, *impropriu*, *in-conştient*, *inegal*, *neînflorit*, *neîntreg*.

Se mai întrebuiţează prefixele *stră*: *străbun*, *stră-moş*; *cu*: *cuminte*; *con*: *contemporan*, *coproprietar*; *bis*: *bisanul*; *extra*: *extraordinar*; *anti*: *antialcoolic*, *anticonstituţional*; *teo*: *teocrat*, *teolog*; *super*: *super-*

ficial, superlativ; prea: precurată, preamărită; loco: locosiitor;

b) prin sufixe:

I. **Adjective derivate din substantive.**

a) *de constituire:*

Sufixele: esc, es, ic, at, ut, al, ol, eu, eș arată natura constitutivă, origina, modalitatea și felul de manifestare;

fer, arată conținerea;

form, oid, arată forma;

el, este diminutiv de culoare, formă, mărime;

au, iu, iv, av, os, ent, eș sunt diminutive augmentative;

at, ot, ou, sunt augmentative, cu înțeles pejorativ.

Ființa naturală: pămîntesc, cîmpenesc, rodnic, brumatic, iernatic, cubic, rombic, caloric, carbonic; acetat, carbonat; amoniacal, material; cretaceu; aurifer; cloroform, aeriform, cristaloid.

Ființa organică: bărbătesc, femeesc, broștesc, bondăresc, omenesc, porcesc, harbuzesc; femeetic, lunatic; cornut, abdominal.

Viața afectivă: arabescuri; nebunatic, firetic; jalnic; dornic, acrobatic; aurel, brumăriu, roșiu, argintiu, arămiu, trandafiriu, mijlociu; costeliv, scîrnav, gălbigos, gălbinișos; coadeș, coarneș, frunteș, ținteș, oacheș, chipeș, foaleș, gureș, culpeș, confortabil; corpulent, pizmătăreț, pădureț, lumetș, bălăreț; hoțoman, burtucan; îmbelșugat, împizmat, înfumurat, înspicat, înfinat, îmbujorat, barbat, arcat, catifelat, bubat, găranat, brumat, codat, urechiat, gunoiat, gulerat, patriot; bucăldău.

Viața spirituală: sufletesc, cărturăresc, îngeresc, Dumnezeesc; algebric, aerostatic, biografic, atomic.

Travul personal: alcoolice.

Viața utilitară: ciobănesc; farmaceutic; agricol, viticol.

Viața socială: arăpesc, moldovenesc, călugăresc, arhieresc, bisericesc; casnic, fățarnic, obraznic, aristocratic; mormîntal.

Viața economică: argătesc, bănesc, brașovenesc; datornic, cămătaric; comercial, vamal; adulterin.

b) *de manifestare:*

Sufixe: *ic, og, uc, fil, al, it, ar, er, ist, ism,* arată caracterizări de manifestare;

an, in arată proveniența;

al, ent arată modalități de manifestare;

aș, este diminutiv;

ac, aci, iș, iu, os, sunt diminutive augmentative;

at, ut sunt augmentative.

Ființa naturală: *fosforescent, deluros, apos, rîpos, călduros, aburos, arsenios, albuminos; costiș;*

Ființa organică: *cornar, somnolent, gutural, timpuriu, bărbos, bărbătos, ciotoros, mustos, ochios, somnoros, vermănos, ghebos, burtoș, cărnos, măluros; boleac.*

Viața afectivă: *dornic, uituc, îngîndurat, vizual, caricaturist, tembelism, pofticios, fioros, ghebos, nărăvas, pizmaș, pălîmas.*

Traiful personal: *bandit, fetit; aventurier, chefliu, pomanagiū; besericos, boieros, milos, fricos, norocos, drăcos, copilăros, lenevos, robaci.*

Viața spirituală: *cabalestic, bibliofil, adverbial, fundamental, spiritual, anatomist, jurist;*

Viața utilitară: *alimentar, industrial, ceramist; rotaș, brăzdaș, lăturaș.*

Viața socială: *șăgalnic, cucernic, anarhic, juridic, birocratic, apocaliptic; pisălog, concordat, complimentat; dijmarit, ceremonial, censorial, directoral, confesional, constituțional, episcopal; săptămînal, bestial, apusan, răsăritean, alpin; disciplinar, consular; cireșar, brumar, verbal, condițional, banal, magistral, regal, profesoral, bonjurist, alarmist, tărănist, naționalist, zestimist, formalist, comunist; cinism, ortodoxism, obsolutism; duelgiu, reclamaģiu; cuvîncios, bādărănos, arģagos, mincinos, omenos, gonaș, fruntaș, codaș, buciumaș, buclucaș, ciomăgaș, pungaș; limbut.*

Viața economică: *gheșeftar, comercial, capitalist; chili-pirģiu, cîștigos, bănos, păģubaș, arendaș.*

II. Adjective derivate din adjective:

Toate adjectivele derivate din alte adjective sunt de natură diminutivă ori augmentativă. Ele sunt de constituire și de manifestare.

a) de constituire:

Sufixele: ic, el, ea, ică, sunt diminutive; *ac, ag, aci, oc, og, uc, ug, an, un, or, aș, eș, uș, ică, ei, iu, iv, ai, os*, sunt diminutive augmentative; *oi, ău*, sunt augmentative:

bătrânic, roșiatic, singuratic, subțiratic, molatic, nebunatic, mititică, mititea, frumușică, mîndrulică, drăgulinică; ciutac, scurtac, crudac, iutac, stîngaci; slăbănog, bontorog; grăsuc; bătrînel, bătrînică, ușurel, ușurică; mititel, multiceț, albăstrel; albior, mărișor, mulțișor, bunîșor, drăgușor, limpegior; golaș; mărunțiș, ascuțiș, măreț, albineț, lungăreț, mălăeț, murguleț; năltuț, nouț, bunuț, prostuț; gălbui, căprui; știrbei; amăriu, acriu, murgiu; uscățiv, ciumpav, voinicos, răutăcios; roșcovan, grăsun, gogoman, golan, grosoman, grosolan; mutălău, tontălău!

b) de manifestare:

Sufixele: ic, (ică) sunt diminutive; *an, eș, uș, iș, esc, or, os, ac*, sunt diminutive augmentative; *oi, ilă*, sunt augmentative:

furtunatic, mutulică, golăneț, drăguleț, călduț; drăguț, ponciș; mișelesc, bătrînesc; repejior; albicios; acricios, amăricios; drăgulean, beșivan; prostac, prostănac, vioi, nebunilă.

III. *Adjective derivate din verbe.* Aceste adjective sunt numai de manifestare:

Sufixele: ar, are, or, ut, aș, at, et it, (aceste trei din urmă sunt participii verbale), *ic, av, iv, ibil, eu, iș, al, abil, ant (ent) ist, eș*.

Ființa naturală: circular, acumulator, accelerat, agregat, bălângănit, amurgit, consecutiv, alternativ, combustibil, eruptiv, conductibil, maleabil; absorbant, dizolvant.

Ființa organică: sugare, arzător, aprinzător; mergător, împungător, văzător, pascător, fătătoare, acățător, împungaș, crăcănat, lătrat, cîntat, boldit, aricit, bilbit, amortit, blegit.

Viața afectivă: amăgitor, asurzitor, iubitor, abținut, digestiv, caduceu; mucețit, băut, crescut, năvalnic; bolnav, gîngav, plăcut, durut, dornic, amăgelnic; meditativ, adorabil, colorit, calmant, atenuant, abondent, aparent.

Viața spirituală: adevărat, deosebit, perceput, priceput,

relativ, calificativ, imaginativ, aproximativ, acuzativ, descriptiv, comparativ, explicativ, accidental, accentuabil, inteligibil, analist, coexistent.

Traiful personal: sgîrcit, codelnic, bețiv.

Viața utilitară: mulgare, legător, legătoare, aducător, agricultor, ascensor, păgubitor, alcătuitor, agonisitor, cărător, cioplitoare, alăturaș; aclimatizat, săpat, călăreț, agonisit, curățit, acrit, acoperit, aurit, așternut, trainic, sportic, arabil, curabil, amăsurabil, înlăturabil, locuibil.

Viața socială: demisionar, fugar, alegător, luptător, amenințător, adulator, făptaș, ucigaș, vinovat, jurat, ascultat, ajutornic, asuprelnic, adoptiv, cumulativ, coercitiv, deliberativ, agresiv, administrativ, comemorativ, augural; compatibil, admisibil, corigent, oponent, concurent, adresant, opozant, condamnat, batjocoritor, acuzator, acompaniator.

Viața economică: consemnatar, ajutorat, cerșitor, administrator, abonat, morărit, dijmărit, avut, achizițional, plătibil.

Sufixe: eș, uș, el, sunt diminutive; or, ie, ici, iu sunt diminutive augmentative; os, aci, ău sunt augmentative:

săltăreș, cîntăreș, vorbăreș, poftăreș, lucrăreș, purtareș, călăreș, gustăreș, îndrăzneș, citeș, cuvîntăreș; sărăcut, sugărel, însurășel; tiritor, lingușitor, povățuitor, ascultător, sprijînitor, calculător, botezător, cumpărător; prăvălatic; lipici, păcălici, gîdilici; timpuriu, arzulu;

luminos, scelipicios, călduros, mîncăcios, sănătos, dureros, amoros, armonios, mînios, bucuros, gustos, arătos, schimbăcios, lăudăros, calicos; chitaci, fugaci, hrănaci, tălmaci, cîrpaci; alergău, lingău, mîncău.

III. Adjective derivate din adverbe.

Sufixe: at, ic, or, aș:

îndărătnic, îndelungat, binișor, înaintaș.

IV. Adjective derivate din numerele.

Sufixul ist:

dualist, unitarist.

3. DERIVAREA PRONUMELOR: Unul singur, diminutiv *mătălușă.*

4. DERIVAREA NUMERALELOR: (substantivale).

Sufixul ime:

unime, doime, zecime, miime.

5. DERIVAREA VERBELOR: Verbele se bucură și ele de o sumă de derivațiuni. Nu putem însă considera ca derivate de cît acele verbe a căror proveniență nu rămîne supusă îndoelii. De pildă, verbul *a îmblînzi* vine de la *blind*, căci noțiunea de a îmblînzi nu putea să se formeze de cît pe baza unui substrat. Dimpotrivă, nu putem spune că verbul *a roși* vine de la *roș*, pentru că această coloare apare în natură sub ambele forme: de modalitate a ființii cît și de manifestare.

I. Verbe derivate din substantive. Aceste verbe nu pot lua forme de cît de conjugarea a doua și a treia, pentru că noțiunile rămîn răstrînse la înțelesul pe care îl au substantivele de la care derivă anumite verbe.

Avem pentru conjugarea II-a verbele: *a înciuda*, *a decapita*, *a ilumina*, *a îmbelciuga*, *a buciuma*, *a fuma*, *a afunda*, *a alătura*, *a lăuda*, *a idealiza*, *a împăca*; pentru conjugarea a III-a: *a îmboboci*, *a înlemni*, *a îmbucătăți*, *a cătrăni*, *a îmboldi*, *a îmblăni*, *a împodobi*, *a băci*, *a împămînteni*, *a împuternici*, *a învrăjbi*, *a cămătări*, *a pipernici*, *a prăfui*, etc.

II. Verbe derivate din adjective. Și acestea nu pot fi de cît de conjugarea a doua ori a treia:

a schiopăta, *a înălța*, *a înduioșa*, *a strîmta*, *a eterniza*, *a importuna*; *a acri*, *a îndeplini*, *a inova*, *a îndeplini*, etc., *a cîrni*, *a lungi*, *a schiopăta*, *a îmblînzi*; *înduioșa*, *înfrăgezi*, *lărgi*, *înăcri*, *înălbi*, *împrospăta*, *îndeplini*.

III din alte verbe:

a) prin prefixe determinînd modalități de mișcare (acțiune, activitate, înfăptuire, schimbări și prefaceri): *a*, *ad* arată o apropiere în general: *aduce*, *abate*, *asvîrli*, *apune*, *adăpa*, *adormi*, *amina*, *amistui*; *ab* (s) arată separare în genere: *abnega*, *abține*, *abstrage*, *absorbi*;

con = împreună cu: *conduce*, *conveșui*, *convorbi*, *concesiona*, *compune*, *colabora*, *coopera*, *cointeresa*; *contra* = împotrivă, alături de: *contrapune*, *contraface*, *contra propune*;

cu: *cuprinde, cufunda, culege*;

de = înlăturare din: *deosebi, delimita, deduce*;

dis = separare: *disolva, distruge*;

des = *desgropa, desrădăcina, desprinde, desface, desamăgi, destăinuî, deslănțui, deslega, desonora, desaproba*;

ex = separare: *extrage, emigrare, exporta, expropia*;

în = *îndoi, înjuga, împușca, înscrie, înavuși, îmbogați*;

împușca, înflora, înflora, înfrumuseța;

in = plecare de la un loc la altul; *induce, imigra*;

în + de: *îndeplini, îndelunga, îndedulci*.

în + pre: *împreuna, înprejura*;

între și între: *între rupe, întreprinde; interpune, întroloca, întruni*;

o: *opune, omori, ocîrmui*;

per = dincolo de: *percurge, permuta, percepe*;

pro = înainte: *promite, propune, produce*;

pre = înainte de și din nou: *premerge, predomina, preîntîmpina, precugeta, predestina, preface, prelungi, prelucra, prescrie, premedita*;

pre + su: *presupune*;

re, ră (s) = din nou: *reveni, reproduce, readuce, readormi, reinverzi, reface, reaseza, reconstitui, restringe, răsuna, răsări, răsîndi*;

răs = mai mult de cît trebuie: *răsufla, răsuci, răsplăti, răsturna*;

s, sine = pe sine, a se: *sfărâma, spulbera, sgrunțui, svînta, smăcina, sforța, scurge, scobori, scufunda; sinucide*;

sin = împreună: *simpatiza, sintetiza*;

sur = asupra, pedéasupra: *surprinde, surescîta*;

stră = prin, peste: *străbate, strămuta, străluci, strălumina, străvedea*;

su (b) = *supune, subîmpărți, subjuga, subscrie, substrage, subînțelege, subordona*;

supra = *suprapune, supraîncărca, supracefui*;

trans = dincolo, peste: *transpune, transporta, transcrie, transmite, transplanta*.

Notă. Prefixele: *in, contra, ab, con, de, dis, inter, per*, sunt latine; *sin* grec; *sur*, franceză. Prepozițiile se întrebuintează mult în formarea cuvintelor. Ele arată trecerea de la noțiuni materiale la afective, spirituale, sociale.

Prefixul *s* dă verbelor uneori un înțeles de particularitate a *cufunda* presupune un autor; a *scufunda* e o formă pasivă.

b) *prin sufixele:*

ara, ări, ora, ori, ăna, ura; ăni, ona, eni; ața, ăți, ota, ăta; oti, ita; ici, isi; ința, iza, ăi, ui, lui, uvi, ălui; ogi, ugi; căi; la, tori, nici, ința.

Toate aceste sufixe servesc la formarea unor verbe de relație ori de modalitate; de aceea ele nu pot fi de cît de conjugarea a II-a și a III-a, derivate din cele de I-a și II-a, orichiar de a III-a cînd e vorba de o specificare și mai deosebită. Așa, verbul *a cunoaște*, apare și sub forma *a încunoștiința*, în primul caz arătînd o generalitate, iar în al doilea o particularitate. Tot astfel, *a vedea* și *a invedera*.

Acațara (acața) văicăra (văita), urmări (urma), gustăr, (gusta), ajutora (ajuta), strîmtora (strîmta), îngrijora (îngrija), răcori (răci), acționa (activa), afecționa (afecta), înceteni (inceta), jurui (jura), dărui (da), statornici (statori), colecționa (colecta), strădănuți (străduți), trăgăni, trăgăna (trage); îmbucătăți (îmbucăți), scăpăta (scăpa), îndreptăți (îndrepta), tropoti (tropăi), schiopăta (schiopa), șopotii (șoptii), numerota (nomără), dormita (dormi), silnici (sili), regularisi (regula), înțelepți (înțelege), încunoștiința (cunoaște), orbăcăi (orbi), profetiza, (profeti), îndesui (îndesa), împrejmuți (împresura) trebăluți (trebui), prețăluți (prețui), secătui (seca), pleșuvi (pleși), pisălogi (pisa), meșteșugi (meșteri), aciola (aciua), serbători (serba), cerșetori (cerși), a muștrului (a muștra), a clipoci (a clipi).

Notă. — Verbul *a albi* arată o manifestare utilitară, iar *a înălbi* o caracterizare fenomenală.

c) *Insfirșit*, cu ajutorul și a prefixelor și a sufixelor s'au format o sumă de verbe corespunzătoare: a în-

chide, a deschide; a îmbrăca, a desbrăca; a împacheta, a despacheta; a împodobi, a despodobi; a încălța, a descălța; a încreți, descreți; a învăța, a desvăța; a domeri; a nedomeri; a socoti, a nesocoti; a ferici, a neferici; a pecetlui, a despecetlui. *Des* arată o schimbare la ceea ce este făptuit, pe cînd *în* arată executarea unei acțiuni deosebite.

IV **din pronume**: a *tutui*;

V **din numerale**: a *îndoi*, a *împătri*, a *înzeci*, etc.

VI **dela adverbe**: a *împrejura*, *înapoia*, *îndărătnic*, *îndepărta*;

VII **de la interjecții**: a *bîjbîi*, a *bîlbii*, a *bufni*, a *ciocni*, a *cîrîi*, a *hopăi*, a *horcăi*, a *tropăi*, a *se văita*, a *se vîlcăra*, etc., etc.

FORMAREA ADVERBELOR. Adverbele se formează obicinuît din adjective, sau mai bine, mai toate adjectivele se pot întrebuița ca adverbe. Adverbele se mai formează prin unirea de prepozițiuni cu substantive, adjective, pronume, numerale, care servesc la unele drept prefixe: *acasă*, *odată*, *odinioară*, *olaltă*, *deabușelea*, *deabineleă*, *abine*, *încoace*, *curînd*, *cînește*, *morțiș*, *pieziș*, *alături*, *dîmpreună*, *de cît*, *deodată*, *demult*, *dedeseupt*, *deseară*.

De la verbe se formează prin sufixele *este*: *absolutește*, *canonicește*, *alegoricește*, *apostolește*, *arăbește*, *bisericește*, *calicește*, de la substantive și verbe, cu sufixul *iș*: *fățiș*, *cruciș*, *grăpiș*, *tăriș*, etc.

Rolul sufixelor și Prefixelor. Sufixele și prefixele dau viață limbii ¹⁾. Ele înlătură îngrămădirea de cuvinte în limbă, dînd îmlădiere celor consacrate.

• Unele dintre ele au decăzut, ori au fost eliminate progresiv: acelea care nu mai corespundeau exact noțiunii pe care o reprezentau, ori erau sub nivelul ce-

¹⁾ În evul mediu se credea că terminațiunile se dezvoltă din rădăcina cuvîntului, întocmai ca o mlădiță cf. (Max Müller: Știința religîunii).

rinților estetice progresive ale limbii. La început, desigur toate sufixele au avut un înțeles deplin.

Sufixul *or*, pare să vină de la ușor: *crăpușor*, *mărișor*, *micușor* (*crapușor*, *ușor mare*, *ușor mic* etc.).

Sufixe mai arată apoi vechimea limbii și puterea ei de vitalitate.

Vechimea limbii o arată sufixele simple, primordiale și caracteristice graiului românesc. *Ar*, *an*, *et*, *os*, *ei*, *ic* și celelalte care sunt cu toatele conforme geniului limbii românești. Studiind, se poate vedea că o mulțime de sufixe ca: *anie*, *că*, etc., pe care mulți le cred de origină slavă — bulgărească de obicei — sunt enfonice. Esceptînd vremea imperiului *romino-bulgar*, Bulgarii nu s'au bucurat niciodată de acea libertate politică necesară culturii, pe care s'o dea încă și altora; ei care n'au avut vre-o cronică ori vre un cod de legi și la care arta — sufletul unii națiuni — n'a existat nici odată, pentru a da viață unii limbi; aceasta și explică de ce limba bulgară și-a pierdut pînă și infinitivul.

Mulțimea prefixelor și a sufixelor în limbă, care dau înțelesuri pe care nu le au multe din limbile culte, arată că limba românească apare printre limbile vechi în formațiunea ei fundamentală.

În cuvîntul *a strădui*, ori *s*, ori *stră* este neîndoelnic un prefix. E posibil ca acest verb să vie de la a se *trudi*—dar această afirmare nu poate avea temeiul cerut de filologie. Oricum, avem de aface cu un prefix care arată o formațiune veche în limbă. Tot acest cuvînt a dat și forma: *strădănu* dela care a provenit apoi substantivul *strădanie* prin adăugarea sufixului *ie*. Dar aceste cuvinte numai evoacă astăzi prin ele însăși înțelesurile vechi ale cuvîntului.

Sufixele *ez* de la unele verbe de conjugare a II-a și *esc* de la unele verbe de conjugare a III-a arată particularizarea noțiunilor în limba românească: *fumez*,

sctrălesc. Mai toate onomatopoeicile dau verbe în esc: *a pleoscăi, a bîzii, etc.*

Formele regulate ale verbelor *a tămîia* și *a îndoi* sunt pentru indicativul prezent: *tămii, tămii, tămie, tămîem, tămîești, tămie; îndoi, îndoi, îndoae, îndoim, îndoiești, îndoae*.

Formele acestea arată acțiunea. Pentru a arăta însă activitatea utilitară s'au introdus sufixele *ez* și *esc*; activitatea tămăerii: *tămîează, etc.* activitatea utilitară; îndoesc, etc.

Aceasta a făcut ca la unele verbe forma originală să decadă cum s'a întâmplat cu *lucrează* în loc de *lucră, înfiripează* în loc de *înfiripă*.

Verbele din nou introduse în limbă au luat una din cele două forme: *el acceptă, el caracterizează* după proveniența lor din alte limbi. Unele verbe vechi și-au avut probabil de la început forma *ez*: *a necheza a cuteza, etc.*

Verbul *a învia*, care nu primește reflexivul *se*, și a păstrat forma dintii pentru acțiunea naturală: *primăvara cîmpia învie ori reînvie*; forma de a doua arătînd o intervenire: *căldura înviază ori reînviază insectele, etc.*

Dar e ceva mai mult: serii întregi de verbe derivă de la substantive fără să capete altă terminație de cit aceea a articolului verbal, ceea ce arată vechimea mare de care se bucură aceste cuvinte în limba românească: nor, a înoura; soare, a sori;

văz, a vedea; miros, a mirosi;
coadă, a codi; ochi, a ochi;
poftă, a pofti; simț, a simți;
gînd, a gîndi; cuget, a cugeta;
roată, a roti, cerc a cercui; etc.

Notă. Dacă unele dintre aceste cuvinte au o strînsă legătură cu vorbe latinești avînd acelaș înțeles, altele nu au nici o legătură: *a gîndi, a pofti*; iar *a mirosi* are înțeles

asemănător cu vorbe grecești cu înțeles de a parfuma. Cuvîntul nu poate fi neologism, pentru că mirosul l-au avut oameni și fără parfumuri, iar verbul acesta apare și compus cu prefixul *a*: *a amiroși*.

Sufixe mai arată puterea de vitalitate a limbii, pentru că unele au fost introduse în urmă, prin neologismele franceze, nu numai latinești și grecești, ci și cele franțuzești, ca *sur*, care a fost romanizat: *surprinde*.

Insfîrșit, sufixele ne mai arată trecerea de la noțiuni la idei.

Cuvintele au fost în forma lor primitivă simple imagini caracteristice ori determinative, devenite apoi noțiuni, iar uneori cu timpul, prin sufixe, idei desăvîrșite.

Deosebirea dintre idee și noțiune este că ideea se poate arăta printr'o propozițiune, uneori desvoltată chiar pe cînd noțiunea rămîne cu înțelesul mărginit al cuvîntului. Cînd zicem cuvîntul *cale* avem o noțiune; cînd spunem *călătorie*, numai de cît ne apare ideea mersului îndelungat pe o cale oarecare, de apă ori de uscat. Mai mult încă, acest cuvînt presupune și învingerea de dificultăți, evocare de sentimente plăcute ori neplăcute; utilitatea unei astfel de manifestări; relațiile sociale dintre oameni. Un singur sufix a dat dar unii noțiuni simple o imagină a întregii manifestări omenești. Aceasta e însemnătatea cea mare a sufixelor în limbă.

Numai într'un singur caz limba nu se servește de sufixe și prefixe pentru a determina noțiunile: atunci cînd întrebuițează *termeni de comparație*.

Termenii de comparație. Asemănările și deosebirile pentru atributele de existență ori pentru modalitățile de manifestare se fac prin cuvinte cu înțelesuri particulare.

Asemănările se fac pentru atributele substantivelor prin vorbele *ca* și *cît*: *tare ca piatra*; *iute ca șoimul*; *bun ca pinea caldă*; *mare cît o nucă*.

Pentru asemănările dintre fenomene, ființi organice și anorganice, prin vorbele: *acelaș, de acelaș fel, de aceeaș natură; boul și vaca sunt acelaș animal; lupul și cîinele sunt de aceeaș speță; plopul și salcea sunt de aceeaș natură.*

Pentru obiectele ieșite din munca utilitară a omului, se întrebuițează expresia *la fel: scaunele sunt la fel ori identice*, atunci cînd nu încap deosebire.

Pentru modalitățile verbelor: *ca și, cît și: merge ca și mine; lucrează cît și tine; ori la fel: cele două ape curg la fel; acelaș; aceiaș: au acelaș gînd, aceeaș soartă.*

O comparare expresivă se face prin substantive luate ca adverbiale scurtate: *curge rîu (ca un rîu); merge strună (întins ca o strună), se învîrtește prîsel; se întărește fer.*

Tot prin vorbe și expresiuni particulare se arată gradul de comparare.

Pentru adjective, compararea se face prin: *mai... decît; mai... ca: plopul e mai înalt decît salcia; scaunul e mai mic decît dulapul; Gheorghe e mai în vîrstă ca Petre.*

Cînd deosebirea este și mai mare, se întrebuițează expresiunea; *cu mult mai... de cît ori ca; tot în întelesul de mai sus: pîatra e cu mult mai slabă decît ferul, etc.*

Expresiunea: *cel mai* se întrebuițează pentru a scoate la lumină înălțimea: *el e cel mai silitor, dar și cel mai pușin deștept* (adică: *dintre toți*); la plural, pentru a arăta o mulțime: *cele mai multe fapte în lume sunt cele bune, etc.*

Cînd comparația rămîne nedeterminată pentru caracterizări desăvîrșite se întrebuițează expresiunile *foarte, cu totul, peste măsură, tare: foarte harnic; e cu totul leneș, e peste măsură de frumos; e tare bun,*

Pentru calitățile de gust se mai întrebuițează *excelent*; pentru obiecte utilitare: *fără cusur*; pentru purtarea morală ambele aceste calificative,

Pentru modalități verbale se întrebuițează aceleași expresiuni: *rîndunica zboară mai sus decît vrabia*; ori: *cu mult mai repede*. Pentru nedeterminări: *sboară foarte sus*, etc.

e) Crearea de cuvinte.

Limba cere o vorbă pentru fiecare noțiune din nou concepută de geniul omenesc.

Dacă vorba necesară nu poate fi determinată prin extinderea de înțeles a unei vorbe existente de mai înainte în limbă, prin regulile de formare a cuvintelor, atunci alte două căi rămîn deschise: crearea de cuvinte ori împrumuturi din alte limbi.

Crearea de cuvinte se îndeplinește printr'un singur mijloc: prin asemănare.

Cuvintele create arbitrar, fără fenomenul asemănării, nu se cunosc în limbă.

f) Împrumuturi de cuvinte.

Cînd o noțiune e concepută de geniul unei limbi, ea străbate în celelalte, ducînd cu dînsa de obicei și vorba prin care a fost numită. Știința modernă a creat mii de cuvinte care au luat o față de universalitate, mai cuseamă atunci cînd rădăcinele lor au fost luate din limbile moarte, greaca și latina. Ele au primit încetățenire în alte limbi prin necesitatea simțită de a întrebuița în practica vieții acele noțiuni.

Neologismelor li s'a cerut un singur lucru: să se conformeze regulilor limbii în care au pătruns. Cuvintele: *automobil, telefon, tramvai, aeroplan; astronomie, sociologie; emitere, efervescență*, etc., s'au încetățenit la noi, fără posibilitatea de a li se schimba caracterul lor original.

Numai șoviniștii se mai opun azi la progresul unii limbi, căutînd să înlătore cuvinte ale căror noțiuni ori nuanțe se înfățișează ca necesare.

Să luăm un exemplu. În limba noastră avem cuvîntul *roz*, luat de la Francezi (*rose* = trandafir), care arată culoarea trandafirie. Cuvîntul trandafiriu îl avem în limbă și totuș între *roz* și trandafiriu limba noastră face o deosebire. Cuvîntul trandafiriu are o accepțiune poetică: lumină trandafirie — iar nu lumină roză; pe cînd o stofă de culoare roz, nu poate fi numită trandafirie.

Cuvîntul *roz* va rămîne în limbă alături de trandafiriu, pînă cînd o noțiune mai adecvată va fi acceptată.

Limba caută continuu să se îmbogățească și să se înfrumusețeze. Viața sufletească o cere deopotrivă.

În împrumuturile de cuvinte intervin unele schimbări pe care la început le privim ca schimonosituri de limbă. Este drept. Cu timpul însă aceste schimonosituri pe care cuvintele le încearcă după eufonia limbii, nu mai par ridicole: *angrosist, antreu, cuvetă, șurub, birou, pardesiu, tramvai, tranșee, tirbușon, inedită. Bonsar*, e încă ridicol, pe drept cuvînt, însă eufonia limbii nu ține socoteală: ori va fi înlocuit, ori cu timpul se vor încetățeni — românescul bună seara fiind prea lung.

Unele dintre aceste schimonosituri de cuvinte, au o origină veche: *mîne, pîne, cîne*, etc., la care Muntenii au introdus un *i* eufonic, trecerea de la *i* la *e* din silaba următoare premersă de o consoană mută, pîrîndu-li neeufonică; Moldovenii la rîndul lor au prefăcut și pentru singular, pe *e* final, în *i*: *cîni, pîni, mîni*. Trebuie preferat *e* final, fiind mai sonor, excluzînd — dacă se va putea — pe *i* eufonic: *pîne, cîne*.

Tot pentru eufonie, preferăm forma munteană *ci-tire* în loc de *cetire*, fiind mai conformă eufoniei limbii.

Din cauza eufoniei — în vorbirea populară se întruiește unele forme cu totul neestetice pe care

gramatica caută să le înlătore ca: ei *a văzut* (Muntenia), *el au văzut*, ori *o văzut* Moldova); au *făcutără* (Muntenia), *sî sî = să se* (Moldova).

Aceste greșeli de limbă fiind înrădăcinate în vorbirea obicinuită, se întîmpină mari greutateți în înlăturarea lor.

Pentru expresivitate se mai întrebuițează *ar făcea* în loc de *ar face*, verb de conj. I. — E o mare greșală. Limba cultă caută să se desbare de aceste forme potrivnice vorbirii corecte.

Notă. — Limba românească a împrumutat cuvinte din mai toate limbile europene, dar și alte limbi au împrumutat de la noi. Acele împrumuturi nu se pot preciza. O întreagă literatură filologică și-a făcut apariția pe acest teme. Această știință rămîne însă serioasă numai atunci cînd nu depășește cadrul generalităților de limbă. Afirmînd, spre pildă înrudirea dintre limbile indo-europene, ori între neolatine—pe baze comune—rămînem în această știință. Restul intră cu totul în cadrul... posibilităților.

3. Viața cuvintelor. Cuvintele trăesc în limbă, tot atîta vreme cît înțelesul lor rămîne. Că ele se nasc, trăesc și mor, asemănător vieții, e o concepție metafizică fără valoare. Cuvintele nu se nasc, ci sunt formate de geniul omenesc ori împrumutate de la alte popoare în nevoia unui înțeles ori cel puțin al unii nuanțe de înțeles; ele nu mor, ci sunt înlăturate din limbă, fie prin nevoile estetice ale limbii, fie prin acceptarea de nuanțe de gîndire superioară, care fac să fie uitate uneori cele vechi, prin lipsă de întrebuițare.

B. GRAMATICA SINTETICĂ.

Noțiunea și ideea; cuvîntul și propozițiunea.

Viața omului se înfățișează sub două fețe cu totul deosebite: o față *pasivă*, de constrîngere naturală, și o altă *activă*, de manifestare voluntară.

Pentru cea dintîi, omul apare în fața naturii, pentru cea de a doua natura apare în fața omului.

Viața pasivă îl nevoește pe om să-și creeze noțiuni, fără de care judecata nu se poate îndeplini; viața activă îl îndeamnă să-și creeze modalități de manifestare, urmînd în această cale exemplele trase din viața naturală. În acest fel, viața lui utilitară și cea estetică se suprapun celei naturale ori materiale.

De la noțiuni, omul se ridică la idei prin judecăți, apoi la raționamente și cugetări, scopul final fiind realizarea adevărului, binelui și a frumosului.

Ideea este o legătură spirituală de două sau mai multe noțiuni, fie de aceeaș natură, fie de natură deosebită, în nevoia de a arăta raportul dintre ele.

Arătarea acestui raport se poate îndeplini prin vorbire și scriere.

Această exprimare materială de raporturi poartă în gramatică numele de *propozițiune*.

Propozițiunea reprezintă ideea, tot așa precum cuvîntul înfățișează noțiunea.

Ca și cuvîntul, propozițiunea are un înțeles și o formă materială.

Notă. — Raportul dintre înțelesul și forma materială a unui propozițiuni este foarte strîns. Forma materială arătată prin cuvinte, trebuie să exprime exact înțelesul. În genere limba cere ca vorbirea să fie cît mai concis exprimată, fără vorbe de prisos ori repetate. Scriitorii buni se exprimă cît mai scurt, ferindu-se de *beția de cuvinte*, care arată pe egoistul lipsit de noțiuni clare, de aceea a scrie înseamnă a citi mult, pentru ca ideile să fie clare.

Claritatea și precisiunea sunt cerințele mari ale limbii.

Putem prea bine să spunem: *omul cuminte și omul harnic sunt cinstiți de ceilalți oameni*, dar vorbele: *ceilalți oameni* din această propozițiune sunt inutile, căci se subînțeleg.

Din toate acestea reese că în compunere căutăm să eliminăm întotdeauna acele vorbe ori expresiuni care sunt inutile, ori potrivnice geniului limbii ca: în *definitiv*, *deja*, *drept vorbind*, *indicibil* etc., ori de cîte ori se poate, căci numai în acest fel stilul poate păstra vioiciunea.

Cu toate acestea, repetarea e permisă cînd scopul e altul de cît cel explicativ: *omul cinstit, omul înțelept, omul cu sentimente și purtări alese este podoaba unui societăți*.

Adăogăm cu această ocazie că epitetile ornante — arhaice și de provincialisme uneori la noi — nu sunt întotdeauna în folosul, ci în dauna scriitorului.

O selipire de geniu a unui Bossuet putea să spună că *grația plouă* în această imagină care rămîne întotdeauna plastică, chiar pentru un ateu: „*grația divină plouă pe bogat ca și pe sărac*“; iar V. Hugo putea prea bine să cînte *evantaliul lunii*: „*luna își deschide în undă evantaliul său de argint*“ — pentru că *plouă și evantaliul de argint* evoacă imagini reale, pentru care cuvintele întrebunțate nu sunt de cît mijloace mai plastice.

Imagina din urmă prinde o expresivitate și mai deosebită la Eminescu: „*Cînd torsul s'aude l'al vrajelor caer, argint e pe ape și aur în aer*“. („*Mortua est*“). Iată și imaginea *ploaei* întrebunțate de Eminescu în aceeaș poezie: „*Suind palid suflet, a norilor schele, prin ploaea de raze, ninsoare de stele*“.

Goana după originalitate a unui întregi școale de scriitori moderni, cu *înfiorări de curcubeu*, etc., care nu invoacă nici o imagine, nu face de cît rău unii limbi, scăzînd puterea de evocare a cuvintelor.

Părțile gramaticii sintetice.

Gramatica sintetică se ocupă de înțelesul și forma propozițiunii. Ea are dar două părți: una teoretică și alta practică.

Partea, teoretică a gramaticii sintetice se ocupă de raporturile dintre noțiuni în formarea ideilor, cât și de exprimarea lor prin propozițiuni; iar partea practică de partea materială în rînduirea cuvintelor, acordul și legătura lor logică, precum și de semnele de despărțire (punctuație), pentru a păstra în propozițiuni și între propozițiuni înțelesul deplin ce li se dă.

Partea teoretică.

a) Judecățile. Propozițiuni simple și amplificate: subiect, predicat, atribut și compliment.

Noțiunile sunt simple, ideile sunt complexe și deci au nevoie de cel puțin doi termeni: unul de determinare, și altul de caracterizare.

Noțiunea determinată—de stare ori manifestare,—ia în gramatică numele de *subiect*, iar caracterizarea subiectului ia numele de *predicat*.

Cînd spunem propozițiunile: *omul este o ființă*; *omul este liber* ori *omul vorbește*, cuvîntul *omul* este subiectul determinat, adică despre care ne înțelegem noi oamenii, propozițiunea fiind prin însăși faptul vorbirii de natură socială.

Acest subiect *omul* îl caracterizăm prin o noțiune de modalitate: *este o ființă*; *este liber*; *fuge*.

Predicatul arată dar modalitățile de existență ori de manifestare ale subiectului, în urma unii judecăți îndeplinite de minte.

Pe temeiul acestui fel al judecăți apar apoi cele de valoare.

Judecățile de existență pot fi de două feluri: *de natură statică*, scoțind în lumină existența constitutivă a ființii ori modalitățile ei de constituire (natura, felul); ori de natură dinamică, punînd în evidență cauzalitatea și manifestările ei cauzale (realizarea, producerea). Modalitățile de constituire fizică pot fi materiale ori spațiale, pe cînd manifestările cauzale pot fi temporale ori de mișcare.

Modalitățile spirituale sunt numai de manifestare.

Determinările lor, cu putere de efectuare, ori de efecte, pot lua forme statice, lipsite însă de materialitate ori spațialitate, fiind numai spirituale (valori). Îndeplinirile lor pot fi și de natură materială (fapte).

Manifestările utilitare pot fi de asemeni spirituale: *muncă, silință*; și pot deveni materiale: *casă, scaun, drum*, etc.

Modalitățile sociale intră pe deoparte în manifestările vieții naturale (organice): *rase, popoare*; alte ori în cele utilitare: *țară, oraș*; alte ori înșfîșit, rămin de natură pur spirituală: *conferință, învățămînt*, etc.

Judecățile de valoare pot fi și ele de două feluri: *afective* (de afecțiune, emoție, voință) și *utilitare* (de ocupație și realizările ei).

Exemple: Omul e ființă (natură constitutivă); *piatra e mineral* (modalitate materială); *pămîntul e rotund* (modalitate spațială); *animalele viețuiesc* (manifestare temporală); *corpurile cad* (manifestare de mișcare); *fierul e rece* (valoare afectivă); *leule groaznic* (valoare emoțională); *calul este inimos* (valoare voluntară); *tîmplarul este activ*; *omul judecă* (valoare utilitară pentru el).

1. **Natura propozițiilor.** Toate judecățile de mai sus sunt exprimate prin propozițiuni alcătuite numai din subiect și predicat. Ele au însă un înțeles deplin, arătat prin unul dintre modurile verbului.

Aceste propozițiuni se zic în gramatică simple.

Propozițiunile simple privesc numai natura existenței ori manifestările ei naturale: *soarele este uriaș; soarele lucește.*

Cînd formulăm judecățile de mai sus, înțelegem că întotdeauna *soarele este uriaș* ori *că lucește*, și de aceea aceste propozițiuni sunt simple. Pentru particularizare se cere un adaos. Spre exemplu, cînd spunem: *omul cercetează*, propozițiunea nu este complexă de cît adăogîndu-i *un obiect* asupra căruia se îndreaptă manifestarea arătată prin verb: *omul cercetează adevărul.*

În această propozițiune, în afară de subiect și de predicat, mai avem și o a treia parte a propozițiunii, arătată prin vorba *adevărul.*

Zicem că această propozițiune e *amplificată.*

Vorba *adevărul* care stă în legătură cu predicatul, arătînd o particularizare a lui, o numim compliment.

Notă.—Complimentele limitează acțiunea prin completarea înțelesului.

Urmează că acțiunea e cu atît mai restrînsă, cu cît are mai multe complimente. Această limitare se poate îndeplini în mai multe chipuri; negarea exclude cu desăvîrșire acțiunea.

Dar și subiectele pot avea pe lîngă ele cuvinte care să le caracterizeze: *calul nostru este inimos.*

Cuvîntul *nostru* se chiamă *atribut*

Notă.—Fiîndcă atributul nu poate fi decît o caracterizare, el nu e decît o scurtare de propozițiune: *calul nostru este inimos*, înseamnă: *calul care este al nostru este inimos.*

Caracterizările și determinările în propozițiuni pot merge pînă în cele mai mici amănunțimi, dînd naștere la propozițiuni din ce în ce mai complexe.

Într'o propozițiune putem avea dar pînă la patru termeni: subiect, atribut: predicat și compliment.

Subiectul și predicatul se zic în gramatică părți principale; celelalte două, părți secundare.

Notă. În gramatică se obicinuește să se pună anumite întrebări prin care se afle părțile propozițiunii. Așa, de pildă, pentru aflarea subiectului se recomandă întrebările *cine și ce*; ceea ce este greșit. Nu se poate întreba cu vorba *cine* de cât pentru persoane; iar vorba *ce* răspunde și pentru compliment. Pentru propozițiunea: *cînele latră* nu putem întreba: *cine latră?* pentru că nu e românește, decît ironie, cînd cel ce latră este un om. Românul cînd vede venind un animal, un animal oarecare, încă nedistins, întreabă: *ce vine pe cărare?*

Înțelesul adevărat de subiect, piedicat, atribut și compliment ni-l dă numai noțiunea pe care o reprezintă un cuvînt ori o locuțiune oarecare. Acest mijloc înlătură confuzia ce se face cu unele complimente. Cu toate acestea, pentru începători se pot pune întrebările: *despre cine ori despre ce se vorbește în această propozițiune? ce se se spune? ce este? ce calități are? în ce fel se îndeplinește acțiunea?* etc.

Uneori în vorbire se poate întrebuința numai unul dintre termenii propozițiunii.

Avem atunci o propozițiune *eliptică*. Cînd zicem: *tună*, avem o propozițiune, pentru că în unele fenomene ale naturii, ca: *tună, fulgeră, plouă, ninge, se revarsă de ziuă, se întunecă, e cald*, nu este nevoie să se arate ceea ce produce aceste fenomene (descărcarea electricității, etc.). Pe lîngă aceasta, cuvintele de mai sus arată o manifestare deplină și unitară, care pentru înțelegerea dintre oameni nu are nevoie de alte lămuriri. Acest fel de propozițiuni se mai numesc și defectiv.

Defective sunt și unele propozițiuni care arată manifestări naturale ale ființii organice: *mi-e somn, mi-e foame*.

Tot defectiv sunt unele afirmări de natură socială, în care subiectul rămîne nedeterminat, dar se subînțelege: *se spune, se zice, se înțelege; a fost poftit* (la masă, etc.).

Propozițiunile: *ne ducem, vorbesc*, etc., nu sunt

defective pentru că în limba românească nu e nevoie de arătat pronumele personal pentru verb, terminându-se îndeplinind îndestulător acest rol.

Cînd ne întreabă cineva: *ce ești tu?* putem răspunde printr'un singur cuvînt: *om* (adică sunt om). Avem aici o propozițiune eliptică. Tot eliptice pot fi *nostru, adevărul* cînd suntem întrebați: *care cal este inimos* (al nostru); *ce cercetează omul* (adevărul, etc.).

Ceilalți termeni din propozițiunile eliptice se pot subînțelege; subiectul ori predicatul neapărat.

Alteori subiectele asemănătoare pot avea acelaș predicat; ori predicatele asemănătoare acelaș subiect. Acest fel de propozițiuni se zic *contrase*, pentru că se pot desface în două ori mai multe propozițiuni.

În propozițiunea *contrasă*: *aurul și argintul sunt metale*, găsim două subiecte; de aceea putem desface această propozițiune în: *aurul este metal; argintul este metal*. În propozițiunea *școlarul citește, socotește și scrie*, avem predicatul compus din trei părți, putînd da naștere la trei propozițiuni.

a) **Natura subiectului.** Fiind că în orice propozițiune subiectul determină natura existenței, a manifestării ori a unii valori, i se dă în gramatică un înțeles de determinare, și de aceea el poate fi ori ce vorbă cu atribute de substantiv: *soarele luminează; frumosul ne place; vorbirea e necesară; binele ne înduioșează; dumneata ai vorbit; doi este un număr; pe e propoziție; a spune e ușor*.

Subiectul se întrebuițează numai în cazul *nominativ*; iar predicatul trebuie să fie exprimat printr'unul din cele cinci moduri ale verbului, fiind o manifestare.

b) **Natura atributului.** Caracterizările unei noțiuni arătînd existența constitutivă a ființei precum și modalitățile ei de constituire de natură materială ori spațială pot fi arătate prin substantive, adjective, pronume și numerale; precum și modalități verbale: *cînele cel*

negru; două lemne; calul nostru; apă de riu; apă stătută; apă de băut; lucru de făcut; teme de scris, nevoia de a învăța; albeața zăpezii; mintea omului; carnele plugului; cîmpie albîndă; față surîzîndă; lebădă murîndă.

Se mai pot întrebuița și alte cuvinte cu prepoziții: *dealul de acolo; vorba de ieri*, etc.

Notă. — Substantivele în genitiv nu se întrebuițază de cît atunci cînd arată o apartenență la lucruri, fenomene și ființe, ori natura existenței, ori a unii manifestări: *trunchiul copacului; rădăcina bradului; picioarele scaunului; rășaritul soarelui; venirea primăverii; casa stăpînului; puterea judecății; descoperirile științei; cetățile Moldovii*, etc.

Cazul genitiv este dar prin excelență cazul atributiv.

Alte ori atributul se poate arăta printr'o modalitate verbală, ori chiar printr'un adverb, dar totdeauna premerse de o prepoziție: *casă de dărîmat; păseri de împăiat; dreptul de constrîngere; de pedepsire; carte de citire; vremea de ieri*, etc. Cuvintele însoțite de prepozițiune sunt în realitate prepozițiuni scurtate. De multe ori sunt locuțiuni adverbiale.

Fiind că limba cere o exprimare cît mai concisă, uneori o întregă propozițiune devine atribut, prin suprimarea verbului predicativ: *Ștefan cel mare, Domnul Moldovii, s'a luptat cu toate popoarele de pîmprejur* (care a fost Domnul Moldovii, scurtat în Domnul Moldovii).

Cînd arată însă utilitatea, cantitatea, componența, proveniența, acele substantive se întrebuițază numai cu prepoziția *de*: *potcoave de cal* (nu ale calului); *obiecte de bucătărie; unelte de tîmplărie; scîndură de brad; mulțime de lume; drum de fier; pahar de apă; cal de rasă; fapte de merit; pălărie de paie; vin de Cotnari*.

Cînd se arată situația, proveniența, se întrebuițază *din*: *masa din casă; cînd se arată componența, dintre: o parte dintre oameni*. Asemeni după celelalte prepozițiuni: *peste Dunăre, în China, pe uscat și pe apă*, etc.

Gerunziul întrebuițat ca atribut are o formă poetică și arată că o manifestare naturală e gata să se producă: *apă albîndă, față surîzîndă*, etc. Această formă trebuie întrebuițată însă cu precauțiune chiar de poeți.

Atributul arată obicinuit înțelesul subiectului; dar și al predicatului ori complimentului, cînd acelea sunt substantive: *calul e animal înșelegător; el a cumpărat un car de lemne; are două case*.

c) **Natura predicatului** este de manifestare. Predicatul este arătat prin verbe active, ori pasive *soarele luminează. Casa este încălzită; focul se stinge.*

Verbele care arată existența, cu deosebire, verbul *a fi* (propriu pentru a o arăta), formează predicatul când își păstrează caracterul lor de generalitate. *Dumnezeu este, a fost și va fi. Ființa există, a existat și va exista. Ea se naște și moare. Totul se preface, curge, se schimbă, se vede, pare, etc.* Când aceste verbe însă, precum și altele de particularitate, arată valori de existență anumită, pierzându-și caracterul lor de generalitate, nu mai pot forma singure predicatul, ci își complinesc înțelesul prin alte cuvinte.

d) **Natura complimentelor.** Complimentele arată o particularitate de manifestare exprimată prin predicat; fie acea manifestare de existență ori de valoare.

Pentru că existența se afirmă prin modalități de constituire statică, ori prin manifestări cauzale dinamice, avem complimente *modale și cauzale.*

Complimentele de valoare sunt de aceeași natură. Atît complementele de existență, cît și de valoare mai pot fi caracterizate *temporal.*

I. Complimente modale

de existență:

a) *de materialitate:* ploaia se schimbă *în zăpadă;* apa se preface *în gheață;* a început *a ninge;* plouă *răpăind;* plouă *cu bulbuci* (ființa naturală); vorbește *apăsător,* șade *într'o rină* (manifestări materiale de afectivitate); sîrma se face *din fer;* arăm *pămîntul;* muncește *pe nerăsuflete;* (viața utilitară); îl ține *din scurt;* sosiau *în cîrduri* (viața socială).

Lucrează *pentru el;* își scrie; dă mîncare *copilului;* am văzut *pe Gheorghe.*

Notă. — În aceste din urmă propozițiuni, pronumele și numele de persoane țin locul unui ființi materiale, de aceea ele servesc drept complement de materialitate.

b) *de spațialitate*: fulgeră *spre răsărit*; piatra a căzut *în apă*; norii trec *pe cer* (fînța naturală), merge *pe drum* (acțiune utilitară); ară *la câmp*; s'a suit *pe casă*; scrie *pe caiet*; (v. utilitară); veniau *spre noi* (viața socială).

Complemente modale de valoare:

a) *de afecțiune*: vorbește *plăcut*; scrie *frumos*; l-a adus *cu sila*; mergi *cu bine*; se poartă *cu blîndeță*; l-a primit *cuvîncios*;

b) *de emoție*: s'a speriat *grozav*;

c) *de voință*: lovește *cu furie*; umblă *a lene*; e foc *de rău*;

d) *de spiritualitate*: i-a trecut *prin minte*; lucrează *cu pricepere*; faptele apar *înaintea conștiinței*; m'a informat *cu preceziune*.

II Complemente cauzale

de existență:

a) *de materialitate*: lemnul putrezește *la udătură*; grînele se strică *de grindină*; frunza se mișcă *de vînt*; el tremură *de durere*; a căzut *alergînd*; s'a uitat *vorbind*;

b) *de spațialitate*: a căzut *de sus*; plutește *pe apă*.

Complemente cauzale de valoare:

a) *de afecțiune*: rîde *de plăcere*;

b) *de emoție*: a îngălbenit *de groază*;

c) *de voință*: cască *de lene*;

d) *de spiritualitate*: mintea se formează *prin gîndire*.

III. Complemente temporale. S'a ivit *de mult* soarele; astăzi plouă; el a sosit *acum*; s'a speriat *ieri*; m'am gîndit *de mult*; s'a scuzat *de atunci*; se laudă *întotdeauna*; se ceartă *mereu*.

Notă.—Ori ce compliment servește de obiect, pentru acțiunea subiectului: pune cartea *pe masă*.

În propozițiunile căror li se dă o formă pasivă — atunci cînd avem nevoie să dăm o mai mare însemnătate efectului de cît cauzii, — obiectul devine subiect, pe cînd subiectul un compliment de materialitate: pămîntul este luminat *de soare* (în loc de soarele luminează *pămîntul*).

Limba mai cere că atunci cînd complimentul este o persoană omenească, să se întrebuinteze cazul dativ în loc de o prepoziție. Zicem corect: *dă mîncare copilului*; așa *îmi vine bine*. Sătulul nu crede *celui flămînd*, e o formă mai bună de cît: *flămîndului*.

Întrebuintarea dativului pentru animale e tolerată: *dă mîncare cînelui* (mai corect: *la cîne*).

Complimentele se exprimă de multe ori prin *adverbiale*.

Locuțiunile adverbiale sunt în realitate propozițiuni scur-tate. *Pune cartea pe masă* înseamnă: *pune cartea pe acel obiect care se chiamă masă*. *Ploaia vine dinspre răsărit* înseamnă: *ploaia vine dinspre acel punct al spațiului pe care oamenii îl numesc răsărit*.

Adverbele, la rîndul lor, nu fac de cît să înlocuească locuțiuni ori propozițiuni întregi printr'un singur cuvînt. *Pune cărțile aici*; *pune lemnele acolo*, înseamnă *pune cărțile pe acest obiect pe care îl numim masă*; *pune lemnele într'acel spațiu închis numit curte*.

Limba manifestă vecinic aceeaș tendință de simplificare.

Complimentele mai pot fi arătate printr'un infinitiv cu prepoziție; cu prepoziția *spre*, care la manifestațiuni arată cauzalități particulare *de scop*: *vine spre tine*; cu prepoziția *pentru*, ca să se arate *efectul*: *fă un șanț pentru scurgere*, etc.

În gramatica veche, complimentele se împărțiau în *drepte*, *nedrepte* și circumstanțiale (de loc, timp, mod, cauză, etc).

Acele împărțiri nu arătau însă natura adevărată a complimentului din care cauză le lipsiau claritatea.

Pentru aceste motive unele au fost rectificate prin lucrarea de față, altele înlăturate.

Felul propozițiunilor. Propozițiunile servesc la înțelegerea dintre oameni. Prin aceasta, ele capătă o valoare socială deosebită și pot fi:

afirmative: *afară plouă. El a sosit*;

negative: *n'a mai ploat de mult. Nu știi nimic*;

întrebătoare: *Cine e acolo? Cînd vii? Cum faci?*

esclamative: *afective*: *De ar da Dumnezeu!*

Dacă aş reuşi! Ce ai spus ?

emoţionale: E groaznic!

volitionale: Ce cruzime!

imperative: fugi! lasă-mă în pace!

convenţionale: Să-ţi fie de bine! Să trăeşti!

Notă. — Uneori se întrebuiţează pluralul în loc de singular în propoziţiunile la care se dă o mai mare însemnătate politică ori socială. Aşa, formula pentru decrete, sentinţe judecătoreşti, este: *Ferdinand I, ... am decretat şi decretăm.* În corespondenţă, formula instituţiunilor de stat, ori particulare este: *avem onoare a vă ruga, etc. Vă rugăm domnule; poftim domnule; poftiţi d-voastră şi altele,* sunt formule de politeţă obicinuite.

Scriitorii şi oratorii întrebuiţează de asemeni pluralul în loc de singular, din politeţă către cetitori ori ascultători, făcându-i oare cum părtaşi la spusele lor; dar numai atunci când spusele lor sunt de natură generală: *să căutăm acum care sunt cauzele adevărului; să ne oprim pentru un moment aici,* etc.

b) Raţionamentul. Propoziţiunea compusă.

Natura propoziţiunii compuse. Judecăţile sunt raporturile pe care gândirea le stabileşte între subiect şi predicat. Când lipseşte unul dintre ele, se subînţelege, chiar pentru propoziţiunile defective. Fără acest raport, nu poate fi propoziţiune.

Dar nu e numai atât. Când spunem *fulgeră*, înseamnă că: *văd că fulgeră*; tot aşa: *tună*, înseamnă: *aud că tună*; *calul este un animal*, înseamnă: *ştiu, aflu, etc., că el este un animal*; *apa curge, pietrele cad, etc.*, presupun afirmări subiective, fie de simţire ori de gândire. Natura existenţii şi a manifestărilor ei nu prinde valoare de cât prin om; cu alte cuvinte ceea ce este ori se manifestă, are nevoie de a fi afirmat pentru a prinde o valoare de înţelegere în viaţa socială.

Obicinuit, aceste afirmări se fac prin propoziţiuni simple ori amplificate. Ele pot fi arătate însă şi în întregime: *văd că fulgeră; ştiu că ai fost pe la noi; oa-*

menii au cercetat și au aflat că pământul este o planetă.

Aceste propozițiuni se numesc *compuse*, pentru că sunt formate din două sau mai multe propozițiuni simple ori amplificate.

Scopul adevărat al propozițiunilor compuse este însă *raționamentul*.

Raționamentul rezultă din împerecherea a două judecăți în așa chip încît înțelesul uneia dintre ele să fie explicat de celelalte.

Din acest motiv mai toate propozițiunile compuse sunt de natură cauzală: *fulgeră, pentru că s'a descărcat electricitatea acumulată în nori; l'am lăudat, pentru că are bune purtări.*

Propozițiunea a cărei înțeles se explică cauzal, iar uneori numai se lămurește ori se completează, se numește în gramatică *propozițiune principală*. În propozițiunile compuse de mai sus, *fulgeră și l'am lăudat*, sunt propozițiuni principale.

Propozițiunile care explică cauzal, lămuresc ori întregesc înțelesul propozițiunii principale, se numesc propozițiuni *subordonate* ei.

Propozițiunea subordonată dă o explicare cauzală: *pentru că e frig, mă învelesc.*

Propozițiunea subordonată lămurește înțelesul celii principale: *de îndată ce s'a înnoptat, el s'a culcat.*

Propozițiunea subordonată întregește înțelesul propozițiunii principale: *am cetit cartea pe care am cum-părat-o ieri.*

Notă.—Propozițiunile subordonate se mai numesc și secundare, dar pe nedrept, pentru că adesea ori înțelesul lor are tot atîta valoare ca și acel din propozițiunea principală, ba uneori mai deosebit, după cum se poate vedea din propozițiunile de mai sus.

Raporturile dintre propozițiuni. Într'o propozițiune compusă pot fi două sau mai multe propozițiuni principale

neînsoțite de propozițiuni subordonate: *iarna ninge, vara plouă; șoimul e pasere, crapul e pește.*

Aceste propozițiuni se zic *coordonate*.

Propozițiunile coordonate pot fi la rîndul lor:

concomitente: vîntul bate, frunza cade; capul face, capul trage.

adversative: nici salcia pom, nici mojiucul om;

Vodă vrea, iar Hîncu ba.

Notă.—Aceste două din urmă propozițiuni sunt și eliptice, pentru că limba cere pe cît posibil scurtimea exprimării.

Raportul dintre propozițiunea principală și cele subordonate poate fi acelaș ca și pentru propozițiunea simplă ori cea complexă.

Subordonata atributivă.

Propozițiunile subordonate pot servi ca atribute pe lîngă subiectul propozițiunii principale, ori pe lîngă un substantiv din ea, dacă are nevoie de o caracterizare: *cartea pe care am cumpărat-o* este bine scrisă; *cîne se scoală mai de dimineață*, mai departe ajunge; *cînele care latră*, nu mușcă; din lemnul *care nu are noduri*, se pot face scînduri bune.

Propozițiunile subordonate servesc mai ales de complimente pe lîngă propozițiunea principală.

I. Subordonate modale

de existență :

a) *de materialitate: cît ți-e plapoma, atît te întinde; pînă nu te lovești de pragul de sus, nu-l vezi pe cel de jos; voesc să scriu o scrisoare.*

b) *de spațialitate: l'am dus pînă unde cotește drumul; unde e lac, se adună broaște multe.*

Subordonate modale de valoare:

a) *de afecțiune: știe că vorbește frumos; îmi place să te porți cu blîndeță.*

b) *de emoție*: vezi să nu se sperie; doarme fără să aibă grijă.

c) *de voință*: pregetă la ori ce face; cu cât se încapăfinează, cu atita nu reușește.

d) *de spiritualitate*: mă silesc să judec bine; îi e teamă să se și gîndească la rău.

II. Subordonate cauzale

de existență :

a) *de materialitate*: Pămîntul s'a muiat, pentru că a ploat; bate șeaua ca să priceapă iapa; cum îți vei așterne, așa vei dormi; cine împarte, parte-și face; altuia nu face, ceea ce fie nu-ți place; plînge, pentru că s'a lovit; ce naște din pisică, șoareci mănîncă.

b) *de spațialitate*: a plecat să se ducă acasă.

a) *de afecțiune*: cine seamănă vînt, culege furtună; mulțumiți celor care vă îngrijesc; faceți bine celui ce vă face rău.

b) *de emoție*: a îngălbenit la față, pentru că s'a speriat.

c) *de voință*: scrie bine, pentru că are răbdare; lovește cu furie, pentru că este crud; îl țin din scurt, pentru că nu se poartă bine; l'a primit cuviincios, pentru că așa îi este obiceiul.

d) *de spiritualitate*: adă-mi ceea ce mi-ai promis.

III. **Subordonate temporale**: cînd vorbești de lup, și lupul la ușă; ori de cite ori mi-am părăsit casa, mi-a părut rău; pînă a nu ajunge domn, Mihai a fost ban al Craiovei; cînd a sosit, înoptase.

Felul propozițiilor compuse. Propozițiunile compuse au caracter și mai deosebit de natură socială, de cît cele simple. Privite din acest punct de vedere, ele pot fi: *expozitive și informative*. Cînd spunem: *dacă lăsăm apa la ger, îngheață*, e o propozițiune expozitivă (de expunere), fie ea demonstrativă, ori nu. Dacă spunem însă: *cînd a apus azi soarele, era roș*, e o propozițiune informativă.

Propozițiunile informative pot fi:

a) explicative: era *cînd cald, cînd frig; o să se întunece*, căci soarele a apus. *Cum e Turcul*, și pistolul.

de complectare: *Nu poți scăpa de ceea ce îți e dat. Dacă te duci*, ia-mă și pe mine. *Cînd ne împlinim data-ria*, suntem mulțumiți. *Ce fie nu-ți place*, altuia nu face.

de consecință: *Vino*, că te-am chemat. *Și-a recunoscut* vina, deci nu te supăra. *Iartă-l căci* n'are să mai facă. *Intăi te gîndește*, iar apoi vorbește. *Unde nu-i cap*, vai de picioare. *Pînă nu faci foc*, fum nu ese.

Toate aceste feluri de propozițiuni pot lua forme: *afirmative, negative, interogative*: înghiață apa, cînd o lăsăm la ger? era și astăzi soarele roș? *afective*: Cît de roș era soarele! *emoționale*: cît e de groaznic să vezi moartea unui om! *volitionale*: nu are milă, pentru că este crud la inimă; *imperative*: ascultă ceea ce-ți spun! *convenționale*: să-ți fie de bine pentru ceea ce mi-ai făcut.

Prin interogare, exclamare etc., propozițiunile compuse expositive se prefac în informative.

Propozițiunile compuse iau uneori o mare dezvoltare. Ele se pot numi atunci și propozițiuni dezvoltate: Omul își face casă în care să poată să se adăpostească el și cei care trăesc împreună cu dînsul, atît în timpul iernii care e uneori atît de aspră la noi, cît și în timpul căldurilor celor mari și care de multe ori sunt atît de năbușitoare.

Pot fi însă și eliptice: propozițiunea: *închide ușa!* în care lipsește explicarea faptului (pentru că e frig etc.), dar care se subînțelege.

c. Cugetarea. Fraza.

Judecata și raționamentul nu sunt îndestulătoare pentru mintea omenească.

Pe deasupra gîndirii apare cugetarea. Gîndirea are în vedere realizarea unii utilități materiale, ori privită

astfel. Cugetarea depășește materialitatea vieții ome-
nești, căutînd să desfacă înțelesul profund al existenței.

Și cugetarea urmărește un scop — dar un scop
final și de generalitate. Cugetarea constituie viața su-
perioară a omului și are în vedere cunoașterea și rea-
lizarea binelui, frumosului și a adevărului. Ea este fon-
damentul filozofiei, moralii, artei și al științei¹⁾.

În vorbire și scriere, rezultatul gîndirii se poate
exprima prin o singură propozițiune simplă ori com-
pusă; dar în faptul cugetării afirmarea propozițională
nu este suficientă. Cugetarea cere un întreg cadru pen-
tru ea. Filozofia, arta, morala, știința sînt de natură
și socială. Un poet poate realiza o operă de artă
avînd în vedere numai arta, ori cum se zice artă pen-
tru artă; dar valoarea personală a operii sale numai
atunci poartă cu dînsa pecetea finalității, cînd e cu-
noscută și de alții, cînd ia caracterul social de care
are necesitate.

Acesta este și scopul literaturii.

Analizată, literatura prinde valoare numai prin cu-
prinsul filozofic, științific, moral, estetic ori religios
pe care îl cuprinde.

În arta literară expresiunile pot fi foarte simple,
arătate uneori prin propozițiuni eliptice și care ana-
lizate dau un înțeles comun, întrebuițate de mii și mii
de ori zilnic de oameni, dar care în totalitatea lor,
înfățișează, sentimente profunde, afective, emoționale
ori voliționale²⁾ etc.

Să analizăm cîteva pasagii din Delavrancea:

¹⁾ Faptul că limba franceză chiar nu are două cuvinte deo-
sebite pentru fenomenul gîndirii și al cugetării, nu înseamnă
că aceasta ar fi o negare a celor arătate mai sus. Descartes a
întrebuițat cuvîntul latin *cogito*, pentru a arăta gîndirea supe-
rioară, desmaterializată. Francezii au însă cuvîntul conștiință, pe
care noi ni l'am apropiat în înțeles moral. E drept că acest cu-
vînt caută să ia locul cugetării — ar fi rău.

²⁾ Sentimentele au la baza lor sensibilitatea; prin gîndire,
ele se ridică la stări superioare; prin cugetare, la sentimente
artistice, etc.

Bătrina întreabă pe nepotul care îi sare înainte
(*Bunica*):

„*Ghici ?*”

„*Alune !*”

„*Nu.*”

„*Stafide !*”

„*Nu.*”

„*Năut !*”

„*Nu*”

„*Turtă dulce !*”

„*Nu“.*”

Cîte propozițiuni, tot atîtea cuvinte comune. Dar din citirea lor, în sufletul nostru prinde viață sentimentul de afecțiune pentru bătrînă, pentru copil, pentru lumea întreagă, care apare vie, luminoasă, plină de fericire ori de durere.

Avem aici sentimente afective date artistic.

Un alt fragment din *Delavrancea* („*Marele Duce*“). E vorba de un cazac care a avut îndrăzneala să spună că va bate în alergare pe toți cei trei cai pe care îi avea *Marele Duce*. Calul Cazacului întrece pe doi. *Marele Duce* îi împușcă. La a treia alergare, calul cazacului cade mort lîngă copacul pus drept semn :

— „*Care a ajuns întii ?*”

„*Oh! ce glas!.. un fior rece trecu prin mulțime.*”

„*Cazacul tăcu. Soldatului îi tremurau fălcile. Marele duce e vinăt.*”

— „*Care ?*”

„*A scos revolverul.*”

„*L'a ridicat !*”

— „*El... răspunse soldatul arătînd pe cazac.*”

„*Marele Duce îndreaptă revolverul în dreptul calului.*”

„*Alătura sta cazacul, drept ca o luminare.*”

„*A tras...!*”

„*Mulțimea își acoperi ochii.*”

„Cazacul a căzut!“.

Avem aici un fragment emoțional.

Un al treilea fragment dintr'o cuvîntare „*Inainte de alegeri*“, de Delavrancea:

„... unde sunt proprietarii noștrii? La miste-
ruri, în brațele hidrii! Unde sunt ceilalți avocați?
Unde?”

„Răspundeți-mi!”

— „In brațele hidrii! răspunseră ceilalți.

— „Unde sunt moșnenii?”

— „In brațele hidrii!”

— „Unde sunt proprietăresele?”

— „In brațele hidrii!”

— „Unde sunt avocașesele?”

— „In brațele hidrii!”

— „Și știți cine învîrtește misterurile, aci în
Nicule?”

— „Cine? Cine? întrebare cu toții d'odată, repe-
zindu-se în picioare.

— „Fostul judecător, fostul infam, fostul ban-
dit, avocatul Panaitescu!“.

Avem un fragment volițional, din care apare o
crudă ironie.

În toate cele trei fragmente de mai sus, senti-
mente sunt trezite în noi prin o argumentare isvorită
din convorbiri între oameni, caracteristică la Dela-
vrancea.

Alte ori însă, literații întrebunțează o argumen-
tare directă, prin stabilire de raporturi strînse între
mai multe propozițiuni simple ori compuse. Avem atunci
o frază.

O frază din poezia „*Bradul*“ de B. P. Hașdeu:

„Cînd arde soarele de mai,

„Cînd vîntul iernii geme,

„Mărețul brad, pe 'naltul plai,

„Stă verde 'n ori ce vreme“.

Această frază trezește în sufletul cititorului sentimentul afecțiunii în fața contrastelor naturii¹⁾.

O altă frază din Odobescu. („Iarna la țară“):

„Vintul vijie și geme ca niște jalnice glasuri
„ce plîng din depărtare; ploaia isbește cu o întăritată
„stăruire în părășii și în ferestrele casei; oblonul se
„clatină și scărție pe fișinele-i ruginite; focul bubue
„și trăsnește în cămin, și une ori o pasere de noapte,
„gonită din adăpostul său de o suflare mai visco-
loasă a crivățului, își ia sborul, scoțind un șipăt
sfășiiitor și tînguios.

Ori această frază din Eminescu:

„Durduind sostau călării ca un mur înalt de
„sulifi.

„Printre cetile păgine trec rupîndu-și large uliți“,
au menirea să trezească sentimente emoționale.

Un fragment din „Bătălia de la Călugăreni“ de Bălcescu:

„Ridicînd ochii către cer, mărinimosul Domn
chiamă în ajutoru-i protecția mintuitoare a zeului
armatelor, smulge o secure ostășească de la un sol-
dat, se aruncă în coloana vrăjmașă ce-l amenință
mai de aproape, doboară pe toți cei ce se încearcă
a-i sta dimpotrivă, ajunge pe Caraiman pașa, îi
sboară capul, isbește și pe alte capete din vrăjmași
și, făcînd minuni de vitejie, se întoarce la ai săi plin
de trofee și fără de a fi rănit.

Deși avînd unele scăderi, această frază evoacă senti-
mente puternice de patriotism, încununată de emoțiune.

Acesta e rolul frazei: de a deștepta sentimente
înalte, scriitorul culegîndu-și materialul din ori ce
parte: din natură, ori din viața materială, spirituală
ori socială a omului.

¹⁾ Gramatica nu se ocupă de analiza artistică a literaturii,
și de aceea nici noi nu o facem aici decît atît cît necesitatea o
cere pentru înțelegerea frazei.

Un fragment din discursul introductiv de Kogălniceanu :

„Pentru mine, bătălia de la Răsboieni are mai mult interes de cît lupta de la Termopile și isbînzele de la Racova și Călugăreni îmi par mai strălucite de cît acele de la Maraton și Salamina, pentru că sunt cîștigate de către Romini“.

Notă. Frazele devin periculoase pentru scriitor, atunci cînd sunt greșit întrebuițate, rămânnd simple fraze care pot produce un efect contrar de cît cel așteptat.

Felurile frazei. Prin frază scriitorii caută prin sentimentele pe care le determină, să producă în sufletul ascultătorului ori cititorului stări superioare vieții de toate zilele.

Sunt însă cazuri cînd fraza e întrebuițată în scopul de a convinge pe ascultători ori cititori, punînd sentimentul în slujba raționamentului.

Oratorii știu să întrebuițeze de multe ori cu cinste acest mijloc, care nu este întotdeauna leal.

Avem dar două feluri de fraze.

Analizate însă din punct de vedere gramatical, ele prezintă aceleași caractere :

O frază are doi sau mai mulți termeni, formați prin cîte o propozițiune compusă.

Aceste propozițiuni sunt însă astfel așezate, încît dau numai două înțelesuri, deosebite, puse în contrast, pentru ca din ciocnirea lor să iasă o vedere superioară, un sentiment deosebit, care să înalțe ori să convingă. Cel dintîi termen al unei fraze se numește *protasă*, cel de al doilea *apodosă*. Unul dintre termeni poate fi format din o sumă de propozițiuni compuse, pe cînd celălalt dintr'o propozițiune simplă și aceea încă eliptică :

„La un semn, un term de altul, legînd vas de vas, se leagă,

„Și în suncet de famfare trece oastea lui întregă;

„Ieniceri copii de suflet ai lui Alah și Spahii

„Vin de'ntunecă pămîntul la Rovine în cîmpii!“.

(Eminescu: Satira III-a)

Protasa este aici: *la un semn.*

„*Făclie de veghe la umezi morminte,*

„*Un sunet de clopot în orele sfinte,*

„*Un vis ce-și moae aripa'n amar;*

„*Astfel trecuta-i de-al lumii hotar.*”

Eminescu „*Mortua est.*”

În care sfârșitul vieții sufletești și materiale a omului, cu toate credințele și patimile ei sunt redată desăvârșit.

Dacă cele trei propozițiuni ale protasei din această strofă, ar fi început cu vorbele *ca o, ca un, precum etc.*, fraza aceasta și-ar fi pierdut din farmecul ei.

2. Partea practică

Partea practică a gramaticii sintetice se ocupă de ordinea cuvintelor și a propozițiunilor în vorbire și scriere, după cerințele limbii, precum și de raportul și legăturile dintre cuvinte ori dintre propozițiuni.

Ea se mai ocupă în ceea ce privește scrierea, de semnele întrebuintate de oameni pentru ca spusele lor să poată fi înțelese și citite cu claritate.

a) Propozițiunea simplă.

1. **Ordinea cuvintelor.** În exprimarea manifestărilor sufletești și materiale ale persoanei care vorbește, prin natura lucrurilor, subiectul precedează predicatul, pentru că omul își dă firesc întâitate: *eu spun; eu lucrez; noi poruncim.*

Ori ce alt fel de propozițiune presupune o afirmare subiectivă a persoanei care vorbește, cum s'a arătat. *Tu vorbești* înseamnă: vād, știi, etc. că vorbești.

Așa dar, numai pentru persoana întâia omul se exprimă subiectiv, iar pentru ori ce altă afirmare a lui se exprimă obiectiv.

În afirmările obiective e necesar de asemenea, în ce privește propozițiunile simple, să se afirme mai întâi un subiect de acțiune, iar apoi manifestarea lui: *tu vorbești, el lucrează, voi porunciți, el este frumos, voi sunteți buni.*

Aceasta e *ordinea logică* a cuvintelor din propozițiune simplă.

Această ordine logică se inversează atunci când propozițiunea simplă capătă o formă întrebătoare ori exclamativă: *vorbești tu? vorbește tu!*

Această inversiune se face aici pentru că obiectul principal al propozițiunii principale este persoana: *Vorbești tu?* înseamnă: te întreb: *vorbești;* *vorbește tu!* înseamnă: îți zic: *vorbește tu!*

Astfel este logica vorbirii. Ea pune cuvântul care interesează mai mult, la urmă.

Din această însemnătate pe care limba o dă cuvintelor, rezultă *expresivitatea* vorbirii.

Spune tu! du-te, ascunde-te iau caracter de poruncă tocmai prin faptul că subiectul este așezat la urmă.

Această propozițiune ajunge însă și mai expresivă când i se suprimă cu totul subiectul: *spune!*

Notă. Când zicem: l'a scos din casă cu sila, dăm însemnătate modalității (cu sila); Când zicem: cu sila l'au scos din casă, voi să arătăm că a rămas casa liberă; când zicem: cu sila l'au scos — dăm întâietate acțiunii (scos).

Când zicem: cartea aceasta e folositoare, dăm însemnătate utilității; când întrebăm însă: e folositoare cartea aceasta? dăm însemnătate anumitei cărți.

Limba românească fiind prin eselență expresivă, în regulă generală verbele se întrebuițează fără pronume, care se adaogă numai atunci când e nevoie de o lămurire. *Spune tu* înseamnă că tu ai o întâietate oare care de a *spune*; pe când *spune* înseamnă că lipsește ori ce altă posibilitate.

Tot pentru expresivitate, în propozițiunile exclamative, cuvîntul din urmă se articulează : *iubite cititorule*, cînd e un substantiv; dacă e un adjectiv, nici unul nu primește articolul : *o, doamne, bun și îndurător ! oameni buni !*

De asemeni, la vocativ se întrebuițează pentru substantive forma nominativului în locul celui proprii, atunci cînd după substantiv urmează și o altă vorbă : *fiul meu !*

2. Acordul. Forma gramaticală pe care o ia în propozițiuni predicatul față de subiect se numește *acord*.

Pentru exactitatea exprimării înțelesului, atît pentru verbele active cît și pasive, limba cere ca predicatul să se acorde cu subiectul în persoană și număr : *eu scriu, ea cîntă, noi lucrăm, ele țes, apa curge, focul se trece.*

Aceste reguli le arată conjugarea verbelor.

În propozițiunile de existență, verbul ajutător urmează aceeaș regulă; iar adjectivul se acordă în număr, gen și caz : *pămîntul este rotund; piatra este grea; bărbații sunt muncitori; femeile sunt harnice.* Cînd predicatul este un substantiv de valoare, nu se acordă cu subiectul, predicatul ne fiind arătat complet : *cerceii sunt o podoabă; înseamnă cerceii sunt priviți drept podoabă.*

În acord, înțelesul noțiunilor determină numărul : *o mîna de oameni au făcut această ispravă* (adică ei, nu mâna); *Gheorghe și Ioan se dușmănesc* (adică ei).

Notă. În vorbire și scriere, pentru a da o mai mare expresivitate afirmării, se întrebuițează une ori alte timpuri ale verbului, în loc de acele care ar trebui.

a) Prezentul în loc de viitor : *viu îndată*, (în loc de *voi veni*).

b) Prezentul în loc de trecut : *nu te uit* (nu te-am uitat; dar și *nu te voi uita*).

Mă hotărăsc; îl aștept; începe vijelia. Ajung acasă

muia de ploae; sunt cu toatele propozițiuni cu înțeles pentru trecut.

Această întrebuințare a prezentului în loc de trecut ia numirea de *prezentul istoric sau narativ*.

3. Legătura logică pentru propozițiunea simplă o dă însuși înțelesul cuvintelor, fără să fie nevoie de o formă materială. Pentru propozițiunile de existență legătura logică se face prin verbul *a fi*.

4. Punctuația se întrebuințează pentru a arăta în scriere pauzele mai lungi ori mai scurte pe care le întrebuințăm în vorbire, ori natura unor propozițiuni (interrogative, exclamative); ceea ce în vorbire se arată prin intonare, adică prin apăsarea cuvîntului de expresivitate: *știi tu; vorbește; vorbește tu*.

Semnele de punctuație pentru propoziția simplă sunt:

Punctul, care nu lipsește la sfîrșitul unii propozițiuni afirmative ori negative.

Punctul se mai întrebuințează cînd nu e nevoie să scriem cuvîntul întreg, cititorul știind despre ce e vorba: Cap. I=Capitolul I; ș. c. l.=și celelalte; etc.=et cætera; p.=pagina; î. d. H=înainte de Hristos; d. H=după H; C. F. R=căile ferate române.

Notă.—De aceste scurtări uneori se abuzează, cetitorul ne știind despre ce e vorba. Ele dau naștere și la barbarisme, de pildă: S I C (societatea industrială comercială); B I C (Banca intereselor cetățenești); ca și alte scurtări urite pentru limbă.

Semnul întrebării: scrii tu? al *exclamării:* vorbește!

Intr'un singur caz, în propozițiunea simplă se întrebuințează *virgula*, cînd avem un vocativ: *scrie, nene! scrii tu, nene? vorbește, domnule!*

Vocativul se consideră în gramatică în afară de propozițiune, pentru că el nu ia parte în legăturile care

se nasc între cuvinte, ci este numai exprimarea unui afecțiuni ori conveniențe sociale.

Pentru propozițiunea simplă, ca și pentru toate celelalte, se mai întrebuințează următoarele semne generale:

a) *Liniuța* sau *trăsătura de unire* pentru a arăta la sfârșitul unui rînd că ultimul cuvînt nu s'a terminat, ci urmează o parte a lui în rîndul următor: *carte*.

b) *Semnele citării (ghilimele)* cînd arătăm, cu exactitate spusele altuia: Iisus a zis: „*pace vouă!*“. Semnele citării nu se întrebuințează atunci cînd arătăm gîndirea altuia prin cuvinte deosebite: Iisus a spus oamenilor: *pace între voi!* Dar în acest caz trebuie să arătăm neapărat persoana căreia îi aparține gîndirea reprodușă. Se respectă obligator proprietatea de gîndire a altuia.

c) *Semnul de suspensiune* cînd voim să arătăm că propozițiunea nu e terminată, îi lipsește ceva, ori subînțelegem ceva pe care nu voim s'o spunem, ori nu mai e nevoie să continuăm: *fă...*

În vorbire suspensiunea se arată printr'o pauză mai lungă.

d) *Paranteza* se întrebuințează cînd voim să arătăm că nu a fost necesar de scris cuvîntul pus în paranteză: *vorbește (tu), nene!* ori cînd cuvîntul ori propozițiunea pusă în paranteză servește de explicațiune, ca să se priceapă și mai bine înțelesul general, de și nu era nevoie de arătat. Scriitorii întrebuințează paranteza pentru a arăta prin cele cuprinse în ea tocmai ceea ce voiau să spună mai deosebit; uneori chiar contrar celor afirmate: îi spun hotărît (nu cred însă) să mă ascuți; el vrea să treacă de om înțelept (vezi, doamne!).

În paranteză se mai pune semnul întrebării, pentru a arăta că afirmația nu se știe dacă este ori nu exactă, că este supusă îndoelii, ori că un cuvînt este rău întrebuințat; semnul mirării pentru a arăta o surprindere din partea autorului ori o enormitate; ori și sem-

nele întrebării și ale mirării pentru a arata că afirmațiunea păcătuiește din toate punctele de vedere; se înseamnă singură, pentru a arata că în cele spuse lipsește un cuvânt ori e necitez într'un text reprodus: *omul acesta spune întotdeauna adevărul (?)*. *Soarele ca-le (?) drept pe pământ*; în loc de razele soarelui... *Toți oamenii spun adevărul (!)*. *Glasul adevărului vorbește prin el (!)*. *Am spus lui ( ) să treacă pe la mine*.

Paranteza se mai întrebuițează pentru a arăta numărul paginii de unde se face o citație; prin *idem* (aceiaș) arătăm o repetare, prin *ibidem*, arătăm că o citare o facem din acelaș loc, prin *sic*, când afirmarea e greșită,

e) *Linioara* se întrebuițează înaintea unii propozițiuni, de obicei la cap de rând, atunci când vorbitoarul se schimbă:

El mi-a spus adesea:

— Urmează-mi povața.

Linioara se mai întrebuițează în mijlocul unii propozițiuni pentru a da o explicație: *Vecinul — ce lenes e — doarme toată ziua*.

Se mai întrebuițează semnul) înaintea căruia se pune un număr ori o literă: 1) ori a), pentru a arăta subdiviziunile dintr'o scriere; 1) se întrebuițează pentru note.

b) Propozițiunea amplificată.

1. **Ordinea cuvintelor.** Pentru propozițiunea amplificată ordinea logică a cuvintelor este aceeaș ca și pentru propozițiunea simplă, cu adaosurile de atribute imediat după subiect ori alte cuvinte de care țin; de complimente după predicat: *omul înțelept lucrează cu spor*; *faptele omului bun poartă roade alese*. *Troene de frunze uscate se văd toamna, acoperind cărările din pădurile dese*.

Această ordine se înversează atunci cînd propozițiunea subînțeleasă în vorbire cere ca un anumit termen al propozițiunii să capete expresivitate:

A fost odată un împărat mare și puternic (adică: *se spune că a existat pe pămînt un împărat care în adevăr era mare și puternic*).

Spunem *vîntul bate*, cînd facem o simplă afirmare; *bate vîntul*, cînd bătaia lui ne afectează; *astăzi bate vîntul*, cînd ne-ar fi interesat ca astăzi vîntul să nu bată, etc.

Alte exemple:

Pe dinți calul bun se cunoaște; «*Fericiții cei săraci cu duhul...*». «*Bunule părinte, sunt rănit și 'n-vins...*». *Acolo unde te-ai născut, îți este patria. Cine bate la ușă? Ce faci, amice? Vai de dînsul.*

Notă. — Cînd propozițiunea are două sau mai multe complimente, se întrebuițează obicinuit cele de valoare, apoi cele de materialitate, spațialitate și la urmă cele temporale. Soarele luminează pămîntul *ziua*; soarele luminează *mai puternic* pămîntul *în timpul zilei*.

În propozițiunile cu înțeles pasiv se urmează aceeaș regulă: pămîntul este luminat de soare; pămîntul este luminat de soare *în timpul zilei*.

Cînd propozițiunea ia o dezvoltare prea mare, atunci unele dintre complimente, în deosebi cele temporale, trec înaintea subiectului: *în timpul zilei, pămîntul este luminat mai puternic la ecuator*.

În propozițiunile dezvoltate, complimentele de valoare se așează une ori între părțile verbului, cînd e compus: *pămîntul este mai puternic încălzit în timpul verii*.

2. **Acordul.** Pentru subiect și predicat, aceleași reguli ca și la propozițiunea simplă. Atributele se acordă cu subiectul ori cu substantivele în gen și număr: *picătura mică sfarmă piatra mare*; oamenii *cuminți* se cunosc și după înfățișarea lor *bună*; în pădurea *înverzită* cîntă păsările venite din pribegie; omul *acesta* are două fete *ascultătoare și harnice*.

În propozițiunile în care sunt verbe care arată existența, adjectivele care însoțesc verbul se acordă și ele în gen și număr cu subiectul: *luna este luminoasă; stelele apar strălucitoare; ele se făcură galbene de mînie; ele păreau (se arătau) supărate*. În aceste propozițiuni, predicatele sunt: *este luminoasă, apar strălucitoare, etc.*

Notă. — Cînd sunt mai multe adjective, ele se acordă toate cu substantivul la care se rapoartă; nu însă atunci cînd provin dintr'o altă propozițiune scurtată. Zicem: *ne găsirăm în mijlocul unei văi lungi și înguste; ne găsirăm în mijlocul unei case înalte și bine îngrijită* (care era bine îngrijită).

Cînd adjectivele se rapoartă la substantive de gen diferit, ele se acordă în gen cu substantivul masculin, iar în număr cu amîndouă, dacă e vorba despre oameni: *bărbații și femeile sunt buni; băcții și fetele sunt cumînți; mirele și mireasa erau tineri*; pentru lucruri acordul se face cu substantivul mai apropiat, atît în gen cît și număr: *vin și țuică bună*.

Adjectivele, participiile întrebunțate ca adjective, numeralul și pronumele se acordă și în caz, cînd arată calitățile subiectului ori substantivelor pe lîngă care stau (ca în exemplul de mai sus). Acordul nu se face cînd sunt întrebunțate drept substantive ori se rapoartă la substantive care și ele sunt atribute: *lucrul leneșului nu e de seamă; lucrul omului leneș nu e de seamă; spune oamenilor fricoși povești de vitejie*.

Participiile trecute luate ca adjective urmează regulile de mai sus ale adjectivului.

Gerunziul întrebunțat ca adjectiv are o formă poetică care nu se întrebunțează în vorbirea obicinuită: *față surinzîndă* (acord în gen și în număr).

Substantivele servind drept predicat cu ajutorul verbului *a fi*, sunt în acelaș caz (nominativ) cu subiectul. După celelalte verbe el e în cazul acuzativ, cu sau fără prepoziție. Modalitățile verbale nu pot forma predicatul.

3. Legătura logică între părțile unii propozițiuni amplificate este de trei categorii:

a) *de efect*, căutînd atunci cînd sunt mai multe

atribute ori complimente, să le dăm o astfel de așezare în cît spusele să aibă mai multă putere.

De obicei atributul de la care cineva așteaptă mai mult efect se așează în urma celorlalte atribute și în legătură imediată cu verbul; iar complimentul de efect înaintea altora, pe acelaș motiv:

Omul bun, iertător și *îndelung răbdător* merită toată cinstea. «Bunule părinte, sunt *rănit* și învins» (trebuie deci din pietate creștină să mă adăpostești).

b) *de politeță*. Din politeță, calificativele trec înainte, iar pronumele personal la sfârșit: *bunule om, ajută-mă*.

c) *de natură estetică*. Estetica vorbirii românești, ca și în alte limbi, cere să cumpănim astfel cuvintele între ele, încît întreaga propozițiune să prindă ritmul. Cînd accentuarea nu e forțată, cînd un *hiatus* prea evident ori o *cacofonie* nu se produc, propozițiunea capătă în vorbire armonia necesară.

Exemple de hiatus: *vedea earăș; părerea a altui om*; exemple de cacofonie pe lingă cele date: *gigie gîsca*.

Ingrămădirea de consoane de asemeni strică armonia unii propozițiuni: stătea *în loc cînd* vorbia.

Limba mai cere, pe cît se poate ca după cuvinte mai lungi să urmeze cuvinte mai scurte, ca mai expresive în limbă. Intrebuițarea lui *e*, uneori redus la *i* enclitic în loc de *este*, îndeplinește uneori această cerință.

4. **Punctuația**. În regulă generală, pentru propozițiunea amplificată se întrebuițează aceleași semne ca și pentru propozițiunea simplă.

Între părțile propozițiunii se întrebuițează uneori virgula. O întrebuițăm însă numai atunci cînd între noțiunile cuvintelor nu este o legătură logică.

În scriere ca și în vorbire, trebuie să arătăm pauza necesară atunci cînd vorbele nu urmează firesc

unele după altele: *Toamna, copacii se scutură; copacii, toamna, se scutură*, în loc de: *copacii se scutură toamnă, ori: se scutură copacii toamna?*

În genere, atributele îndepărtate de subiect, complimentele îndepărtate de predicat, se despart prin virgulă: *iarna, frunzele cad la pământ (frunzele cad la pământ iarna); sprintene și pline de viață, sboară mierlele din pom în pom (mierlele sprintene și pline de viață sboară din pom în pom).*

Dacă sunt mai multe atribute, se despart prin virgule; uneori pentru cele două din urmă se întrebunțează conjucția și: *omul bun, milos și îndelung răbdător e stimat de toți.*

Complimentele nu au nevoie de a fi despărțite între ele de cât atunci când voim să li dăm o intonație deosebită pentru a atrage atenția asupra lor: *mergeam odată pe drum, iarna, la oraș.*

Două sau mai multe subiecte, două sau mai multe predicate se despart între ele prin virgulă ori prin conjucțiile: și, cu, și cu: *Gheorghe și Ioan scriu, învață, socotesc. Gheorghe cu Ioan, Vasile cu Petre, Nicolae cu Constantin sunt frați.*

Când voim să arătăm o enumerare, punem două puncte: *părțile propozițiunii sunt: subiectul, predicatul, atributul și complimentul.*

c) Propozițiunea compusă

1. **Ordinea propozițiilor.** Propozițiunea principală fiind obiectul propozițiunii subînțelese, iar celelalte fiind obiectul propozițiunii principale, ordinea logică se stabilește de la sine: propozițiunea principală are întâietatea, iar cele secundare îi urmează ca explicative: în ordinea însemnătății lor: *El pleacă când vrea și cum vrea; Păserile călătoare își iau sborul, atunci când se apropie iarna, pentru a viețui în alte țări mai calde.*

Inversiunea se face:

a) pentru a da expresivitate propozițiunii principale, cu tendința de a introduce afecțiunea, emoția, etc.: *Cînd vrea și cum vrea, pleacă; Cînd iarna se apropie, pentru a trăi în alte țări mai calde, păsările călătoare își iau sborul.*

b) Cînd voim să dăm o însemnătate mai mare numai uneia dintre propozițiunile secundare, o așezăm la urmă, precedată imediat de propozițiunea principală; *ca să trăească în alte țări, păsările călătoare își iau sborul, atunci cînd iarna se apropie.*

c) Pentru a putea lăsa la urmă predicatul unei propozițiuni principale, se așează propozițiunea secundară la mijlocul celii principale: *șarpele, cînd îl doare capul, ese la drum.* Acest fel de propozițiune se chiamă incidentă și se intrebuintează pentru a da expresivitate predicatului din propozițiunea principală.

d) Cînd propozițiunea compusă o dezvoltare prea mare, propozițiunile de timp și cauză trec înaintea celii principale: *cînd e iarnă și frigul pătrunde în casă, oamenii iau măsuri de apărare împotriva lui.*

Pentru că limba cere claritate, căutăm să reducem propozițiunile dezvoltate în propozițiuni cît mai puțin complicate. Prin acest mijloc ele devin mai lămurite și mai energice:

În timpul iernii frigul pătrunde în casă. Oamenii iau măsuri împotriva lui.

2. **Acordul** dintre propozițiuni este determinat de natura lor logică.

Forma singulară ori plurală se păstrează între propozițiuni; dar numai atunci cînd e posibil. E mai bine să spunem: *cînd se apropie iarna, omul se îngrijește pentru ale casei*, de cît: *cînd se apropie iarna, oamenii se îngrijesc pentru ale casei*; pentru că prindem mai cu înlesnire înțelesul.

În propozițiunile contrase verbul se pune la per-

soana arătată de subiectul propozițiunii: *eu și Gheorghe vorbim* (adică noi); tu și Alexandru scrieți (adică voi), noi și voi suntem oameni (adică noi toți); calul și boul sunt animale.

După verbele ajutătoare, adjectivele se acordă luându-se drept subiect natura lor: *soarele și luna sunt rotunde* (corpuri); *gîsca și rața sunt domesnice* (animale), însă: *Romîni și Francezii sunt civilizați* (ei, ca persoane iar nu ca popoare).

3. **Legătura logică** dintre propozițiuni se stabilește după înțelesul lor. Totuș, atunci cînd voim să explicăm contrastul dintre două propozițiuni al căror înțeles atîrnă de anumite împrejurări, se întrebuițează o propozițiune explicativă, al cării loc este între ele: *soarele încălzește pămîntul, dar atunci cînd e iarnă, puterea lui este mai slabă.*

Cînd un compliment este arătat într'o propozițiune simplă printr'un verb, dacă acțiunea este nedeterminată, acel verb este la infinitiv: a început *a ploua, a lucra, a merge, a alerga, a scrie, a zice.*

Cînd însă manifestarea arată o particularitate, atunci se întrebuițează obiciniuit modul subjonctiv, propozițiunea devenind compusă; *a început să ploaie tare; a prins să alerge pe drum.*

Verbele care arată o acțiune utilitară, sunt urmate de prepozițiile *pe* și *de*: *ascultă-l pe el; s'a apucat de scris.*

Legătura logică dintre propozițiuni se mai stabilește și prin conjucțiuni. Aceste conjucțiuni variază după raportul stabilit între propozițiuni.

4. **Punctuația.** În propozițiunea compusă, fiecare dintre propozițiunile simple primește punctuația după regulile arătate. Între propozițiunile: *iți spun să citești* nu se pune virgulă, pentru că urmarea lor e logică. În propozițiunea: *omul care a venit la noi, v'a adus o veste bună;* punem virgulă, pentru că între noi

și vă nu e nici o legătură. Intre *omul* și *care* nu se mai pune virgulă, de și sunt cuvinte din două propozițiuni deosebite, pentru că legătura între ele este firească, tocmai pronumele *care* făcînd această legătură. În propozițiunea *Gheorghe după cele ce-și puse în minte, plecă la drum* punem virgulă între *Gheorghe* și *după*, pentru că între aceste cuvinte nu e nici o legătură de înțeles.

Propozițiunile principale se despart între ele prin punct și virgulă, cînd una ori mai multe dintre ele sunt însoțite de propozițiuni secundare.

Dacă nu au, se despart prin virgulă, care poate lipsi și aceasta dacă legătura se face printr'o conjuncție ori altă vorbă care poate avea acest rol.

Cînd avem o conjuncție între două propozițiuni principale însoțite de altele secundare, întrebuițăm numai virgula.

Despărțirea se face prin două puncte, cînd una dintre propozițiuni servește drept explicație ceilelalte: *lupul este carnivor: el sfișie animalele domestice*; ori *lupul sfișie animalele domesnice: este carnivor*.

Două puncte se mai întrebuițează pentru citație, atunci cînd arătăm cele ce a spus cineva întocmai (vorbire directă): Iisus a spus: „*Pace vouă*“. În altfel, nu e nevoie de două puncte (în vorbirea indirectă): *Iisus a sfătuit pe oameni ca pacea să domnească între ei*.

Exemple de punctuație. Primele trei strofe din *El-Zorab* de G. Coșbuc:

La Pașa vine un Arab
Cu ochii stînși, cu graiul slab:
 — „*Sunt, pașă, neam de Beduin*
 „*Și de la Bab-El-Mandeb vin*
 „*Să vînd pe El-Zorab.*

„*Arabii toți răsar din cort*
 „*Să-mi vadă roibul cînd îl port*

„Și-l joc în friu și-l las în trap;
 „Mi-i drag ca ochii mei din cap
 „Și nu l-aș da nici mort;
 „Dar trei copii de foame-mi mor,
 „Uscat e cerul gurii lor,
 „Și de amar îndelungat,
 „Nevestii mele i-a secat
 „Al laptelui isvor“.

d) Fraza.

1. **Ordinea propozițiilor** dintr'o frază nu este determinată de cît de efectul pe care vorbitorul ori scriitorul caută să-l producă în sufletul ascultătorului ori cititorului. De obicei, propozițiunea principală de efect se lasă la urmă.

Sonetul lui *Vlăhuța*: „*In primăvară*“ îl punctuăm după cum urmează, pentru că toate propozițiunile principale din acest sonet sunt explicative, și numai cele două din ultimul rînd, prin contrast, dau efectul *afectiv* — unii ar spune emoțional — pe care a voit poetul să-l producă în sufletele noastre:

*Vuind s'asvîrl șuvoaele de vale,
 Pe deal stă zarea de brînduși albită,
 In aer e o căldură liniștită,
 Un nor de argint se rupe'n pale;*

*Sar apele din matca prididită;
 Un cocostîrc pe mal pășește-a-gale,
 Dînd spaimă'n broaștele ce-i fug din cale;
 Es aburi calzi din pajiștea necropită;*

*Și nici un sloi n'a mai rămas pe gîrlă,
 Doinînd s'aude trișca de la tîrlă,
 Iar mieii, strînși în cîrduri, sburdă'n soare;
 Pămîntu'ntreg, ca'n prima-i dimineață,
 Se umple de lumină și viață...
 Iar sufletu-mi se'ntunecă și moare.*

Uneori însă efectul poate eși din întreaga frază, atunci cînd descrierea e făcută cu artă:

„Ca la două ceasuri cale'n jos de la Ploești, curge apa Cricovului, care, cu miu de pirae ce se respiră și se împreună, împestrițează matca sa răzlețită și nisipoasă; de a stînga, câmpia șasă se lungește pînă în poalele munților; de-a dreapta, malul se înalță rîpos și acoperit cu păduri vechi și stufoase“.
(Odobescu: *Mihnea cel Rău*).

Deși e o simplă descriere, aci nu avem o propozițiune compusă, ci o frază, pentru că autorul face această descriere în scop de a deștepta în sufletele noastre o afecțiune, de a ne lăsa o impresie plăcută asupra apei Cricovului, pe care o privește nu numai ca apă.

Ca și pentru propozițiunea compusă, în frază se pot face inversiuni, în scopul efectului pe care autorul voește să-l producă.

Acordul și punctuația nu au nici o deosebire pentru frază. Observațiile sunt aceleași ca și pentru propozițiunea compusă.

Remarcăm numai că propozițiunile de efect se lasă la urmă, ba chiar cuvîntul cel mai expresiv din ele, cum se vede în sonetul de mai înainte.

Intrebuințarea cuvintelor și expresiunilor.

Intrebuințarea cuvintelor în alcătuirea propozițiunilor și a frazei depășește atribuțiile gramaticii sintetice, făcînd parte din *stilistică*, care poate fi și ea privită ca o parte a gramaticii sintetice practice; ca una ce arată regulile stilului de întrebuințat în vorbire și scriere. Dar și *poetica* poate fi privită din acest punct de vedere.

Le lăsăm la o parte. Arătăm însă aici, că în scriere căutăm să întrebuințăm cuvintele care corespund exact noțiunilor ori ideilor pe care voim să le exprimăm. Metaforele și celelalte figuri poetice și oratorice depășesc cerințele scrisului și prea rar ele capătă înțelesuri deosebite pentru limbă.

Ele rămân podoabele scrierilor de artă, cînd sunt bine întrebuințate.

Locuțiuni și expresiuni. Limba românească este bogată în locuțiuni și expresiuni.

Locuțiunile sunt propozițiuni scurtate — de multe ori cu înțeles pierdut — alte ori întrebuințate de oameni fără a le cunoaște înțelesul, care de multe ori e de natură vicioasă.

În deobște locuțiunile servesc drept adverbiale.

Ele sunt însă de natură deosebită, pentru că se întrebuințează în limbă și separat, ca ori ce propozițiune. *Tronc Mărico*, ori *tronc Mărico că mine e horă* ori *sic de nuntă că mini e horă* se spune cuiva în ironie pentru a-i arată că a spus ori a făcut o faptă nechibzuită ori nepotrivită cu o împrejurare. *Na-ți-o bună că ți-am dres-o* (ori ți-am stricat-o); *e la față trandafir, înlăuntru borș cu știr* (după ce e acru la inimă, mai e și supărăcios); *fine-te Pârleo* (ironia fugii) etc. au înțelesuri depline. Altele însă ca: *alandala coconari* (a pus coconari unde nu trebuia?); *Opt și cu a brînzii nouă*; și-au pierdut înțelesul.

Tot locuțiuni pot fi și privite și dictoanele (expresiuni proverbiale) ca: *dai, nai; bez Vlașca și Teleormanul* (reminescență din timpul stăpînirii turcești la Dunăre; Vlașca și Teleormanul fiind privite drept județele cele mai roditoare din Muntenia. Dictonul de mai sus înseamnă a da cuiva totul ori aproape totul. Unele din dictoane și-au pierdut înțelesul: *i-a dat o palmă de a auzit cîinii în Giurgiu* (cîinii Turcilor?); *și-a găsit Bacăul*, ori *și-a găsit pe dracul*, etc., etc. Cuvintele memorabile rostite de unii oameni în momente solemne, au rămas în toată literatura cultă ca: *ad-hoc* (pentru aceasta), *ad libitum* (după plac); *all right*: de-a dreptul, adică e bine așa), *dixi* (am zis), *ejusdem farinae* (la fel) *Eurêka* (am găsit), *ex aequo* (la merit egal), *finis* (s'a sfîrșit), *homo homini lupus* (omul e un

lup pentru om), *dura lex, sed lex* (legea e aspră, dar e lege) *pro patria* (pentru țară), *sine die* (fără termen), *to be or no to be* (a fi ori a nu fi), *urbi et orbi*, (pretutindeni) *vae victis*, etc.

Expresiunile sunt anumite arătări practice (utilitare): *două și cu două fac patru* (nu e posibil de făcut altfel); *toată paserea pe limba ei piere*; *tot Țiganul își cunoaște* (ori își laudă) *ciocanul*; *unde-i așa mai slabă, acolo se rupe*; *fiecare știe cât îl ține cureaua*, (ori unde îl stringe cureaua; cu alt înțeles) etc.

Printre expresiuni se pot număra și proverbele atit de bogate în limbă și cunoscute de ori cine, dar care au uneori un înțeles profund, rămas de multe ori pierdut, de cele mai multe ori însă lesne de înțeles.

Tot printre expresiuni pot intra și *ghicitorile* și *polozeniile*. Aceste din urmă sunt împărecheri de vorbe și idei nepotrivite ori cu totul opuse, și întrebuintate fie pentru a arata ironia, fie numai pentru distracție:

„Cînd o face plopul pere

„Și răchita vișinele“

Expresiunile biblice „Fericiti cei săraci cu duhul (ironie), „Pace vouă!“ (amiciție).

Perifraza. Tot un fel de locuțiune este și perifraza. Pentru frumuseța vorbirii, ori cu anumite înțelesuri, în loc să se arate o noțiune printr'un singur cuvînt propriu, se exprimă prin mai multe care dau acelaș înțeles: *Capitala Romîniei* în loc de *București*; *eroul de la Mărășești*, în loc de generalul Grigorescu; *biciul lui Dumnezeu* = calamitate, etc.

Simbolul: Cînd în locul unui cuvînt propriu întrebuintăm un altul caracteristic, *e un șarpe* (rău ca un șarpe); a venit cu ramura *de măslin* (semnul *păcii*); *gura mahalalii*; lucrul *naibii* etc. sunt expresiuni simbolice.

În sfîrșit, în filozofie, drept, diferite științi, sunt o sumă de expresiuni, unele pentru a moraliza, altele pentru a îmbărbăta, altele pentru a da sfaturi utilitare

ori a le aminti; altele se întrebuințează numai pentru conveniențe sociale ca: *nu se cade, nu e frumos; la mulți ani*, etc.

Locuțiunile și expresiunile au un singur caracter: toate sunt de natură socială, întrebuințate de oameni în viața lor particulară ori socială — uneori ironic — întotdeauna însă cu scop de a întări și înalța viața socială a unui neam.

Acesta e și scopul gramaticii românești: de a ne ajuta prin vorbire și scrierea corectă la manifestarea noastră culturală alături de celelalte neamuri din omenire.

Gramatica e un mijloc practic determinat de filozofia limbii.

Memento ortografic

A, Ă

a *terminație nearticulată*: stea, saca, cișmea.

terminație articulată: casa, voea steaua.

formă contrasă: viața, istoria, bucuria, boar, aceeaș, creare, noăsprezece.

formă verbală: vedea, zicea, crea, cioplia, scria.

adverb: a bine.

ă: *terminație*: ușă.

abreviare(a)-rii-vieri(le).

absolut-tește.

absolvi-re-vență.

abstragere-tracție(a) ției-ții(le).

academie(mia)miei-ii(le).

accesor-ie-ii(le)

acela,-lui, acei; aceea (acea), acelij,-le.

acelalalt, aceluilalt; aceialaltți, acelorlaltți; acealaltă, aceleilalte; acelelalte, acelorlalte.

acelaș-luiăș; aceiași, acelorași; aceeaș, aceleeaș; aceleași, acelorași.

acest(a)-tui(a); acești(a), acestor(a); această(ta), aceste(a); aceste (a), acestor (a).

acru-cri-cră-cre; acri(re).

acuzafie(a)-ții(le).

acvilă(a)-lîi-le (le),

adaog, adăugăm, adăugător,-ogi
-ogire(a)-gînd.

adecvat.

adecă.

adesea ori, arare ori.

adjectiv(ul),-ve(ile).

dormi-re(a),-rii.

aer(ul)-risi-sire(a)-sesc-sim-sitor.

aevea.

afară de.

ager-ă-ri-re-reală.

aghezmui-re(a), agheazmă-mătar.

aghiotant(-ul)-ți(ții).

agrișă(-șa),-șe(ile).

ai terminație (difțong): rai, malai, putregai, Mihai.

aici(a).

ăi difțong: săi.

alb(ul)-ii-be(ile)-biu(l) bie(bia).

albie, albia-bii-bie(ile).

alchimie.

alcol(uri), liza-zare(a).

alee(a), aleii, alei(le).

aliment(ul),-te(le)-tație(a)-țiile.

altă dată, alaltăieri.

Alteță(a)-ții-ți(le); Alteța Sa, Alteța Voastră.

aluzie-ziei-zii(le)aluziune(a)ziuni(le).

ambii-bilor-bile-bilor.

amețeală(a)-țelii-țeli(le), țî(-rea).

anarhie(a)-hieii, anarhii(le).

anticar(ul)-i(ii)

anticitate(a)-ții.

anticități(le), avînd alt înțeles decît anticitate.

anunț(ul)-uri-ța-re(a).

apanaj(ul)-uri(le).

apăr, aperi, apără,-rare(a).

apreciez-ezi-ează-cia-re(a)-rii.

aprile.

aproape de

aprovizionez - ezi - ează-nare(a)
-rii-ri(1e).
apusan(ul)-seni(i).

arăț, arăți, arate,-tare(a)-rii-ri(1e).
arbitraj(ul)-uri(1e).
arc(ul)-uri(1e).
ardere(a)-rii-ri(1or).
arhanghel(ul)
arheologie(a)-giei.
arhiereu(l)-rei(i).
arsură(a)-rii-ri(1e).
articol(ul);-e(1e).

asemăna-re(a)-meni(a)-nător.
aspru, aspri, aspră, aspre.
asfel, astăzi.
asupra.
asvirl-i-e-ire.

aș, ai, ar, am, ați, au.
așa.
așisderea.

atit, atitea ori.
atrage-re(a)-gător, atractiv.

ațipesc-ești-ește-i-re(a).

au diftong: iau, lau, stau.
automobil(ul)-e(ile).
autohton-î.

ău diftong: tău, dudău.

avertizez-ezi-ează-iza-ishment.
aviz-ez-ezi-ează-are(a).

azi.

B

ba, ba nu.
babă(a)-babii, babe(ile).
bae(a), băii, băi(1e).
bagaj(ul)-je(ile).
baeră(a), băerii, băeri(1e).
balotaj(ul), je(ile).
basma(ua)-lii-le(ile).
bată(a), betei, bete(1e).
bază(za)-ii-ze(ile).

băiat(ul), băeți(1or), băetan.
bălai-lae-lăi.
bătrîn(ul)-nii-nilor-neță-ții(1or)-
-nicios-cioasă.

beșică(ca)-șicii,-șici(1e).
bezmetic-i-că-ce.
beznă.

bicicletă(a)-tii-te(1e).
biet(ul)-ului, ți(i), biată-tei-tele.
bine, bunăoară, binefacător, bi-
nevoi; a bine, în de bine,
bine de bine.
birjă(a)-jii,-je(ile).
birou(l)-ri(1e).
blestem(ul)-uri(1e)-ma(re).

bocet(ul), bocete(1e).
boier(ul)-i(i)-rie(a)-riei.
bou, boi(i)-lean-leni, boar(i).
borviz.

brasă(a)-dei, brasde(1e).
breaz-jî, brează-e.
broască, broaștii, broaște(1e).

București(i)-lor-ștean.
bucurie(a)-riei-i(1e).
buget(ul)-te(1e).
buestru.
bulfeu(l)-fee(ile).
bunăvoe; bunăvoință-ții, bună
cuviniță, bună seamă, bună
vestire.
burete(1e)-reți(i).
burghez(ul)-ezi(i)-zie.
burueană, buruenii-eni(1e).
busdugan(ul)-ne(ile).
buzunar(ul)-nare(ile).

C

ca și cum, ca să.
caer(ul)-re(ile).
caet(ul)-te(1e).
cafea(ua)-felii-fele(ile).
cal(ul), cai(i).
calamară, călămări(1e).
calitate(a)-tății-ți(ile).
calomniez-ezi-ează-nie(ua) -nii
(niile).
cană(a)-nii, căni(1e).
cap(ul), capete, capii, capuri.
capitol(ul)-tole(1e).
capră(a), caprii, capri(1e).
caprici(ul), uri(1e).
caraghios(ul)-oși(i).
care(1e), cărui, care, cărui; care,
căr(1e), căror(a).

Carpați(i)-lor.
 ca să, ca și cum.
 casă(a), casei, case(ile), casnic.
 casă de bani, casier.
 cataramă(a), cătărămi(ile).
 catastif(ul) furi(ile).
 catechism.
 cauză(a)-zii-ze(ile).

căci.

căesc-ești-ește, căi-re(a), căință
 (a)-ții,-ți(lor).
 căldură(a)-rii-ri(ile).
 căpăstru(l), căpestre(ile).
 căpătâi(ul),-tăe(ile).
 cărbune(ile)-ni(i).
 căruță(a)-ții, țe(ile), cărucior,
 -cioare.
 cătea(ua)-lii-țele(ile).
 către.
 căznesc-ești-ește-znă-zne.

ce, îndată ce

cea(vezi c l)
 ceafă(a)-fii-fe(ile)
 ceai(ul)-uri(ile)
 ceea ce
 ceapă(a), cepii, cepe(ile)
 ceară(a)-uri(ile)
 cearcăn(ul)ne(ile)
 cearșaf(ul)-furi(ile)
 ceartă(a)-tei-te(ile)
 ceașcă(a), cestii-ști(ile)
 ceață(a)-ții-ți(ile)
 cel-ui, cei, celor; cea, celii, cele,
 celor
 celalt, ceilalți, cealaltă, celii-
 lalte, celelalte.
 cenușă(a)-șii
 cer(ul),-uri(ile)
 cer, ceri, cere, cerere(a)-rii-
 -ri(ile)
 cercevea(ua)-velii,-vele(ile)
 cerință(a)ții-țe(ile)
 cerșitor(ul)torii(i)
 cert, cerți, ceartă,-tare-tării
 cetățue(a)-țuei-țui(ile)
 ceva

cfii

chee(a), cheii, chei(ile)
 chef(ul)-uri(ile)
 chel, cheală
 cheltueală(a)elii,-eli(ile)
 chem chemi, cheamă

chenzină(a)
 cheotoare(a)-torii-torii(ile)
 chestiune(a)-nii-ni(ile)

chiag(ul)-uri(ile)

chiar
 chibzuesc-ești-ește-zuință-ți(ile)
 chilometru, chilogram
 chimie(a)-miei.
 chintă(a),-te(ile)
 chitră(a)-tre(ile)
 chirurg(ul)-gi(i)

cifră(a)-rii-re(ile)

cine, cineva
 cinci-lea-cea
 cincisprezece, cinci zeci
 cioară(a), ciorii, ciori(ile)
 cioc(ul)-uri(ile)
 ciocoi(ul)-oi(i),
 ciorap(ul)-pi(i)
 conferință(a)-ții-ți(ile)
 circumflex(ul)-flexe(ile)
 circumstanță(a)-e(ile)
 cireș(ul)-și(i); cireașă(a)și(ile)
 citesc-cești-ește-ească-tire(a)
 ciut, ciuți, ciută, ciute
 civilizație(a)-ției-ții(ile)
 cizmă(a)-mii-me(ile)

cîmp(ul)-uri(ile)-pean)-peni(i)

cîndva
 cine(ile)-ni(i)
 cîrciumă(a)mii-me(ile).
 cîrjă(a)-jii, je(ile)
 cîstig(ul)uri(ile)
 cit,citva cîtiva cîteva,cit de puțin
 cîteș trei

clae(a), clăii clăi(ile)

clei(ul), uri(ile)

cneaz(ul) cnejii(i)

coaliza(a se)-zez,-zezi, zează
 coace, coc, coci, copt, copsei
 coadă(-a), cozii, cozi(ile),
 coajă(a), cojii-ji(ile)
 coasă(a)-sei-se(ile)
 codru(l), codri(i), codrean
 cofă(a)fii-fe(ile)
 culoare(a)lorii, colori(ile)
 colportaj(ul)
 comerciant(ul)-ți(i)
 comerț(ul)
 complet-tă
 compoziție(a)-ției, ții(ile)

concediu(l)-dii(le)
 concepție(a)-ție-ții(le)
 condei(ul),-dee(de)ile
 conferință(a)-ți(le)
 comerciant-(ul)-ți(i)
 consoană(a)-nii-ne(ile)
 constituiesc-ești-ește-tuție(a)-ției
 continuu
 convețuire(a)rii ri(le)
 copie, (copia), copiei, pii(le)
 copil(ul)pii(i)
 corijez, ezi, ează-are(a)
 cortej(ul)-juri(le)
 cot(ul), coți(i), coturi(le)

cracă(a)crăcii, ci(le)
 crăieasă(a)-crăesei, crăese(le)
 creez-ezi-ează, crea(re)—
 creer(ul)-ri(i)
 criteriu(l)-rii(le)
 croeală(a)-elii, eli(le)
 croitor-easă, esei, ese(le)
 cronică (a)-cii, ci(le)
 crud, cruzi, crudă, crude

cs: ticsi, îmbficsi (cuvintele vechi
 românești)
 cu cu atît, cu toate că, cu cît,
 cu neputință, cu minte și cu
 minte (după înțeles)
 cuvînt(ul)-vinte(le)

cucuvae(a)-vaii, cucuvăi(le)
 cui(ul), cue(ile)
 culeg-legi-lege-geam
 cum nu
 curaj(ul)
 curios-oasă-riozitate(a)
 curte(a)ții, ți(le)
 eutrear,-eri-eră

cvarț(ul)-uri(le).

D

dacă

de, deși, deasupra, dedesubt,
 deodată, decît, demult; de la,
 de pe, de aceea, de după, de
 cînd, de acolo, de peste, de
 cu, de peste, de către, de
 îndată, de asemeni, de loc,
 de către, de a bine, de oare ce,
 de vreme ce, de cîte ori, de

a dreptul, de multe ori, de
 o parte, de îndată ce, de ce
 nu.

decembre
 decizie(-zia), ziei,-zii(le)
 deosebesc-ești-ește-bire(a)-rii
 depeșă(a)-șii-șe(-ile)
 desgheț-ți, eață
 deși
 despre
 desigur
 deunăzi
 dezastr(ul)-stre(le)
 dezordine(a)-nii-ni(le)

dibaci-ace

diferență(a)-ții-ți(le)
 din, dincoace, dinainte, di-
 napoi, dinspre, dimpotrivă,
 din contra dincoace de, din-
 colo de
 dinte(le)-ți(i).
 dintii
 dirz, dirji, dirză, dirze

domiciliu(l)-lii(le)

domn(ul)-ni(i), domnă(a)-ne(le)
 dumneata, dumneaei, dum-
 neasa, dumnealui, dumnea-
 voastră, domnia sa, domnia
 voastră.
 dorm-i, doarme
 două, doăsprezece, două zeci, al
 doilea
 doză(a)-ze(ile)

droae(a)-i

dudău(l), dudăe(ile)
 dulce-ci, dulce(i)
 duminică

Dunare(a)

după, după cum.

E

e: ea, eu, este, era etc.

ea diftong: stea stringeam, cu-
 legeam, geană, cîmpean, ne-
 voea, floarea.

urmat mai ales de o mulț: sea-
 mă, zeamă, îndeamnă; între-
 buințează

eai *diftong*: ceai
 eau *diftong*: șleau
 ească: vorbească, citească
 ească(a) —

echestru

echivalent

economisesc-ești-ește
 ecvație(a)-ției-ții(ile)
 ecvator(ul)

eftin-i-ă-e

egalitate(a)tății-tăți(ile)

ei: casei, stradei, poței; istoriei
 (dacă diftongul e precedat de
 o vocală, ori de s t, d, altfel
 se prefăce în ii)

elocvent

elogiu(ile)-gii(ile)

entusiasm

eo diftong: pleosc, pleoapă

eoă *diftong*: fleoancă

epopee(a)-pei(ile)

epure(ile)-ri(i)

erezie(a)-ziei-zii(ile)

eri

eroul) eroi(i)

ert, erți, eartă, ertător

es, eși, ese, eșitură

esc, ești, este

escelez-ezi-ează

excepție(ția)-(ției)-ții(ile)

esces(ul)-uri(ile)

escitez-tezi-ită

esclam-mi-mă-mare(a)-ție

exclusiv

escursiune(a)-nii-ni(ile)

eslă(a)lii-le(ile)

etaj(ul)-je(ile)

eu diftong: leu

evidență(a)

exact

exagerez-ezi-ează

examen(ul)-ne(ile)

execut-ți-tă

exemplu(l)-ple-(ile)

exista-tență(a)ții

expediez-ează

expoziție(ția)(ției)ții(ile)

exprimare(a)-mării,-ri(ile)

expresie(sia)-siei, sii(ile)

extaz

extensiune(a)-nii-ni(ile)

extrem

ez-ezi-ează(prin contragere: ază)

ezer(ul)-e(ile)

F

fac, faci, face, făcător, făcut.

fals-i-ă-e

fascicolă(a)-lii-le(ile)

fașă(a), fășii, feși(ile)

fată(a)-fetei-te(ile)

față(a)-feții fețe(ile)

fază(a)-ze(ile)

făt feți(i)

februar

femea, femeea,-meii-mei(ile)

fer(ul), fiare-ferărie

fereastră(a)-trii-tre(ile)

fiece, fiecare, fiecine

fiară(a)-rii-re(ile)

fiarb-fiarbă-fierbinte

fiere(a)-rii

fiind că

frică(a)-cii

filozof-fie-fiei

fizică(a)-cii

fizionomie(a)-miei-mii(ile)

fix

filfie —

fîntină(a)-nii-ne(ile)

fleoancă(a) —

fluer(ul)-re(ile)

foae(a), foi, foi(ile)

francez-ceji(i)

friul, frie(ile)

frecventez-ezi-ează —

frumuseță(a)-ții-ți(ile)

fulger(ul)-e(ile)

fundamental-lă-le

G

gae(a), găi(ile)

galben-i-ă-e, galbiu-i-e-ei gal-

bior, galbinicios

găinușă(a)-șii-și(ile)

gaz, gaze și gazuri

geam(ul)-muri(le)
geană(a)-genii-ne(ile)
genial(i)-ă-e
gelos-loasă, lozie (a)-zii (le)
gheară(a), gherii, gheare(ile)
gheață(a)-ții, ghețuri(le), ghe-
țarie
ghem(ul)-uri(le)
ghici-cesc-cești-este
ghindă(a)-dei-de(le)
gingaș-i-ă-e
giuvaer(ul)-uri(le)
gidel-eli-elă, gidelitură
gind(ul)-uri(le)-ire-irii
giscă(a), giștei, giște(le)
git(ul)-uri(le), gutural
gleznă(a)-nii-ne(ile)
grai(ul)-uri(le)
gramatică(a)licii
greci greoae; greu, grei, grea,
grele
greșală, greșelii, greșeli(le)
griju(i)u-i-e-i
gros groși, groasă, groase
gură(a)-rii-ri(le)
gușă(a)-șii-șe(ile)
guzgan(ul)-ni(i) —

H

hain-i-ă-e
haină(a)nii-ne(ile)
hazard(ul)
hazna(ua)-le(ile)
himeră-ri
hîrtie(tia)-tiei, tii(le)
Hristos
hurui-ală
huzur(ul)-uri(le)

I

i final: imi, întii
diftong: iai, ia, ia'n
ia contras: viața, știam, studia,
vorbiam
iau, iai, ia, luăm, luați, iau
iad(ul)
ianuar

iapă(a)-pii, pe(ile)
iară, iarăș
iarbă(a)ierbii-uri(le)
iarnă(a)iernii-ierni(le)
iată
iaz(ul)-uri(le)
iazmă(a)-mii

ibric(ul)-e(ile)

idee(dea)-eii-ei(le)

ie dtftong: ierni, biet, boier, fiere,
ierarhie(accent pe i, nu pe e)
ied(ul), iezi(i), iadă(a)-de(le)

iei la genitivul cuvintelor terminate
in ie: bucuriei, imaginației

Iehova
ienicer(ul)-ri(i)
ierarhie(hia)-hii(le)
ieroglifă-e
iezu(ul)ți(i)

ii terminație: copii(i), imaginii
limbii, mării (dacă nu e pre-
cedat de s, t, d
Iisus

ii difflong: ii

imagine(a)nii-ne(ile)
îmbold(ul)-uri(le)
imobil
îmoral-i-ă-e
imperfect(ul)
impulsie(sie)-siei, sii(le)
împune-re

îmbicsi-re
îmbina-re
îmlădia-re
îmulți-re
îmuaia, îmmoi, îmnoae
împărat(ul)-ți(i)
împerechia-re
împfect(ul)
împiedeca-re
împietri-re
împotrivi-re
împrejur
împreună

însista-re
inocula-re
inteligentă(a)-ii-țe(ile)

în, indeosebi, în parte, în afară,
 înapoi, înainte, înainte de, înă-
 untru, în sfârșit, în adevăr,
 întotdeauna, în zadar, intru-
 cit, în afară de, în de bine

înalt(ul)-ți(i),ă(a)e(ile)

începe-re-pea

încetățeni-re

încheea-cheere

înconjura(re)

îndată ce, îndealungul

îndeminare

îndoesc-ești-ește

îndrăzni-znesc

îndulci-re

înfățișa-re

înfierbînt-binți-bintă

înflori-re

înfrumuseța-re

îngheța-re

inițială(a)-lii, le(ile)

înjumătăți-re

înlăuntru

înoesc-ești-ește

înnod-nozi-noadă

înnora-re

înnota-re

însăș, însuș

însuși, însuși, însăși

însemn-ni-seamnă-tate-tății

însera-re

însetare, însetoșare

între,

în sfârșit

înstreina-re

înțelege-re

înțepa(re)

întii

întotdeauna

întrebuintare

înveli-re

învia, înviere, înviat

io diftong: cioc

ipohondru-dri

isbindă(a)-zii-i(le)

izbăvi-re isbire

isbucni-re

isgoni-re

istorie(ria)riei-ii(le)

isvor(ul), izvoare(ile)

iu diftong: ciut

iulie

iunie

iute,iuți.

iu diftong:riu.

izmă(a)-mii

J

Jale(a)

jaș(ul)-uri(le)

jeratic(ul)

jertfă(a), fei-fe(ile)

jghiab(ul)-uri(le)

Jiiul

joi(a)

judec, eci-ecă

junghi(ul)-uri(le)

K

Kogălniceanu

L

lac(ul)-uri(le)

lacrimă(a)-mii-me(ile)

ladă(a)-zii zi(le)

lai-e

lau, lai, lă, lăm, lați, lau

lamă(a)-mii-me(ile)

lămfe(a)-miei-i(le)

lebădă(a)-dei-de(le)

lepăda-re

leu(-l), lei(i)

limbă(a)-bi(le), limbaj

linghist-ica

litera(a)-rii-re(ile)

lingă

luciu-cii-cie-cii

lună(a)nii-ni(le)

luni(a)

M

maestru, măeastră

mai, mai cu seamă, mai ales

mai întii, mai înainte

mai(ul)-uri(le)

mai mult ca perfectul

majestate, majestos, Majestatea

Sa, Majestății Sale, Majestățile

Lor

majoritate(a)-tății-tăți(le)
majusculă(a)-le(ile)
mamă(a)-mii-me(ile)
mapă(a)-pei-pe(ile)
mare-i, măricel
mare-rii mări(le)
masă, mesei, mese(le)
mască(a)-știi-ști(le)
masiv-i-ă-e
matematică(a)-cii-ci(le)

măcar

măhnesc-ești-ește
mălăeț-i-eață-ețe
mănușă(a)-i(le)
măr(ul), meri(i), mere(ile)
Măria Sa, Măriei Sale
măruntae(ile)
marți(a)
măslin(ul)-ni(i); -nă-ne[ile]
mătasă(a)sii-uri(le)
mătușă(a)-șii-e(ile)
mercuri(a)-ri(le)
mesaj(ul)-je(ile)
metanie(nia)-nii(le)
metemscioză(a)
meu

miasmă(a)mii-me(ile)

mic, mici, mică, mici, micșor
micșorez-ez-ează
mie(a)mii(ile)
miel(ul)-miei(i), mială(a)-lii-le(le)
miere(a),-rii
mierlă(a)lii-le(ile)
miez(ul)-uri(le)
Mihai, Mihalache
miracol(ul)-le(ile)
mizerie(ria)-riei-rii(le)

mîne

mînă(a)nii-ni(le)
mîner(ul)uri(le)
mîngii-ii-țiere(a)-rii-ri(le)
mînie(nia)-niei-nii(le)
mînia-mîniere-mîniat
mişgă(a)-ăi
mişgălesc-ești-ește

moale, moi

mor, mori, moare, murim

moașă(a)-șii-șe(ile)

monetă(a)-tei-te(ile)
mormînt(ul)-minte(le)
musafir(ul)-firi(i)

mrea, jă(a)-jii-je(ile)
muchie(chia)-chiei-chii(le)
muere(a)-rii, ri(le)
molcom-i-mă-e
momfe(a)-mfi(le)

mult-ți-tă-te

mulțumesc-ești-ește
muză(a)-zii-ze(ile)
muzeu(e)-zee(ile)
muzică(a)-cii-ci(le)

N

n se preface în m înaintea mutelor
m p b.

nai(ul)-uri(le)

naufragiu(l)-gii(le)

năpraznic-ci-că-ce

nășbitie(tia tia)-tiei-tii(le)
nășdrăvan-i-nă-e

Neamț(ul)-Nemți(i)

nechez(ul),-uri(le)
neertător-i-toare
neglijez-ezi-ează-jent-jență
Negruzzi

negru-i neagră, negre
nescine

neînduplecat-ați-tă-te

nesmintit

nevoe(a) nevoei-voi(le)

nex(ul)

nimeni(a)

nici, nici unul, nimica
nici odată, nici de cum

nn compus: înnot, înnod,
îmmlădia, îmulți

noembrie

nor(ul)-ri(i)

nou, noi, nouă, noi

nouă, nouăsprezece, nouăzeci

noeua(ua)-lii-ele(ile)

numai și nu mai(alt înțeles)

numai de cit

nuvelă(a) lii-le(ile)

O

o contras: alcol(alcool)

vocativ articulat: gisco, Stano.
eufonic: adaog(adaug), etc.

oa diftong: oaste:

oae(a), oii-oi(le)

oare, oare ce, oare cum

oaste(a), oștii, oști(le)

oai diftong: șerpoaică
 obicei(ul)-cee(ile)
 obiect(ul)-te(le)
 obstacol(ul)-cole(ile)

ochelari (i)
 ochi(ul), ochi(i), ochiuri(le)
 octombrie

odae(ia)-dăii-dăi(le)
 odată

oer(ul)-ri(i)
oi diftong: doi;
modul indoelnic: oi, ai, o, om,
 ați, or

om(ul) oameni(i), omenesc
 omagiu(l)-ii(le)

opaet(ul)-țe(ile)
 opt, opsprezece, opt zeci, al
 optulea

oracol(ul)-cole (ile)
 orașean(ul)-șeni(i)
 ordine(a)-nii, ne(ile)
 ori, oare, orice, oricine, oricare,
 oare cine, oare ce, oare care,
 ori de câte ori, ori unde
 ortografie(fia)(fiei) fii(le)

os(ul), oase(le)
otel(ul), uri(le)
ou(l), ouă(le)
ovăs(ul), uri(le)

P

pacinic-ci-că-ce, pace(a), păcii
 pai(ul), pae(ile)
 pajeră(a)-rii-re(ile)
 pară(a)-pere(ile)
 particulă(a)-lii-le(ile)
 pas(ul)-și(i)
 pașaport(ul)-poarte(le)
 pasere(a)-rii-ri(le)
 pată(a), petei, pete(le)
 patriarh(ul)-hi(i)
 patronaj(ul)-je(ile)
 patru(lea), patrusprezece, patru
 zeci

pălărie(ria), rii(le)
 pământ(ul)-turi(le)
 păreche(a)-chii, chi(le)
 părete(le)-ți(i)

pe, pe la, pe lângă, pe sub, pe
 deasupra, pe de altă parte, pe
 dedesubt

peisaj(ul)-uri(le)-gist
 pentru, pentru că, pentru aceea
 pepene(le)-ni(i)
 pericol(ul)-cole(ile)
 persic(ul)-ci(i), că(a)-cii-ci(le)
 persoană(a)-nii-ne(ile)
 petrol(ul)-uri(le)

piață(a)-pieții, piete(ile)
 piatră(a)-trii-tre(ile)
 piazză(a)-piezii-pieze(ile)
 piedică(a)-cii-ci(le)
 piedestal(ul)-uri(le)
 piele(a), pieii, piei(le), pielar
 piept(ul)-uri(le)
 pieptene(le)-ni(i)
 pierd-zi-de, piardă, pierdut,
 pierzînd
 pieri-piară, pierere
 pieziș
 pizmă(a)-mii.

pîne(a)-nii-ni(le)
 pîină,
 pîriu(l)-uri(le)
 plăeș(ul)-și(i)
 plîns(ul)-sete(le)
 plapomă(a)-mii-me(ile)
 plăzmuiesc-ești-ește,-muri(le)
 pleoscăi, ploscăiesc pleoscăești
 pleoscăeală.
 plesni-re
 ploae(oaia)-oii,oi(le)
 Ploești(i)

poartă(a)-ții-ți(le)
 podoabă(a)-bii-be(ile)
 poezie(zia)-ziei-zii(le)
 poftă(a)-tei-te(le)
 poiană, poeni(le)
 pot, poți, poate, putem
 potrivit
 poziție(ția), ției-ții(le)
 poznă(a)-nii-ne(ile)

prapur(ul)-i(i)
 praznic(ul)-e(ile)
 preot(ul)-ți(i)
 prepoziție(ția) ției, ții(le)
 președinte(le)-ți(i)
 prezent(ul)—
 prieten(ul)
 prin, primprejur
 prîsnel(ul)-le(ile)

priveghez-ezi-ează
 priveghetoare(a)-torii-tori(le)
 prizmă(a)-mii-me(ile)
 proiect(ul)-te(ile)
 pronunțare(a), țării-ri(le)
 pronunție(ția)-ției-ții(le)
 propoziție(ția)-ții(ile)
 provizoriu
 proză(a)-zii

psihologie(gia)-iei-ii(le)

pun, pui, pune
 punctuație(ția)-ției
 pustiu,-tii,-tie,-ții
 putregai(ul), putregae(ile).

Q

Quintescu.

R

rai(ul)
 ramă(a), rămii, rame(ile)
 rasă(a)-sei-se(ile), pentru tot
 felul de rase
 razim-mi-mă,

raznă(a).

răbd, bzi, bdă,-are(a)
 răboj(ul)-ji(i)
 răcoare, răcori, răcoresc
 rămîn, rămii, rămîne, rămîneau
 răpune-re
 răsbat-ați-ate
 răsboi(ul)-boae(ile)
 răsburare(i)
 răsugia, rasgii
 răspîdesc-ești-ește
 răspîntie(ția)-ției, tii(ile)
 răstimp-uri
 răsvrăti-re
 rău, răi, rea, rele
 rază(a)-zii-ze(ile)
 răzeș(ul)-și(i)
 răzleț

realizez-ezi-ează
 reeși-reasă
 regulă(a)-lii-le(ile)
 religiune(a) nii-ni(ile)
 relicvă(a)-ve(ile)
 repaos(ul)-e(ile)
 repeciune(a), repegior, repede

reprezenta-re(a)-tind
 resping-gi-ge
 reședință(a)-ții-țe(ile)
 reziliez-ezi-ează
 rezulta-re

ridic-ici-ică.
 ridicol-culiza.

riș(ul)-sete(ile).
 riu(l)-uri(ile).

roată(a) roții-ți(ile).
 rochie(chia)-chiei-ii(ile).
 romîn, românesc, romanic.
 roș-și-șie-șii; roșiatic, roșior,
 roșcat.
 rotund, rotunzi, rotundă,-e.
 rouă(a).
 rozmarin(ul).

S

s nu se duplică: casă de bani.
se pronunță îndulcit înaintea
 consoanelor, afară de l, n:
 sdrob, isvor,

sa.
 sală(a)-lii-li(ile).
 salce(a)-ciei-cii(ile).
 sangvin-i-ă-e.
 sare(a), sări și săruri.
 saxon.

său, săi.
 sălcu-cii-cie-cii.

sbant(ul),-uri(ile).
 sbate-re.
 sbîrci-re.
 sbîci-re.
 sbîrnăi-re.
 sbor(ul)-uri(ile).

său, săi, sa, sale.

scai(ul)-i(i).
 scaun(ul)-ne(ile).
 scintee(teia)-tei(ile).
 scot-ți-oate.
 scri(e)-ere-soare-sorii.

sdravăn.
 sdreli(re).
 sdrobi(re).

seamă(a), semăn, seamăn.
seară(a), serii, seri(le).
searbăd-zi-bădă, searbede.
secetă(a), secetei.
secol(ul)-coli(i).
secure(a)-rii-ri(le).
sensibil-i-ă-e.
septembre.
serba-serbatoare.

sfert(ul)-uri(le).
sfînt(ul), sfînți(i)-sfinte, sfinția sa,
sforța-re-rii-ri(le).

sgii-re.
sgindări-re.
sgiria-ere.
sglobiu-i-e-i.
sgribulit-ți-tă-te.
sgriptor(ul)-i(i).
sgudui(re).
sgură(a)-rii.

silabă(a)-bii-be(ile).
singur.

sîn(ul)-uri(le).
simțămînt(ul)-minte(le).

smăcina-re.
smalt(ul)-uri(le).
smead, smezi, smeadă, smede
smeură(a)-rii.
smoală(a), smolii.
smulg-gi-ge.

snoavă(a)-vii-ve(ile).

sperii, rii, rie, speriat, speriare.
spor(ul)-uri(le).
sprinten, sprinteior.
spre a.

stalue(ia)-tuii-tui(le).
stea(ua), stelii, stele(ile).
sticlă(a)-lii-le(ile).
stînjenesc-ești, este.
stradă(a), străzii, străzi(le).
străin-i-ă-e.
străjă(a)-jii-ji(le).
strehie(chia)-chii(le).
studia(re), studiu(l).

sub, subprefect, subîmpărțire.
subect(ul)-te(le).
subsist-siști-siste

sufragiu(l)-gii(i).
sunt, suntem.
superfuu.
supravețui-re.
suspîn(ul)-ne(ile).
suzeran-i-ă-ne.

svicni-re.
svînt, svînți, svintă.
svăpăiat-iați-iată-e.
svircoli-re.
svîrli-re.
svon(ul)-uri(le).

Ș

șarpe(le), șerpi(i).
șase, șaisprezece, șase zeci.
șasiu-i,-e-i.

școală(a), școalii, școalei(le).

șed, șezi, șede, șeadă, ședere.
șein-i-ă-e.
șerpoaică(a)-cii-ce(ile).

și, și cu.

șold(ul)-uri(le).

șterg-gi-ge-șters.
ști, știu, știi, știam, știință, știin-
țific.
știubei(ul)-bee(ile).
ștreaf(ul)-uri(le).

șuer-ri-ră
subjonctiv.
șui, șue.

T

tabiet(ul)-uri(le).
tare-i.
taxă(a)-ii-taxe(ile).
teacă(a) tecii, teci(le).
tecnîc.
tei(ul), tei(i).
termîn(ul), -e(ile)

tăcere(a)-rii.
tăiere, tai, taie, tăiat.
tămîe(a)-ii.
tău, tăi.
ticnă(a).
ticsi-re.

tigae(a)-ăi(le).
timp(ul)-pi(i) și timpuri(le).

tinăr, tineri, tinăără, tinere.

toaletă(a)-tei-te(le).
torc, torci, toarce, torsei.
tot, toți, toată, toate, tuturor(a).
totuș, totdeauna.

tramvai(ul)-vae(ile).
trăsnet(ul)-te(le).
trebue, trebuință.
trec, treci, trece, treacă.
treera-re.
trei, treisprezece, trei zeci.
tresărire.
trimit, trimiți, trimite, trimitere.
trotuar(ul)-e(ile).

tunet(ul)-e(le).
tuns, tunși-ă-se.
turbur-i-ă.
tusă(a)-sei-tuse(le).
tustrei, tustrele.

T

țară(a), țerii, țeri(le), țăran.

țeapă(a), țepi(le).
țeastă(a)-lei.
țeapăn, țepeni, țeapănă, țepene.
țeavă(a), țevii, țevi(le).
țepușă(a), țepuși(le).
țerm(ul)-uri(le).

țicnit-ți-tă-te.
țintă(a)-tei-te(le).

U

u eufonic în loc de î: umblu, mul-
țumim.

ua interj. și diftong: steaua.

ue diftong: gălbue.

ui diftong, șui, gălbui.

umblu, li, lă.
umflu-li-lă.
umplu-li-le.

un(ul), unui, unii, unor, una(o),
unii, unele, unor.
unchiaș(ul), unchiași(i).

undeva.
uneori.
unghie(ghia(ghiei, ghii(le).

ureche(a),-chii(-le).
uriaș(ul), uriași(i).

ușă(a), ușii, uși(le).

uu diftong: superfluu.

V

vacă(a)-cii-ci(le).
vaier(ul)-re(ile).
vară(a)-verii-ri(le).
vargă(a)-gii-gi(le).
vax(ul).

văd, vezi, vede, vedere, vază.
văita-re.
vălean, văleni, văleancă-ence
văpae(a)-păei-i(le).
văzduh(ul)-uri(le).

vecinic, ci, că, ce.
vechi(ul), vechii, veche, vechi
vechime.
vedea, vedere, văzut.
ventilare, ventilator.
vericine.
verme(le)-mi(i).
vespe(a)-pii-pi(le).
vesmînt(ul), veșminte(le).

viager-ă.
viață(a), vieții, vieți(le).
vier(ul)-i(i).
vineri(a).
viers(ul)-uri(le).
viețui-re.
vieuze(le)-i(i).
vioi, vioi, vioie, vioi.
viu, vii, vie, vii.
vizez, ezi, ează.

vină, (a), vinii, vine(ile)
vinăt, vineti, vinătă, vinete
vînt(ul)-uri(le).

vlag(ă)
virtos-oși-oasă-oase

voe(a)voei, voi(le)
voevod(ul)-zi(i)
voi, vouă
vorbă(a)-bii-be(ile)
vrăjmaș(ul)-i(i)
vreun, vreo

vuet(ul)-te(le)
 vulpe (a), pei-pi(le)

X

x=*cs* în cuvintele străine; prin
 excepție: Xenopol; urmat de
c se schimbă în *s*: excepție,
 esces, esclama

Xenia
 Xenopol

xilograf(ul)-fi(i)fie(fia)

Z

zar(ul), uri(le)
 zăvoi(ul), zăvoae(ile)
 zeamă(a) zemii
 zece(a)
 zi(ua)zilii, zile(ile)
 zină(a)-nii, ne(ile)—
 zîmbesc, ești, ește, zîmbet.

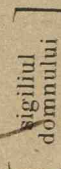

Transcriere în litere latine a pitacului :

Milostiv bojio Io Alexandru Constandin Moruzi voevod i gospodar zemli vlaskoe, vataşilor de pe la minziluri viind acest căpitan dimitrachi mergînd întorcîndu-se la Iaşi — să-i daţi din minzil în minzil cîte un cal şi un surugiu fără plată în ducătoare — (în slavoneşte: astfel porunceşte domnia mea)

1793 mai 9

(ss) Io Alexandru Constandin
Moruzi. V. V.

[ ]
[sigiliul
domnului]

(în slavoneşte: cu mila lui Dumnezeu
domn)

TABLA DE MATERIE

	Pag.
<i>Prefață</i>	3
<i>Introducere: limba și manifestările ei; filozofia și științele limbii</i>	9
<i>Gramatica și regulile ei</i>	13
A. Gramatica analitică :	
I <i>Sunetele și literile. Alfabetul. Natura sunetelor. Estetica pronunțării lor; accente și prefaceri de sunete</i>	15
II <i>Silabele: natura lor; despărțirea cuvintelor</i>	35
III <i>Cuvintele: 1) natura și înțelesul lor; gruparea și formele cuvintelor</i>	37
<i>Substantivul. Natura substantivelor (gen, număr); moștiunea</i>	39
determinări substantivale: <i>articolul, pronumele</i>	44, 47
caracterizări substantivale: <i>adjectivul și numeralul</i>	52, 56
<i>Verbul. Natura verbului (timpuri, moduri și modalități)</i>	57
Conjugarea verbelor. Formele verbului	63
caracterizări verbale: <i>adverbul, adverbiale</i>	81
determinări verbale: <i>prepoziția</i>	83
<i>Conjuncția; interjecția</i>	85
2) <i>Formarea cuvintelor (substantivelor, adjectivelor, verbelor etc.); rolul sufixelor și al prefixelor; termeni de comparație</i>	88
3) <i>Viața cuvintelor</i>	118
B. Gramatica sintetică: noțiunea și ideea; cuvintul și propozițiunea	
119	
I. Partea teoretică:	
a) <i>Judecățile și propozițiunile simple și amplificate; subiect, predicat, atribut, compliment. Natura și felul propozițiunilor</i>	121
b) <i>Raționamentul și propozițiunile compuse; natura și raporturile dintre propozițiuni (principale și subordonate)</i>	130
c) <i>Cugetarea și fraza; natura și felul frazei</i>	134
II. Partea practică:	
<i>Ordinea cuvintelor, acordul, legătura logică și punctuația după natura propozițiunilor</i>	140
<i>Intrebuințarea cuvintelor în vorbire și scriere; locuțiuni</i>	152
<i>Memento ortografic.</i>	154
<i>Model de scriere cu litere cirilice de mină</i>	179

VERIFICAT
2007

VERIFICAT
2017

VERIFICAT
1987